

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**(ORTA GELİR TUZAĞI; TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN SEKTÖREL
ANALİZ VE ORTA GELİR TUZAĞINDAN KURTULMAK İÇİN
POLİTİKA ÖNERİLERİ)**

YÜKSEK LİSANS

**Hazırlayan
Sinem HAMALOĞLU**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hayrettin KESKİNGÖZ**

Karabük

MAYIS/2020

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**(ORTA GELİR TUZAĞI; TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN SEKTÖREL
ANALİZ VE ORTA GELİR TUZAĞINDAN KURTULMAK İÇİN
POLİTİKA ÖNERİLERİ)**

YÜKSEK LİSANS

**Hazırlayan
Sinem HAMALOĞLU**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hayrettin KESKİNGÖZ**

Karabük

MAYIS/2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI.....	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ.....	12
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	14
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI	14
1.1. Orta Gelir Tuzağı	14
1.1.1. Gelir Gruplarının Tanımı	14
1.1.2. Gelir Tuzakları.....	15
1.1.3. Orta Gelir Tuzağı Kavramı ve Önemi	16
1.1.4. Orta Gelir Tuzağının Matematiksel Olarak Ölçülmesi.....	17
1.2. Orta Gelir Tuzağına İlişkin Yaklaşımlar	17
1.2.1. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı	17
1.2.2. Yakalama Endeksi Yaklaşımı.....	18
1.2.3. Felipe, Abdon ve Kumar (2012) Yaklaşımı.....	19
1.2.4. Aiyar vd. (2013) Yaklaşımı	19
1.2.5. Robertson ve Ye (2013) Karşılaştırmalı Yaklaşımı.....	20
1.2.6. Ohno (2009) Endüstrileşmeyi Yakalama Yaklaşımı	21

1.2.7.	Aoiki (2011) Ekonomik Gelişme Evreleri Yaklaşımı	22
1.2.8.	Agenor, Canuto ve Jelenic (2012) Orta Gelir Tuzağına Yapışık Kalma Yaklaşımı.....	23
1.2.9.	Egawa (2013) Gelir Eşitsizliği Yaklaşımı	24
1.2.10.	Tho (2013) Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı	24
1.2.11.	Dewitte (2014) Ekonomik Gelişme Evreleri Yaklaşımı	26
1.2.12.	Islam (2015) Gelir Eşitsizliği Yaklaşımı.....	27
1.3.	Orta Gelir Tuzağına İlişkin Literatür	28
1.3.1.	Türkiye'ye İlişkin Araştırmalar	28
1.3.2.	Diğer Ülkelere İlişkin Araştırmalar	31
2.	İKİNCİ BÖLÜM	34
	ORTA GELİR TUZAĞINA YAKALANMA NEDENLERİ VE ÇIKIŞ STRATEJİLERİ.....	34
2.1.	Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Nedenleri.....	34
2.1.1.	Altyapı Yatırımlarının Yetersizliği.....	34
2.1.2.	Ar-Ge ve İnovasyon Yetersizliği	35
2.1.3.	Beşeri Sermayenin Yetersizliği	36
2.1.4.	Bilim ve Teknoloji Yetersizliği	38
2.1.5.	Gelir Dağılımı Eşitsizliği	39
2.1.6.	Kurumsal Yetersizlik	40
2.1.7.	Rekabet Gücünün Yetersizliği	41
2.1.8.	Ücretlerin Yetersizliği.....	42
2.2.	Orta Gelir Tuzağından Çıkışı Güçleştiren Hususlar	43
2.2.1.	Dengesiz Nüfus Artışı.....	43
2.2.2.	Döviz Kuru Riskleri.....	44
2.2.3.	Ekonomik Kriz.....	45
2.2.4.	Enflasyon Sorunu.....	46
2.3.	Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri	47
2.3.1.	Ar-Ge ve İnovasyon Kapasitesinin Artırılması	47
2.3.2.	Eğitim ve Beşeri Sermaye Niteliğinin Artırılması.....	49
2.3.3.	Fikri Mülkiyet ve Patent Haklarının Korunması	50
2.3.4.	İş Gücü Piyasasının Düzenlenmesi.....	51
2.3.5.	Tasarruf Oranlarının Artırılması.....	52

2.3.6.	Toplam Faktör Verimliliği Artışı Sağlanması	54
2.3.7.	Hizmetler Sektöründe Katma Değer Artışı Sağlanması	55
3.	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	57
	TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN ORTA GELİR TUZAĞI AMPİRİK ANALİZİ.....	57
3.1.	Araştırma Konusu	57
3.2.	Uygulanacak Model	57
3.3.	Araştırma Verisi ve Değişkenler	60
3.4.	Uygulanacak Modele İlişkin Seçilen Bazı Ampirik Çalışmalar	61
3.5.	Verilerin Analizi.....	62
3.6.	Açıklayıcı İstatistikler	62
3.7.	Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağında Olup Olmadığının Matematiksel Olarak Ölçülmesi	66
3.8.	Felipe, Abdon ve Kumar (2012) Yaklaşımına Göre Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağında Olup Olmadığına İlişkin Test Bulguları.....	69
3.9.	Robertson ve Ye (2013) Karşılaştırmalı Yaklaşımına Göre Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağında Olup Olmadığına İlişkin Test Bulguları.....	70
3.9.1.	ADF Birim Kök Testi Bulguları	70
3.9.2.	Phillips-Perron Birim Kök Testi Bulguları.....	72
3.9.3.	Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, Shin (KPSS) Birim Kök Testi Bulguları 73	
3.9.4.	Dickey Fuller GLS Birim Kök Testi Bulguları	74
3.9.5.	ERS Point Optimal Birim Kök Testi Bulguları	75
3.9.6.	Ng-Perron Birim Kök Testleri Bulguları	76
3.9.7.	Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Bulguları.....	78
3.9.8.	Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi.....	81
	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	84
	KAYNAKÇA.....	88
	TABLolar LİSTESİ.....	96
	ŞEKİLLER LİSTESİ	97

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Sinem HAMALOĞLU'na ait “Orta Gelir Tuzağı; Türkiye Ekonomisi için Sektörel Analiz ve Orta Gelir Tuzağından Kurtulmak için Politika Önerileri” adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından İktisat Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Doç. Dr. Hayrettin KESKİNGÖZ
Üye	:Doç. Dr. Hüseyin Karamelikli
Üye	:Doç. Dr. Serkan DİLEK

Tez Sınavı Tarihi: 27.06.2020

¹Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu bu tez ile **Yüksek Lisans** derecesini onamıştır.

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Sinem HAMALOĞLU

İmza:

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında değerli vaktini bana ayırarak desteğini benden asla esirgemeyen, kıymetli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Hayrettin KESKİNGÖZ'e teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans eğitim ve tez çalışma sürecinde, bilgi akışı ve manevi desteği ile her zaman yanımda olan Kilimli Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi değerli dostum Dilek MÜTEVELLİ'ye ve benim ayakları üzerinde durabilen, ülkesine yararlı bir birey olabilmem için maddi, manevi desteğini ve sabırlarını esirgemeyen canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bana her zaman destek veren ve yol gösteren değerli Savaş ŞENAY'a teşekkür ederim.

ÖZ

Orta gelir tuzağı, orta gelirli ülkelerin uzun bir süre içinde belirli bir eşik gelirini aşarak daha yüksek gelir düzeyine yükselememesi olarak tanımlanabilir. Dünya ekonomisinde sadece bazı orta gelirli ülkeler gelirlerini yüksek gelir grubunun seviyesine çıkarabilmiştir. Bu nedenle, orta gelir tuzağı kavramı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, iktisat literatüründe önemli araştırma temalarından biridir.

Bu tezde orta gelir tuzağı bağlamında literatür incelemesi yapılmış, orta gelir tuzağının arkasındaki temel nedenler ve orta gelir tuzağından çıkma stratejileri incelenmiştir. Bu tezin ampirik analiz bölümünde, Türkiye'de orta gelir tuzağının varlığı farklı ekonometrik modeller kullanılarak incelenmiştir. Sonuçları karşılaştırmak için, Robertson ve Ye (2013)'nin orta gelir tuzağı modeli farklı zaman serileri ve birim kök testleri ile uygulanmıştır.

ADF, Phillips-Perron, KPSS ve Zivot-Andrews birim kök testlerinin sonuçlarına göre, Türkiye ekonomisinde orta gelir tuzağı sorunu olmadığı sonucuna varılmıştır. Öte yandan, DF-GLS, ERS Point Optimal, Ng-Perron ve Lee-Strazicich birim kök testlerinin sonuçları Türkiye ekonomisinde orta gelir tuzağı problemi olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Orta Gelir Tuzağı; Ekonomik Büyüme; Türkiye Ekonomisi; Birim Kök Testi

ABSTRACT

The middle income trap may be defined as the failure of the middle-income countries to move up to higher-income level by exceeding a certain threshold income in a long period. Only a number of middle income countries in the world economy have been able to increase their income to the level of high-income countries group. Thus, the concept of middle income trap is one of the crucial research themes, especially in developing countries, in the economic literature.

In this thesis, the literature review was carried out in the context of middle income trap, and the underlying reasons behind the middle income trap and also the exiting strategies from the middle income trap were studied. In the empirical analysis chapter of this thesis, the presence of middle income trap in Turkey was studied using different econometric models. In order to compare the results, the Robertson and Ye (2013) middle income trap model was implemented with different time series and unit root tests.

Based on the results of the ADF, Phillips-Perron, KPSS and Zivot-Andrews unit root tests, it is concluded that the Turkish economy has no middle income trap problem. On the other hand, the results of the DF-GLS, ERS Point Optimal, Ng-Perron and Lee-Strazicich unit root tests show that the Turkish economy has middle income trap problem.

Keywords: Middle Income Trap; Economic Growth; Turkish Economy; Unit Root Test

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Orta Gelir Tuzağı; Türkiye Ekonomisi için Sektörel Analiz ve Orta Gelir Tuzağından Kurtulmak için Politika Önerileri
Tezin Yazarı	Sinem HAMALOĞLU
Tezin Danışmanı	Doç.Dr.Hayrettin KESKİNGÖZ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	27.06.2020
Tezin Alanı	İktisat/Ekonomi
Tezin Yeri	KBÜ/SBE
Tezin Sayfa Sayısı	95
Anahtar Kelimeler	Orta Gelir Tuzağı,Ekonomik Büyüme, Türkiye Ekonomisi, Birim Kök Testi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Middle Income Trap; Sectoral Analysis For Turkish Economy and Policy Recommendations to Get Rid Of The Middle Income Trap
Author of the Thesis	Sinem HAMALOĞLU
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Hayrettin KESKİNGÖZ
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	27.06.2020
Field of the Thesis	Economy
Place of the Thesis	KBÜ/SBE
Total Page Number	95
Keywords	Middle Income Trap; Economic Growth; Turkish Economy; Unit Root Test

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey-Fuller Test
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BIS	: Bayesian Bilgi Kriteri
BRICS	: Brazil, Russia, India, China And South Africa
CUI	: Catch-Up Index
DF-GLS Test	: Augmented Dickey-Fuller Generalized Least Squares Test
ERS	: Rothenberg And Stock Test
GSMH	: Gayrı Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
KPSS	: Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, Shin Test
LM	: Linear Model
MZa	: Mann-Zeichen-Alter
MZt	: Mann-Zeichen-Test
OECD	: Organisation For Economic Co-Operation And Development
Std. Dev.	: Standart Satma
USD	: Amerika Birleşik Devletleri Doları
VECM	: Vector Error Correction Model

GİRİŞ

Dinamik bir süreç olan büyüme ülkeden ülkeye farklılık gösterebileceği gibi büyüme dinamikleri belirli bir ülke için zaman içinde evrim geçirebilmektedirler. Diğer bir değişle ekonomik ilerlemenin itici güçleri zaman ve gelir grupları çerçevesinde değişebilecektir.

Son yıllarda orta gelir veya “orta gelir tuzağı (OGT)” terimleri özellikle 1997 ve izleyen yıllarda yaşanan uzak doğu asya krizinin ardından yaşanan ortalama altı büyüme rakamlarının etkisiyle kalkınma iktisadı alanında çalışan araştırmacılar arasında daha özel bir yer edinmişlerdir.

Orta gelir tuzağı birçok çalışmada ampirik olarak ekonomilerin etkileyici ekonomik büyüme oranları elde ettikten sonra durgunlaştığı bir gelir aralığı olarak tanımlanılmaya çalışılmıştır. Orta gelir seviyesindeki ülkeler yüksek gelir grubuna geçme sürecinde bir takım zorluklar yaşamaktadırlar. Bu zorlukların genel nedenleri olarak literatürde ülkenin hukuk kurumlarının kalitesi, demografik sorunlar, sosyal altyapı eksikliği, zayıf makroekonomik politikalar ve teknolojik ilerlemeyi teşvik eden politikaların eksikliği gibi hususlar vurgulanmaktadır. Bunların yanı sıra ülkelerde yönetimle ilgili ekonomik mekanizmaların varlığı, doğal kaynakların varlığı ve niteliği ve aynı zamanda ülkelerin maruz kaldıkları bir takım çevre sorunları da orta gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine geçişi teşvik eden veya engelleyen birer faktör olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde öncelikle ülkelerin üretmiş oldukları ekonomik değerler itibariyle gelir gruplarına nasıl ayrıldıkları açıklanmakta ve gelir tuzaklarının kavramsal çerçevesine yer verilmektedir. Bununla birlikte orta gelir tuzağının ölçülmesi noktasında literatürde çok farklı yaklaşımlar olmakla birlikte bu yaklaşımların bir kısmı da çalışmanın ilk bölümünde açıklanmaktadır. Birinci bölümde yer alan bir diğer konu ise gerek Türkiye gerekse de diğer ülkeler itibariyle orta gelir tuzağı üzerine yapılan akademik çalışmalardır.

Ülkelerin orta gelir tuzağına takılmalarının bir takım genel nedenleri olmasına rağmen her ülke kendi konumu gereği bu genel nedenlerin bazılarında daha çok etkilenebilmektedir. Literatürde orta gelir tuzağına yakalanma nedenleri konusunda

yapılan çalışmalar sonucu tespit edilen yetersiz altyapı, ar-ge eksikliği, yetersiz beşeri sermaye, gelir dağılımındaki adaletsizlik, yetersiz rekabet gücü, kurumsal problemler, ücret problemleri gibi hususlar çalışmanın ikinci bölümünde açıklanmaktadır. Öte yandan döviz kuru, enflasyon, nüfus yapısı ve ekonomik kriz gibi bir takım hususlar ise ülkelerin orta gelir tuzağından çıkışını zorlaştıran nedenler arasında yer almaktadır. Bu hususları da kapsayıcı bir bakış ile orta gelir tuzağından çıkış stratejilerine ilikin incelemeler de çalışmanın ikinci bölümünde detaylı olarak incelenmiştir.

Çalışmanın ampirik uygulama olan üçüncü bölümünde ise Türkiye itibariyle orta gelir tuzağı testi gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığının test edilmesi için; matematiksel olarak ölçüm modeli, Felipe, Abdon ve Kumar (2012) modeli ile Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli uygulanmıştır. Modelerin uygulanmasında referans lke Amerika Birleşik Devletleri olarak belirlenmiştir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modelinin uygulanmasında, ADF, Phillips-Perron, KPSS, DF-GLS, ERS Point Optimal, Ng-Perron, Zivot-Andrews ve Lee-Strazicich birim kök testleri kullanılmıştır. Araştırmanın verisi olarak karşılaştırmak amaçlı olarak hem kişi başına düşen gayrisafi milli gelir hem kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelir kullanılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

1.1. Orta Gelir Tuzağı

19. yüzyılı izleyen dönemde yaşanan ekonomik kalkınma çağı esnasında ülkelerin büyüme oranları arasında yaşanan farklar ve ortaya çıkan ekonomik sorunlara yönelik çözümlerin yetersiz kalması iktisadi büyüme alanında yapılan araştırma ve çalışmalara verilen önemi arttırmıştır. Bu süreçte yapılan araştırmalar bazı ekonomilerin uzun yıllar boyunca mevcut gelir düzeylerini korudukları ve bu düzeyden bir üst düzeye geçmekte sorunlar yaşadıklarını göstermiştir. Ülkelerin uzun yıllar itibariyle gelir seviyelerini arttıramayarak bir üst gelir grubuna geçememelerinin nedenleri arasındaki en temel husus bir dönem ekonomik büyümenin itici gücünü oluşturan faktörlerin zaman içerisinde gerek teknolojik gelişmelere bağlı olarak gerekse de diğer gerekçelerle ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin yok olması ve uluslararası rekabet koşullarının gereklerini sağlamaya yeterli olamayacak hale gelmeleridir. (Manga vd. 2019:49).

Çalışmanın bu bölümünde orta gelir tuzağının tanımlanmasında önemli bir yer tutan gelir grupları ve gelir tuzakları hakkında detaylı bilgi verilecek ardından orta gelir tuzağı kavramı ve matematiksel olarak ölçümü hakkında yapılan araştırmalara değinilecektir.

1.1.1. Gelir Gruplarının Tanımı

Gelir tuzağı kavramının tam olarak açıklanabilmesi için öncelikle Dünya Bankasının kişi başı GSMH (gayri safi milli hasıla - income per capita) verilerine dayanarak tanımladığı gelir gruplarını anlamak gerekmektedir. Buna göre Dünya Bankası kendi geliştirdiği Atlas Metodunu kullanarak ekonomileri dört gelir grubuna bölmektedir. Anılan yöntemle göre 2020 yılı için kişi başına GSMH 2018'de 1.025 ABD Doları veya daha düşük olan ekonomiler düşük gelirli, kişi başına GSMH'si 1.026 ila 3.995 dolar arasında olan ekonomiler düşük orta gelirli, kişi başına düşen GSMH değeri 3,996 ila 12,375 dolar arasında olan ekonomiler üst orta gelirli, kişi başına düşen GSMH'si 12,376 ABD Doları veya daha fazla olan ekonomiler ise yüksek gelirli ülkeler

olarak sınıflandırılmaktadır. Bu yöntemle göre yapılan sınıflamada anılan veriye erişim tarihi itibarıyla dünyadaki 218 ülkeden 31 adedi düşük gelir grubunda, 47 ülkenin düşük orta gelir grubunda, 60 ülkenin yüksek orta gelir grubunda ve 80 ülkenin ise yüksek gelir grubunda yer aldığı görülmektedir (World Bank, 2019). Türkiye ekonomisi Dünya bankası tarafından yapılan bu sınıflamaya göre yüksek orta gelir seviyesi içerisinde bulunmaktadır.

Tablo 1: Gelir Gruplarına Göre Ülkeler Sınıflandırılması

	Kişi Başına Yıllık Ortalama Gelir-USD	Ülke Sayısı
Düşük Gelirli Ekonomiler	1025 USD'ye Kadar	31
Düşük Orta Gelirli	1026-3995 USD	47
Üst Orta Gelirli	3996-12375 USD	60
Yüksek Gelirli	12376 USD'den Fazla	80

1.1.2. Gelir Tuzakları

Ekonomi alanında “tuzak” kavramı günlük hayatta kullanılan “tuzak” kavramından daha farklı bir anlam ifade etmektedir. Buna göre “tuzak” kavramı kısa dönem itibarıyla ekonomide ve özellikle ekonomik büyüme üzerinde dışsal faktörlere bağlı olarak değişmeyen, farklılaşmayan bir durumu tarif etmektedir. Bir başka ifadeyle tuzak kavramı ekonomide belirli faktörlere bağlı olarak gerçekleşen ekonomik büyüme ve kişi başı gelir düzeyi artışının daha başka dışsal faktörlere bağlı olarak ve bunların olumsuz etkileri neticesinde yeniden başlangıç seviyesine inmesi durumu olarak ifade edilmektedir. (Ay vd 2016).

Orta gelir tuzağı kavramı her ne kadar bir gelir grubunu işaret etmekte olsa da gelir tuzakları veya gelir tuzağı kavramı farklı gelir seviyeleri itibarıyla karşılaşılabilecek bir durumdur. Bu itibarla gelir tuzağı sadece orta gelir grubu için söz konusu olmayıp düşük ve yüksek gelir seviyesi gruplarında da söz konusu olabilmektedir. (Kaya vd, 2015:831).

Bir ülkenin büyüme ivmesini kaybetmesi sonucunda gelir tuzaklarına tuzağa düşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu dinamizmi korumak, bu kaçınılmaz sona uğramamak, gelir tuzağına yakalanmamak, bir üst gelir grubuna geçebilmek ya da üst

gelir grubundayken alt gelir grubuna düşmemek için en önemli unsur büyümenin sağlanmasıdır. Büyümesi yavaşlayan ekonomiler gelir tuzağıyla karşı karşıya kalırken, büyümesi azalan ekonomiler ise gelir tuzaklarına yakalanmaktadır (Öz ve Göde 2016:78-79).

1.1.3. Orta Gelir Tuzağı Kavramı ve Önemi

Orta gelir tuzağı konusu Dünya Bankası tarafından 2005 ve izleyen yıllarda Doğu Asya'daki orta gelirli ekonomiler üzerinde yapılan araştırmalar esnasında ortaya çıkmıştır. Orta gelir tuzağı kavramı ise Gill ve Kaharas tarafından 2007 yılında yayınlanmış olan “ An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth (Bir Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler)” adlı çalışmada ilk defa gündeme gelmiş bir kavramdır. Gill ve Kaharas çalışmalarında orta gelir seviyesinde bulunan pek çok ekonominin günümüz dünyasındaki ekonomik değişim ve çeşitliliğe ayak uyduramadıkları için zengin ülkeler göre daha yavaş bir büyüme performansı gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Yine aynı çalışmada orta gelir seviyesinde uzun yıllar kalmış ülkelerin, hem ücretlerin düşük olmasından dolayı rekabet gücünün yüksek olduğu fakir ülkelere karşı karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybetmiş, hem de sanayileri olgunlaşmış ve katma değeri yüksek ürünler üretip ihraç eden zengin ülkelerle rekabet edemediği belirtilmiştir (Gill ve Kharas, 2007: 4-5).

Dünya Bankası tarafından bu konuda gerçekleştirilen bir başka çalışmada (“*Avoiding Middle Income Growth Trap*”) ise savaş sonrası dönemden günümüze kadar birçok ülkenin gösterdikleri istikrarlı büyüme performansları sayesinde düşük gelir düzeyinden kurtulup orta gelir düzeyine ulaştığı vurgulanmaktadır. Fakat orta gelir seviyesine ulaşan ülkelere çok azının yüksek gelirli ülkeler sınıfına geçmeyi başarabildiği, kalanların ise orta gelir tuzağı olarak belirtilen düzede sıkışıp kaldıkları ifade edilmektedir (Agenor, Canuto and Jelenic, 2012: 1). Söz konusu yayınları müteakiben orta gelir tuzağı konsepti ekonomistler arasında daha fazla tartışılmaya başlamıştır (Cai, 2012: 50). Bu tartışmalar özellikle orta gelir tuzağı olgusunun tanımlanması, sebepleri, ampirik olarak nasıl belirleneceği ve orta gelir tuzağından kaçış yollarının neler olduğu konusundadır (Kocak ve Bulut, 2014:3).

Diğer taraftan Asya Kalkınma Bankası tarafından 2011 yılında yayımlanan “Asia 2050: realizing the Asian century” adlı raporda orta gelir tuzağı, orta gelir seviyesine ulaşmış ülkelerin düşük gelirli ekonomilerin düşük ücretten kaynaklanan

imalat sanayi ihracatıyla rekabet etmekte zorlanmaları ve bunun yanı sıra gelişmiş ülkelerin yüksek nitelikli ürün ve yenilikleriyle rekabet edememeleri dolayısıyla bu iki nokta arasında bir yerde sıkışmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Kohli vd. 2011:34). Diğer bir ifade ile orta gelir tuzağı, orta gelir seviyesindeki ülke ekonomilerinin büyümede durgunlaşması ve gelişmiş ülke seviyesine çıkamamalarıdır.

1.1.4. Orta Gelir Tuzağının Matematiksel Olarak Ölçülmesi

Orta gelir tuzağının matematiksel olarak ölçülmesi pek çok farklı model kullanılmakla birlikte bunlardan en yaygın olarak kullanılan ve kabul gören model iki adettir.

Bunlardan ilki ve belki de en yaygını ABD Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının %20'lik diliminin temel alınması yöntemidir. Bu yaklaşıma göre ABD'de kişi başına düşen gelirin yüzde 20'si ekonomiler açısından orta gelir düzeyi olarak kabul edilmiştir. ABD'de kişi başına gelir bugünkü ölçülere göre yaklaşık 50.000 dolar düzeyindedir ve bu gelir düzeyinin yüzde 20'si 10.000 dolardır. Bir başka deyişle orta gelir düzeyinin karşılığı 10.000 dolar/yıl olarak ölçülmektedir(Ünlü ve Yıldız 2018:4).

Orta gelir tuzağının ölçülmesinde kullanılan diğer yöntemde ise bir ülkenin orta gelir grubunda bulunduğu en düşük yıl sayısına bakılarak orta gelir tuzağının varlığı belirlenmeye çalışılmaktadır. Buna göre düşük orta gelir seviyesindeki veya yüksek orta gelir seviyesindeki bir ülke sırasıyla bu gelir seviyesinde 28 veya 14 yıl ya da daha fazla kaldı ise düşük orta gelir tuzağında veya yüksek orta gelir tuzağının söz konusu olduğu yorumu yapılır (Felipe vd. 2012:20-24, Çaşkurlu vd. 2014:75).

1.2. Orta Gelir Tuzağına İlişkin Yaklaşımlar

Orta gelir tuzağı kavramının popülerleşmesi ile birlikte bu alanda yapılan çalışmaların sayısında hatırı sayılır bir artış görülmüştür. Özellikle orta gelir tuzağına neden olan unsurlar üzerine farklı yaklaşımlar benimsenmiş ve bu konuda pek çok çalışma yayımlanmıştır.

1.2.1. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı

Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı orta gelir tuzağı kapsamında literatürde uygulanan yöntemlerin başında gelmektedir. Buna göre ülkelerin ekonomik büyümeleri göz önünde bulundurularak önceden bir takım kıstaslar belirlenmekte ekonomiler

itibariyle ortaya çıkan ekonomik büyüme yavaşlamasının nedenleri bu kıstaslar çerçevesinde incelenmekte ve belirlenmektedir. (Ünlü ve Yıldız 2017:106).

Orta gelir tuzağının belirlenmesinde en sık kullanılan metodoloji olan bu yöntem, Eichengreen vd. (2012) ile Aiyar vd. (2013) tarafından geliştirilmiştir. Bu yazarlar orta gelirli ekonomilerdeki sistematik büyüme yavaşlamalarını orta gelir tuzağını tespit etmek için kullanılmaktadırlar. Orta gelir tuzağı kavramı Eichengreen vd. (2012) tarafından orta gelir düzeyine ulaşan ülke ekonomilerinin bu seviyelerinde ilerleme gösteremeyip ekonomik büyüme hızlarında sistematik şekilde bir yavaşlama olması şeklinde tanımlanılmaktadır. Buna göre bir ekonominin orta gelir tuzağına yakalanıp yakalanmadığının tespit edilebilmesi için üç şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu şartlar:

- i. Büyüme sürecinde yavaşlama ortaya çıkmadan önceki yedi yıllık dönemde ortalama büyüme hızının yüzde 3,5 ve üzerinde olması
- ii. Büyüme sürecinde yavaşlama görüldükten sonraki yedi yıllık dönemde ortalama büyüme hızında en az yüzde 2'lik (2 puanlık) bir düşüşün olması
- iii. Kişi başına gelirin (satın alma gücü paritesine göre ve 2005 yılı fiyatlarıyla) 10.000 USD'den daha büyük olmasıdır.

1.2.2. Yakalama Endeksi Yaklaşımı

Orta gelir tuzağının ülkeler itibariyle test edilmesinde kullanılan bir diğer yöntem ise Yakalama Endeksi yaklaşımıdır. “Catch-Up Index” olarak adlandırılan bu yaklaşım Wing Thye Woo tarafından, 2012 yılında yayınlanan “China Meets the Middle-income Trap: the Large Potholes in the Road to Catching-up” adlı eserinde geliştirilmiştir. Woo geliştirdiği bu yaklaşımla Çin'in 2007-2008 yılları arasında orta gelirli bir ülke haline geldiğini göstermiştir. Bu yaklaşım ülkelerin kişi başı gelirini dünyada ekonomik lider olarak kabul edilen ABD'nin kişi başı gelirine oranlayarak yakalama endeks değeri elde etmektedir. Woo'nun çalışmasına göre ülkeler hesaplanan endeks değerine göre;

- CUI %55'ten büyük ise yüksek gelirli ülke
- CUI %20 ile %55 arasında ise orta gelirli ülke
- CUI %20'den küçük ise düşük gelirli ülke

olarak tanımlanmaktadır (Woo 2012:314). Woo'ya göre bir ülkenin 1960-2008 yılları arasındaki nispi gelir düzeyi ya da Yakalama Endeksi %55-%20 aralığında ise o ülkenin orta gelir tuzağında olduğu kabul edilmektedir (Woo 2012; 314).

1.2.3. Felipe, Abdon ve Kumar (2012) Yaklaşımı

İlk olarak Felipe tarafından geliştirilen yöntemde ülkeler ilk önce düşük, alt orta gelir, üst orta gelir ve yüksek gelirli olmak üzere dört farklı gelir grubuna ayrılmışlardır. Geliri 2.000 doların altında olan ülkeler düşük gelir, 2.000 dolar ile 7.250 dolar arasında olanlar alt-orta gelir, 7.250 dolar ile 11.750 dolar arasında olanlar üst-orta gelirli ve 11.750 dolar ve daha fazla olanlar ise yüksek gelirli olarak sınıflandırılmıştır (Felipe, 2012: 1). Ayrıca, orta gelir tuzağı düşük orta gelir tuzağı ve yüksek orta gelir tuzağı olmak üzere iki alt gelir grubuna göre belirlenmiştir. Çalışma 124 ülkenin 1950-2010 arası kişi başına düşen gelir verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmaya göre düşük orta gelir tuzağına yakalanan ülkeler 28 yıl ve daha fazla bu grupta kalan ülkelerdir. Yüksek orta gelir tuzağına yakalanan ülkeler ise bu grupta 14 yıl ve daha fazla kalan ülkelerdir. Düşük orta gelir tuzağına yakalanmış olan bir ekonominin bu tuzaktan çıkmak için yıllık ortalama kişi başına düşen gelir artış hızının en az yüzde 4,7 olması gerektiği ileri sürülmüştür. Diğer taraftan bir ekonomi 14 yıl ve daha fazla yüksek orta gelir seviyesinde kalmış ise yüksek orta gelir tuzağına yakalanmıştır. Yüksek orta gelirli bir ekonominin bu tuzaktan çıkabilmesi için yıllık ortalama kişi başına düşen gelir artış hızının en az yüzde 3,5 olması gerekmektedir. Çalışmaya göre 2010 yılı rakamlarına göre; 52 orta gelirli ülkenin 35'i orta gelir tuzağında bulunmaktadır. Orta gelir tuzağındaki bu 35 ülkeden 30'u düşük orta gelir tuzağına yakalanmış iken, kalan 5 ülke ise yüksek orta gelir tuzağına yakalanmıştır.

1.2.4. Aiyar vd. (2013) Yaklaşımı

Aiyar vd. (2013), Büyümede Yavaşlama ve Orta Gelir Tuzağı (Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap) isimli çalışmalarında; Eichengreen vd.'nin (2012) yaklaşımına benzer şekilde toplam faktör verimliliğine odaklanarak büyüme düşüşlerini tanımlamış ve orta gelir tuzağı için eşik değer belirlemeye çalışmışlardır. Toplam faktör verimliliğine odaklanan bu yaklaşımda, orta gelir tuzağı veya büyüme düşüşleri toplam faktör verimliliğindeki düşüşler ile karakterize edilmiştir.

Çalışmanın örneklem kümesi 138 ülkenin 11 dönem halinde (1955-2009 yılı arasındaki) beş yıllık ortalamalar şeklinde hesaplanan kişi başına düşen gelirin büyüme oranı verilerini kapsamaktadır. Tahmini büyüme oranı ile gerçekleşen büyüme oranı arasındaki fark kalıntı (residual) olarak tanımlanmış ve büyüme düşüşlerinin belirlenmesi için kalıntı değerleri kullanılmıştır. Buna göre kalıntılar pozitif değere sahip ise ülke beklenenden daha hızlı bir büyüme performansı; kalıntıların negatif değer alması durumunda ise ülke beklenenden daha yavaş bir büyüme performansı sergilemiş olmaktadır. Çalışmada detayı verilen diğer koşullara uygun büyüme düşüş yılları belirlenmiş, bir diğer deyişle ülkelerin belirlenen dönem içinde kaç kez büyüme düşüşü durumu yaşadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın sonuçları, orta gelirli ülkelerin büyüme düşüşlerinin düzensiz bir görünüm sergilediğini ve düşük ve yüksek gelir grubuna göre orta gelir grubundaki büyüme düşüşlerinin daha sık yaşandığını ifade etmektedir. Diğer taraftan Felipe (2012) tarafından belirlen yaklaşıma göre 2.000\$-15.000\$ arasında kişi başına düşen gelire sahip ülkeler, orta gelir statüsündedir ve büyüme yavaşlamasına maruz kalma olasılıkları daha yüksektir.

1.2.5. Robertson ve Ye (2013) Karşılaştırmalı Yaklaşımı

Orta gelir tuzağının test edilmesinde kullanılan bir diğer yaklaşım ise Robertson ve Ye (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmadır. Orta gelir tuzağının ekonometrik olarak test edildiği bu çalışmada hem yapısal birim kök testleri hem de yapısal olmayan birim kök testleri kullanılmaktadır. Robertson ve Ye çalışması 46 ülke kapsamında 1950-2010 yılları arası dönem için gerçekleştirilmiştir. Analizde 2005 yılı fiyatları üzerinden hesaplanan gayri safi yurtiçi hasıla verileri satın alma gücü paritesi kullanılmış ve birim kök testleri aracılığıyla ülkelerin orta gelir tuzağı durumları test edilmiştir. Buna göre, bir ülkenin orta gelir tuzağı durumunun tespit edilebilmesi için uzun dönemde bu ülkedeki kişi başına gelir düzeyi tahminlerinin dönemler itibariyle zaman içerisinde büyük değişimler yaşamaması ve ülke ekonomisinin orta gelir düzeyi seviyesinde bulunması gerekmektedir (Manga vd. 2019:53-54).

Bu çalışmada ortaya konulmuş olan ekonometrik yaklaşım, test edilen bir ülkenin orta gelir tuzağı içerisinde olup olmadığı incelenirken, incelenen ülkenin doğal logaritması alınmış gayri safi yurtiçi hasilasından yine doğal logaritması alınmış

ABD'nin gayri safi yurtiçi hasılası çıkarılarak elde edilen yeni seriyi durağanlık analizine tabi tutmaktadırlar.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre orta gelir tuzağının varlığından bahsedebilmek için uzun vadeli gelir seviyesi tahminlerinin yüksek gelirli ülkelerin gelir seviyelerine yakınsama göstermemesi veya orta gelir seviyesinin altına düşmemesi gerekmektedir. Bu varsayım orta gelir tuzaklarını standart orta gelir yavaşlamaları, yapısal kırılmalar ve rastgele eğilimler gibi diğer kısa vadeli fenomenlerden ayırmaya yardımcı olacaktır (Robertson ve Ye, 2013). Çalışmanın sonucuna göre örneklem kümesinden 19 ülkenin orta gelir tuzağında yer aldığı ifade edilmiştir.

1.2.6. Ohno (2009) Endüstrileşmeyi Yakalama Yaklaşımı

Ohno (2009) tarafından ortaya koyulan endüstrileşmeyi yakalama yaklaşımı, uluslararası piyasalarda önemli bir konuma sahip olmak isteyen ülkelerin sanayileşme süreçlerinde katetmeleri gereken gelişim süreçlerini incelemektedir. Bu yaklaşımda ülkelerin geçtikleri beş temel aşama söz konusudur. Bir savaştan çıkmış, politik dönüşüm yaşamış veya oldukça yanlış bir ekonomik politika sonucu kırılan bir yapıdaki düşük gelir seviyesindeki bir ekonomi başlangıç aşamasında (stage zero) olarak kabul edilmektedir. Böyle bir ekonomide ekonomik faaliyetler neticesinde oluşturulan katma değer oldukça küçük seviyelerdedir ve ayrıca bu ekonomilerin yoğun bir şekilde dış yardımlara bağımlı olmaları söz konusudur.

Endüstrileşmeyi yakalama yaklaşımının birinci aşaması ülkeye doğrudan yabancı yatırımlarının gelmesi neticesinde başlamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların gelmesi ile birlikte ev sahibi ülkelerde hafif sanayi mallarının üretimi artarak sanayi ve ihracatı olumlu yönde etkilerler. Bu ilk aşamada üretim, tasarım, pazarlama ve teknoloji yabancı yatırımı getirenler tarafından yönetilmekte, üretimde kullanılan temel hammadde ve parçalar ithal edilmekte, ülke, vasıfsız işgücü ve endüstriyel arazi ile katkı sağlarken, yoksul kesimler için iş ve gelir imkânları yaratılmaktadır. Yaratılan içsel katkı ise düşük seviyede olup katma değer yabancılar tarafından sürdürülmektedir (Ohno, 2009: 26-27).

İkinci aşamada ise doğrudan yabancı yatırım miktarlarındaki artışa bağlı olarak yurtiçi üretim imkanlarında da bir artış gerçekleşmekte ve bu kapasite artışına bağlı olarak yurt içi üretimde de artış söz konusu olmaktadır. Artan ekonomik faaliyetlerin niteliği itibarıyla bu aşamada montaj faaliyetlerini gerçekleştiren firmalar nispi olarak

daha rekabetçi bir yapıya dönüşürler. Bu aşamada sanayi üretim faaliyetlerinde ihtiyaç duyulan bir takım fiziksel girdiler yurtiçinde üretilmeye başlar ve bu itibarla yurtiçi üretim armaya başlar. Fakat üretim faaliyetleri halen yabancıların yönetimi altında devam ettiğinden ülkede ücretler ve gelirler istenilen düzeylere henüz ulaşmamıştır (Ohno, 2009: 27).

Bir sonraki aşama olan üçüncü aşama ise ülkenin beşeri sermaye kapasitesi artık bir hayli artış sağlamıştır. Bu kapasite artışına bağlı olarak bilgi ve becerilerin yerel ekonomi itibarıyla içselleştirmesi sağlanmıştır. Yerel beşeri sermaye artışı üretim faaliyetlerinde kendisini göstermekte ve bu aşamada yerli üreticiler üretimin tüm temel fonksiyonlarında yabancı firmaları ikame eder hale gelmişlerdir. Ülke ekonomisi üzerindeki yabancı bağımlılığı azalarak iç değer artar. Yurtiçi üretim kapasitesi ve üretim faaliyetleri çerçevesinde meydana gelen artışa bağlı olarak ülke yurtdışı piyasada da ticaret anlamında daha güçlü hale gelmekte ve yurtdışı firmalar karşısında rekabet gücünü artırmaktadır. Bununla birlikte ülkenin ihraç ettiği ürünlerin niteliğinde de önemli düzeyde artış meydana gelecek ve buna bağlı olarak dünya uluslararası ticaretinden alacağı toplam pay da artış gösterecektir. (Ohno, 2009: 27-28).

Gelişmenin dördüncü aşamasında ise ülkenin üretim faaliyetlerindeki nitelik artışı bir adım daha öteye giderek ürün tasarımı, ürün kalitesi ve yeni teknolojileri geliştirme gibi hususlar yer almaktadır. Bu aşamadaki ülke günümüzde ABD, Güney Kore, Japonya ve bazı Avrupa ülkeleri gibi endüstriyel yenilikçi bir nitelik kazanmaktadır. (Ohno, 2009: 28).

Endüstriyel gelişimin evreleri itibarıyla bir ülkenin üçüncü aşamaya geçmeden ikinci aşamada takılı kalması Ohno (2009) çalışmasında “cam tavan etkisi” (glass ceiling) şeklinde ifade edilmektedir. Cam tavan etkisi olarak ifade edilen bu durum orta gelir tuzağı niteliğindedir. Bu durumun temel nedeni olarak ise beşeri sermaye kapasitesindeki yetersizliğe bağlı olarak ülkenin üretim faaliyetlerinin belirli bir seviyeyi aşamaması hali gösterilmektedir.

1.2.7. Aoki (2011) Ekonomik Gelişme Evreleri Yaklaşımı

Aoki (2011), Japonya, Çin ve Kore'nin verileri üzerinden yaptığı çalışmada “tuzak” kavramını ve ekonomilerde tuzağa neden olacak etkenleri incelemeye çalışmıştır. Çalışmada bu ülkelerin iktisadi anlamda kalkınma aşamaları beş aşamaya ayrılmaktadır. Bu evreler şu şekilde adlandırılmaktadır:

- M Evresi (Malthusyen)
- G Evresi (Hükümet Öncülüğü)
- K Evresi (Kuznets)
- H Evresi (Beşeri Sermaye Temelli)
- PD Evresi (Post-Demografik Dönüşüm)

Malthusyen evre (M-evre) adı verilen birinci evre ekonomik gelişmenin en yalın halini ifade etmektedir. Bu ekonomide sınırlı bir üretim kapasitesi olmasından dolayı düşük gelir düzeyi söz konusudur. Teknolojik üretim imkanlarından yoksunluk çeken bu ekonomide bir yoksulluk tuzağı da söz konusu olabilmektedir. Doğal olarak bu ekonomide üretim faaliyetlerinin odağında tarımsal faaliyetler yer almaktadır.

G-evre adı verilen ikinci evrede ise sanayileşme hareketleri hükümet öncülüğünde gerçekleşmekte olup hükümet iktisadi faaliyetlerde ve sermaye birikiminde lider rolündedir.

Kuznets evresi olarak adlandırılan üçüncü evrede ise kalkınma faaliyetlerinin ve ekonomik büyüme faaliyetlerinin temelinde yapısal reformlar yer almaktadır.

Dördüncü evre olan “H-evre” aşamasında ise beşeri sermaye kalkınma faaliyetlerinin temel unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ekonomide sağlık düzeyi ve eğitim imkanlarındaki gelişmeye bağlı olarak beşeri sermaye potansiyelinde de önemli düzeyde birikim yakalanmıştır.

Son evre olan “PD-evre” veya Post-demografik geçiş evresi olarak ifade edilen ileri kalkınma evresidir.

Aoki (2011)’ye göre kalkınma evreler arasındaki geçiş/atlama ile ilgilidir. Bu evrelerde aşılacak büyük bir adım olarak ifade edilen yoksulluk tuzağından kurtulma ve orta gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine geçebilme eşit derecede önemli bir adım olarak ifade edilmektedir. Buna göre ikinci bir adım olan uzun vadede yüksek gelir düzeyine ulaşma evresinde başarısız olan bazı ekonomiler için orta gelir tuzağı olgusu oluşmaktadır.

1.2.8. Agenor, Canuto ve Jelenic (2012) Orta Gelir Tuzağına Yapışık Kalma Yaklaşımı

Orta gelir tuzağının kaçınılmaz bir sonuç olmadığını, hükümetlerin erken müdahalesiyle kaçınılabileceğini ifade eden Agenor vd. (2012), hükümetlerin zamanında hareket etmek suretiyle ucuz işgücüne bağlı avantajları ve yabancı

teknolojilerin taklidi ile ortaya çıkan kazançları, yenilikçiliği teşvik eden etkin ve kararlı politikalarla destekleyebildikleri ölçüde orta gelir tuzağının önlenebileceğini ifade etmişlerdir.

Altyapı hizmetlerinin artırılması ve toplumun bu hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması, mülkiyet haklarının koruma altına alınması, işgücü piyasalarının geliştirilmesine yönelik reformların yapılması ve politikaların zamanında uygulanması orta gelir tuzağından kaçınmanın gereksinimleridir. Bu gereksinimler yetenekli kişileri AR-GE faaliyetlerine yönlendirmek, teknoloji eğitimi teşvik etmek, ulusal ve uluslararası bilgiye ulaşım kanallarının oluşturulması ve geliştirilmesini sağlayan faaliyetleri içermektedir (Agenor vd. 2012:6).

1.2.9. Egawa (2013) Gelir Eşitsizliği Yaklaşımı

Gelir dağılımı eşitsizliği ile orta gelir tuzağı arasındaki ilişkiyi Kuznets hipotezi çerçevesinde ele alan Egawa (2013), Asya'daki orta gelirli ülkeler itibariyle konuyu incelemiştir. Bu çalışmaya göre gelir eşitsizliğinin orta gelir tuzağına yol açıp açmadığı iki açıdan değerlendirilebilir. Öncelikle gelir dağılımının bozulması beraberinde toplumsal bir huzursuzluk oluşturmakta ve bu durum ise ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Çalışmanın ilk boyutu bu iki olgunun ilişkisinin yönü ile ilgilidir. İkinci olarak ise gelir eşitsizliğinin orta gelir tuzağına yol açıp açmadığı orta gelir seviyesine ulaşan bir ülke için eşitsizliğin çözülmesi gereken bir problem olduğunun ve gelir eşitsizliğinin orta ve uzun vadede ekonomik büyümeye nasıl zarar verdiğinin analiz edilmesi suretiyle tespit edilebilmektedir.

Analizinde Regresyon ve Duyarlılık Analizi kullanan Egawa (2013)'nin çalışması gelirin gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere oranla daha dengesiz bir dağılım gösterdiğini ve ekonomik kalkınmanın ilk aşamalarında hızlı ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini artırdığı söyleyen Kuznets hipotezini destekler nitelikte bir sonuç ortaya koymuştur. Bir diğer ifadeyle söz konusu araştırmaya göre, gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme oranları üzerinde olumsuz etki yarattığı ve orta gelir tuzağının sebeplerinden biri olduğu sonucuna varmıştır.

1.2.10. Tho (2013) Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı

Tho (2013) çalışmasında dünya ekonomisini gelirler bakımından dört gruba ayırmıştır. Birinci grup yoksulluk tuzağı (poverty trap) ile karşı karşıya olan düşük

gelirli ülkeler, ikinci grup, yıllar önce orta gelir düzeyine ulaşmış fakat halen düşük büyüme yaşayan ülkeler, üçüncü grup, kısa süre önce orta gelir düzeyine ulaşmış veya orta gelir düzeyine yaklaşmakta olan ülkelere, dördüncü grup ise OECD ülkeleri ve diğer yüksek gelirli ülkelere oluşmaktadır.

Diğer taraftan yazarın çalışmasına göre ekonominin gelişme üç temel evre halinde açıklanmaktadır. Tho (2013)'ya göre ekonomik gelişmenin ilk evresi "geleneksel toplum aşaması" olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada ülkeler yoksulluk tuzağı ile karşı karşıya bulunmaktadırlar. Ekonomik gelişmenin ikinci aşaması olan "ilk gelişme aşaması" ise ülkelerin yoksulluk tuzağından çıkarak orta gelir seviyesine ulaştıkları aşamadır. İlk gelişme aşaması adından da anlaşılacağı üzere ekonomik gelişmenin ilk aşamasında olan ülkelerin bulunduğu aşama olarak ifade edilmektedir.. Ekonomik gelişmenin üçüncü ve son evresi ise "sürdürülebilir büyüme aşaması" olup bu aşama ilk gelişme aşamasının sınırında ise orta gelir düzeyi yer almaktadır. Ekonominin ikinci aşamayı tamamlaması bir sanayileşme gerektirmeye olup bu suretle ülke ekonomileri tarım sektöründen ağırlıklı olarak sanayi sektörüne dönüşümü gerçekleştirmektedir. Ekonomilerin tarım ağırlıklı nitelikten sanayi ağırlıklı nitelikli hale geçiş süreçleri genel itibariyle uzun zaman içerisinde gerçekleşmektedir., Ülke ekonomilerinde toplam hasıla ve istihdam içerisinde hizmetler sektörü ve sanayi sektörünün göreceli payı zaman içerisinde artmakta ve tarım sektörünün payı düzenli bir şekilde azalmaktadır. Bu süreç ekonomilerin yapısal dönüşüm yaşadığı bir süreç olup üretim faktörleri ve üretim teknolojileri de karşılaştırmalı üstünlüklerine göre bir takım farklılaşmalara maruz kalabilmektedir.

Bir ekonomi orta gelirli ülke konumuna geldiğinde, üçüncü aşamaya geçiş bir diğer ifadeyle ikinci aşamada başlayan değişim sürecinin yüksek gelir seviyesine ulaşılıncaya kadar devam edebilmesi nispeten daha zor hale gelmektedir. Dolayısıyla ülkeler yüksek gelir düzeyini yakalama mücadelesi çerçevesinde ortaya konulan sürdürülebilir büyüme durumunu sağlayamayıp düşük ya da durağan büyüme süreci olarak adlandırılan orta gelir tuzağında sıkışıp kalmaktadırlar (Tho 2013:4).

Özet olarak Tho (2013)'nun çalışmasına göre gelişim sürecinde ekonomiler orta gelir seviyesine ulaşmakla artan ücret düzeyleri nedeniyle kaybettikleri karşılaştırmalı üstünlüklerini ancak beşeri sermaye ve teknolojik gelişme ile birlikte artan faktör verimliliğine bağlı olarak değişen karşılaştırmalı üstünlük yapıları ve kazanacakları

rekabet avantajları ile aşabilmektedirler. Gelişme sürecinde bu dönüşümü başaramayan ekonomiler ise orta gelir tuzağına takılıp kalmaktadırlar.

1.2.11. Dewitte (2014) Ekonomik Gelişme Evreleri Yaklaşımı

Dewitte (2014) çalışmasında, Tho (2013), Ohno (2009) gibi ülkelerin ekonomik gelişmelerinin belirli bir dönemde orta gelir tuzağı sorunu ile karşılaştıkları ve bu sorunun sadece inovasyon ve teknolojik gelişmelere dayalı politikalar ile birlikte aşılması gerektiğini ifade etmektedir (Manga ve Bal, 2019:54). Diğer taraftan Dewitte (2014) tarafından gerçekleştirilen bu çalışma -Tho'nun (2013) yaklaşımını temel alarak teknolojik yeteneklere vurgu yapmak suretiyle orta gelir tuzağı konusunda daha gelişmiş bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşım dayandığı temel nokta teknoloji ve yaratıcılık üretim faktörlerinin gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Hatta ekonomik büyümenin iki temel unsurları bu hususlar olup ekonomiler sahip oldukları ve kullanabildikleri teknoloji ve yaratıcılık faktörleri ile orantılı olacak şekilde bir ilerleme göstereceklerdir.

Dewitte'nin (2014) yaklaşımı Tho'nun (2013) yaklaşımından farklı olarak ekonomik gelişmeyi üç aşama yerine dört aşamalı bir yapıda ele almaktadır. Ekonomik gelişmenin birinci aşamasında ülkenin teknolojik kapasitesi çok sınırlı olup bu teknoloji sadece basit imalat faaliyetlerini gerçekleştirebilmeye izin vermektedir. Bu aşama ülkenin ülkenin yoksulluk tuzağı ile karşı karşıya olduğu evredir. Ekonomik gelişmenin ikinci aşamasında yer alan ülke ise artan bir kısım teknolojik kapasite çerçevesinde yoksulluk tuzağından çıkmıştır. Bu ülkenin teknolojik yetenekleri gelişmekte olmakla birlikte hala büyük kapasite artışlarına ihtiyaç duymaktadır. Ekonomi bu evrede yabancı teknolojileri kopyalamak ya da satın alma yoluna giderek yatırımlarını ve yatırım kapasitesini artırmaya çalışır. Ancak gelişmenin üçüncü aşamasına geçmek için yapısal dönüşüm olmazsa olmazdır. Ülke bu aşamada hem kopyaladığı veya satın aldığı yabancı teknolojilere adapte olmak için hem de daha karmaşık mühendislik becerilerine sahip vasıflı işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanmamalarının bir diğer şartı ise ifade edilen yapısal dönüşüm sürecini tamamlama noktasında gösterecekleri başarıdır. Bu noktada başarılı olamayan ülkeler orta gelir tuzağına yakalanmaktadır.

Bir üst ekonomik gelişme aşamasına geçebilmek için söz konusu dönüşümü gerçekleştirmek gerekir. Üçüncü gelişme evresi aşamasına geçen ekonomiler yüksek teknolojiye sofistike malları üretebilecek teknolojik özelliklere zaten sahiptirler. Ancak Ar-Ge faaliyetleri temelli yenilikçi yetenekler ise ekonomik gelişmenin son aşamasına ulaşabilmek için gereken çok önemli bir faktör niteliğindedir. Bu ülkeler teknolojik gelişme ayak uydurmalı veya yeni teknoloji üretmelidirler. Dewitte yaklaşımına göre teknolojik gelişmelerin gereklerini sağlayamayan ülkelerin karşı karşıya kalacakları üçüncü bir tuzak çeşidi daha bulunmaktadır. Bu noktada bir ülkenin yüksek gelir grubuna geçmesini veya bu üçüncü tuzağa takılı kalmasını etkileyen en önemli faktör ise ülkenin yeni ürünleri oluşturma yeteneği ile piyasa eğilimlerine göre hareket etme kabiliyetidir. Yazar yaklaşımında Tho'dan (2013) farklı olarak yenilik, yaratıcılık ve teknolojik yeteneklere vurgu yapmaktadır (Dewitte 2014:32,33).

1.2.12. İslam (2015) Gelir Eşitsizliği Yaklaşımı

İslam (2015) çalışmasında orta gelir tuzağı sorununun Egawa (2013) gibi gelir eşitsizliğinden kaynaklı olarak ortaya çıktığını savunmaktadır (Manga ve Bal, 2019:54). Gelir eşitsizlikleri ülkelerin ekonomik büyümesinde bir takım olumsuz durumlara meydan vermektedir. İslam (2015) çalışmasına göre kredi kısıtlamalarının niteliği ile yatırımların bölünmezliği hususları bu olumsuz durumların meydana gelmesinde önemli bir temel oluşturmaktadır.

Bireyler itibariyle yatırım yapma isteği çerçevesinde bakıldığında kredi kısıtlamalarının bu yönde azaltıcı bir etkisi olduğu görülmektedir. Ayrıca yatırımların bölünmezliği kredi kısıtlamalarının negatif etkilerini giderememesi dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir (İslam, 2015: 5).

İslam'a (2015) göre eşitsizlik, Yüksek Eşitsizlik → Teknolojik Ürünler İçin Yurtiçi Piyasanın Sınırlı Olması → Şirketlerin İç Piyasayı Kullanarak Ürün Geliştirememesi → Global Piyasalarda Başarısızlık → Orta Gelir Tuzağı mekanizmasıyla orta gelir tuzağına yol açmaktadır. Global piyasalarda talebinin fiyat esnekliği düşük ücretli ürünler için yüksektir. Düşük gelirli ülkeler global piyasalarda başarıya ulaşmak için arz yönüne odaklanırlar ve dolayısıyla talep tarafını ihmal ederler. Düşük gelirli ülkeler orta gelir seviyesine ulaştığında ücret seviyeleri yükselir ve yüksek teknolojiye daha karmaşık ürünleri üreterek ihraç edebilme kapasitesine ulaşırlar. Fakat bu ürünlerin dünya

pazarında olması için iç piyasa, oldukça uzun bir süreç olan ürün gelişim sürecine imkan sağlayabilmelidir. Buna rağmen gelir dağılımındaki adaletsizliğin yüksek oluşu teknolojik ürünler için geniş bir piyasa oluşumunu engeller ve yüksek eşitsizlik ülkeleri orta gelir tuzağına sürükleyen nedenlerden birisi haline gelir (Islam, 2015: 7).

1.3. Orta Gelir Tuzağına İlişkin Literatür

Gelişmiş ülkelerin finansal olarak zorlandığı bir dönemde gerçekleşen küresel büyüme, büyük çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı büyüme ile açıklanmaktadır. Bu hızlı büyümenin gelişmekte olan ülkelerde ne kadar daha devam edebileceğini sorgulayan çalışmalar, büyüme yavaşlaması ve orta gelir tuzağı olarak adlandırılan bir literatürün gelişmesine yol açmıştır (Eichengreen vd. 2013). Son yıllarda oldukça popüler olan orta gelir tuzağı kavramı üzerinde yapılan çalışmaların artmasıyla birlikte de araştırmacılar konuyu çok farklı açılardan incelemeye başlamışlardır. Çalışmamızın bu kısmına kadar yapılmış olan birçok araştırma hakkında bilgi verildiği için tekrara düşmemek adına bu çalışmalara tekrar değinilmeyecektir. Literatür taraması kapsamında öncelikle Türkiye'nin yer aldığı çalışmalara daha sonra ise diğer ülkelere ilişkin araştırmalara değinilecektir.

1.3.1. Türkiye'ye İlişkin Araştırmalar

Karahan (2012) "Kalkınma Yolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı" isimli çalışmasında büyüme, enflasyon, sermaye hareketleri, dış ticaret, işsizlik gibi temel makroekonomik göstergeleri kullanarak Türkiye üzerine genel bir değerlendirme sunmuştur. Üst orta gelir sınıfına dâhil olduktan sonra 2008 yılının son çeyreğine kadar ekonomik büyümesine sürekli olarak devam ettiren Türkiye'nin önündeki en büyük engelin orta gelir tuzağı olduğu vurgulanan çalışmada kısa vadede hedeflenen büyümeyi yakalama ve orta-uzun vadede ise büyümeyi devamlı kılma şeklinde iki uçlu bir büyüme stratejisi öngörülmüştür. Ayrıca raporda mevcut ekonomik analiz sonucuna göre Türkiye için makro, mikro ve mezo boyutta öneriler sunulmuştur. Bununla birlikte büyüme stratejisi kapsamında, gerek kalkınma gerekse cari açığı azaltma açısından, makine, bilişim, enerji, otomotiv, inşaat, turizm, sağlık, gıda ve tarım sektörlerinin birincil olarak öncelikle ele alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Çaşkurlu ve Arslan (2014), "Orta Gelir Tuzağından Çıkışa Odaklanma: Ürün Tuzağı" isimli çalışmada büyümede en önemli faaliyetlerden birisinin imalat ve sanayi faaliyetleri olduğunu ancak imal edilen ürünlerdeki değer yaratımı ve çeşitliliğinde

yadsınamayacağını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede sektör seçiminin orta gelir tuzağından çıkış için çok önemli olduğunu ve seçilen sektörün küresel çapta piyasası olan bir alan olarak seçilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Yazarlar Türkiye için ise demiryolu sektörünün seçimi kullanılarak yaptıkları analiz sonucunda Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağından çıkma reçetesinin demiryolu ile ilgili teknoloji, hizmetin kalitesinin artırılması ve demiryolu ile bağlantılı yan sanayinin geliştirilmesi ile gerçekleşeceğini belirtmişlerdir.

Kaya vd. (2015) tarafından yapılan “Türkiye Ekonomisinde Orta Gelir Tuzağı ve Ödemeler Bilançosu Kısıtı” isimli çalışmada, Türkiye ekonomisinin son yıllarda karşı karşıya kaldığı hızlı büyüyememe sorunu orta gelir tuzağı kavramı, uluslararası rekabetçilik ve ödemeler bilançosu kısıtı çerçevesinde incelenmiştir. Türkiye için 1960-2015 döneminde yaklaşık 55 yıldır kişi başına düşen gelirin ABD kişi başına düşen gelirine oran olarak hep %20'nin altında kaldığı ifade edilen çalışmada Türkiye'nin orta gelir tuzağından kurtulabilmesi için sürdürülebilir bir büyüme patikasına girmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Bunun içinde dış ticaretin büyümeye net katkısının pozitif olması, bunun için de ihracatın artırılması ve özellikle ara malı ithalatına olan bağımlılığın azaltılması gerektiği, bu bağlamda devletin eğitime ayırdığı kaynakları artırması, ihracatçı sektörlerde yüksek teknoloji-yüksek katma değerli ürünlerin üretilmesi, Ar-Ge faaliyetlerinde özel kesim kamu işbirliğinin geliştirilmesi, teknolojiye ve bilimsel araştırmaya yatırım yapan şirketlere yönelik teşviklerin artırılması gerektiği ileri sürülmüştür.

Tuncel (2014); orta gelir tuzağından çıkışı sahip oldukları sanayi gücü ile başaran Güney Kore ve Tayvan'ın sanayileşme deneyimi inovasyon politikası çerçevesinde incelemiştir. Yazara göre Türkiye düşük gelirli ülkelere karşı işgücü maliyet avantajını kaybetmiş ancak gerekli endüstriyel dönüşümü gerçekleştiremediği için de gelişmiş ülkelere yetişmekte zorlanan bir ülke olarak orta gelir tuzağına yakalanmıştır. Etkin bir inovasyon ve Ar-Ge oluşturulabilmesi için devletin etkin bir rol üstlenmesinin gerekliliğine vurgu yapılan çalışmada Türkiye için tüm aktörlerin eşgüdüm içinde hareket edeceği bir sanayi ve inovasyon politikası çerçevesi oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir.

Yıldız (2015) “Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri “ isimli çalışmasında; orta gelir tuzağına yakalanmış olan ülkelerin, gelir seviyelerini gelişmiş

ülkelerin seviyelerine nasıl çıkarabilecekleri konusu incelemiştir. Bu çerçevede orta gelir tuzağına giren ülkelerin temel karakteristik özellikleri incelenmiş ve bu ülkelerin orta gelir tuzağından kurtulmaları için; özellikle ulusal tasarruf oranını arttırmaları, araştırma-geliştirme (Ar-Ge) yatırımları ve inovasyon kapasitelerini arttırmaları, nitelikli işgücü için beşeri sermaye yatırımlarına ayırdıkları kamu kaynağının miktarını arttırmaları, fikri mülkiyet ve patent haklarını korumaları, işgücü piyasalarında reform yapmaları ve toplam faktör verimliliğini arttırmaları gerektiği sonucuna varılmıştır.

Raiser vd. (2016), Türkiye ve Polonya'yı orta gelir tuzağı çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Polonya'nın, Türkiye'ye oranla daha yüksek bir büyüme oranlarının olduğu ve Polonya'nın ekonomik yapısının Türkiye'nin ekonomik yapısından daha iyi bir konuma sahip olduğunu ifade eden çalışmada Türkiye'de makroekonomik dengesizliklerin Polonya'dan daha fazla olduğu da vurgulanmıştır. Ayrıca demografik ve yapısal faktörler nedeniyle Polonya'nın Türkiye'den büyüme yavaşlaması açısından daha riskli bir konumda olduğu ifade edilmiştir.

Ay vd. (2016). "Middle income trap: a comparison between BRICS countries and Turkey (Orta gelir tuzağı: Türkiye ve BRICS ülkeleri karşılaştırması)" adlı çalışmada orta gelir tuzağı açısından Türkiye ve BRICS ülkelerini incelemiştir. Literatür ve kişi başına düşen milli gelir kullanılarak yapılan çalışma sonucu ülkelerin orta gelir tuzağında olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmış, Türkiye, Brezilya ve Güney Afrika'nın uzun zamandır orta gelir tuzağında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre Türkiye orta gelir tuzağından gerekli politikaların efektif bir şekilde uygulanması sonucunda kaçabilecektir.

Bal vd. (2016), "Orta Gelir Tuzağının Belirleyenleri: Türkiye Örneği" isimli çalışmalarında; Türkiye'nin gelir düzeyini etkileyen demografik ve ekonomik bazı değişkenler ile gelir düzeyi arasındaki ilişki VECM modeli, Etki- Tepki analizi ve Varyans Ayrıştırması ışığında incelenmiştir. Yazarlar, Türkiye'deki gayri safi yurtiçi hasıla oranını en fazla etkileyen değişkenin gelir dağılımındaki adaleti temsil eden Gini katsayısının olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'nin orta gelir tuzağından kaçış stratejisi olarak gelir dağılımındaki adaleti sağlayacak politika önlemleri alması gerektiğini vurgulamaktadır. Genel olarak, daha düşük bir yaş bağımlılık oranı, gayri safi yurtiçi hasılda daha yüksek bir ihracat oranı, daha istikrarlı ve daha düşük bir enflasyon Türkiye'nin ekonomik gelişiminde itici güç olacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin

yüksek gelir grubuna geçebilmesi için şunda bulunduğu gruptaki rakiplerinden daha yüksek ve istikrarlı bir büyüme hızına ulaşması gerektiği ifade edilmiştir.

Tıraşoğlu ve Karasaç (2018) yaptıkları çalışmada, gelişmekte olan ülkeler arasında önemli yere sahip E7 (Gelişen 7) ülkelerinin orta gelir tuzağında olup olmadığını araştırmışlardır. Bu kapsamda Robertson ve Ye (2013) yaklaşımı dikkate alınarak tek ve iki yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılarak ampirik analizler yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda E7 ülke grubunu oluşturan ülkelere Endonezya, Meksika ve Rusya'nın orta gelir tuzağında olduğu yönünde kanıtlara ulaşıldığı ifade edilmektedir. Brezilya, Çin, Hindistan ve Türkiye'nin ise orta gelir tuzağında olmadığı belirtilmiştir. Orta gelir tuzağında olan ülkelerin bu durumdan kurtulmak için öncelikle; makroekonomik istikrarı sağlaması, gelir eşitsizliklerini gidermesi, ulusal tasarruf oranlarını artırılması, Ar-Ge yatırımlarını artırması ve işgücü piyasası reformlarını artırması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

1.3.2. Diğer Ülkelere İlişkin Araştırmalar

Lin ve Treichel (2012), Latin Amerika ve Karayipler'deki orta gelir tuzağının nedenlerini tartıştıkları çalışmalarında Çin örneğinden çıkarılan derslerle Latin Amerika ülkeleri için orta gelir tuzağından çıkış sürecinde ortaya çıkan fırsatları ve tehditleri değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada Latin Amerika ülkeleri katma değeri düşük ürünlerden ziyade katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi noktasında gerekli dönüşümü ve başarıyı sağlayamadıkları için orta gelir tuzağına takıldıkları ileri sürülmüştür. Hükümetlerin orta gelir tuzağından kaçmak için ülkenin karşılaştırmalı üstün oldukları alanlarda üretim faaliyetlerini desteklemeleri ve doğal kaynaklar, bilimsel bilgi ve vasıfsız işgücü gibi faktörlerin yoğun olduğu sektörlerde sürekli yapısal iyileştirme gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca ekonomide mevcut buluna yapısal sorunların çözülmesine yönelik etkin politikalarla ve özellikle eğitim ve Ar-Ge gibi alanların geliştirilmesi ile bölgede daha dinamik bir büyüme yapısının sağlanabileceğini iddia edilmiştir.

Zhang vd. (2013) tüm orta gelirli ülkeler gibi kalkınmanın bir sonraki aşaması olan yüksek gelir grubuna geçişte karşılaştığı zorlukları inceledikleri çalışmalarında; Çin'in insan sermayesine dayalı eşitsizlik yönetimi üzerinde durmuşlardır. Eşitsizliğin nasıl yönetildiğinin de incelendiği çalışmada Çin'deki en önemli sorunların eğitim

sistemindeki ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler olduğu ifade edilmiştir. Çin’de zaman içerisinde ücret seviyeleri yükselirken gelir dağılımındaki adalet ise iyice bozulmaktadır. Buna rağmen Çin halkının zamanla eğitim, sağlık ve gıda ürünlerinden faydalanma düzeyleri yükselmekte bununla birlikte beşeri sermaye birikimi oluşmakta ve bu durum ekonomik büyümeyi sürekli dinamik tutmaktadır. Ayrıca ağır bir beslenme ve sağlık sorunlarının varlığının tespit edildiği ve bu sorunların beşeri sermayeyi zamanla tükettiği sonucuna ulaşımlardır.

Kanchoochat (2014), son yıllarda popüler bir konu haline gelen orta gelir tuzağı ile ilgili çalışmaları incelediği makalesinde çalışmasında konu ile ilgili çalışmaları sınıflandırmış ve bu tuzak ile başa çıkmak için üç politika önerisinde bulunmuştur. Bu politikalar: eğitim ve kurumsal altyapını hatasız bir şekilde işlemesi, ihracatın karşılaştırmalı üstünlük avantajına uygun olarak değiştirilmesi ve karşılaştırmalı üstünlük avantajına meydan okuyarak değişen ihracat yapısını daha ileri seviyeye taşımaktır. Yazar, Doğu Asya ülkelerinin deneyimlerinden yola çıkarak, orta gelir tuzağıyla mücadele etmek için yalnızca eğitim ve yönetim yapısının iyi işleyişinin yetmediğini, her iki yapının da belirlenmiş endüstri hedeflerine göre tasarlanması gerektiğini ileri sürülmüştür. Devletin etkin bir rol üstlenmesi gerektiğinin altını çizen yazar, gelişmekte olan ülkelerin, yüksek gelir seviyesine geçebilmeleri için ekonomik, sosyal ve politik alanlarla uyumlu güçlü kalkınma stratejilerine ihtiyaçları olduğuna vurgu yapmaktadır.

Ito (2016) çalışmasında Asya ekonomilerinin 1985-2015 arası büyüme performanslarını incelemiş ve bu ülkelerin büyüme yakınsamalarına odaklanmıştır. Bir ülke istikrarlı bir şekilde orta gelir yoluna yakınsadığında gelir uçurumu sürekli olur. Ülkenin orta gelir tuzağında sıkıştığı söylenir ancak gerçekte bu bir tuzak değil teknolojik yenilikleri benimsemedeki başarısızlıktır. Yazara göre orta gelir tuzağı orta gelirli bir ülkenin sıçrama yapamaması ve durağan bir orta gelir seviyesine yakınsaması durumudur. Çalışmada orta gelirli bir yakınsama yolundan yüksek gelirli bir yakınsama yoluna atlamak için yeterli yeniliği (teknolojik ilerleme) teşvik etmek için güçlü reformlar veya siyasi rejim değişikliği gerektiği ifade edilmiştir.

Doner ve Schneider (2016), bir toplumda kurumsal yapının oluşmasındaki başlıca engelin sosyal grupların parçalanması ve bunun sonucu olarak güçlü koalisyonların oluşmasındaki eksiklik olduğundan bahsetmiştir. Orta gelir tuzağının daha kapsamlı bir

analizi için, vergilendirme gibi devlet kapasitesi (ve yolsuzluk) konularında yapılan çalışmalarda özellikle vurgulanması gerektiği ifade edilmektedir. Orta gelirli ülkelerin yüksek gelir grubuna çıkabilmesi için ileri düzeyde reform yapmak, kurumlar arası koordinasyonu ve birden fazla aktörün uyumunu gerektirdiğinden hem zor hem de karmaşıktır. Dolayısıyla, orta gelir tuzağından kaçış ve verimliliğin artırılması için politika önceliği eğitim ve Ar-Ge alanlarına odaklanmalıdır.

Aiyar vd. (2018) orta gelir tuzağını büyüme yavaşlamalarının özel bir durumu olarak ampirik bir çalışmada değerlendirmişlerdir. Yavaşlamaları büyüme patikasından ani ve sürekli bir sapma olarak tanımlayan yazarlar, büyüme teorisinin temellerini vurgulayarak sürekli büyüme yavaşlamasının kilit faktörlerini mevcut kurumlar, demografik yapı (yüksek bağımlılık oranı), makroekonomik çevre ve politikalar, ekonomik yapı, ticaret yapısı ve savaşlar ve sivil çatışmalar gibi faktörler olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte çalışmada, orta gelirli ülkelerin sürekli yavaşlama riskini azaltması bakımından kısıtlamaların azaltılması ve altyapı yatırımları gibi ana etmenler bakımından örneklem kümesinden ayrı özelliklere sahip olduğu da ifade edilmektedir.

2. İKİNCİ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞINA YAKALANMA NEDENLERİ VE ÇIKIŞ STRATEJİLERİ

2.1. Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Nedenleri

Orta gelir seviyesine ulaşan ekonomiler uzun yıllar boyunca bu seviyede kalmakta ve yüksek gelir seviyesine çıkamamaktadırlar. Çalışmanın önceki bölümlerinde de belirttiğimiz üzere orta gelir tuzağı olarak adlandırılan bu durumun altında ücretlerin düşüklüğü, yetersiz rekabet gücü ve gelir eşitsizliği gibi pek çok etmen yatmaktadır. Ancak orta gelir tuzağına neden olan unsurlar üzerine yapılmış çok sayıda çalışma olduğundan bu noktada bizce önemli olarak görülen orta gelir tuzağına yakalanma nedenlerine kısaca değinilecektir. Diğer taraftan unutulmaması gereken bir diğer nokta her ülkenin kendine özgü siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı olduğu, her bir nedenin tek başında değerlendirilmeyip birbirlerini tetikler niteliklerinden dolayı beraber değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğidir.

2.1.1. Altyapı Yatırımlarının Yetersizliği

İlk olarak değineceğimiz konu olan altyapı yatırımlarının yetersizliği sadece orta gelir tuzağının değil diğer gelir tuzaklarının, hatta ekonomik gelişmede yaşanan yavaşlamanın da en önemli nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınması açısından vazgeçilmez unsurlardan biri olan altyapı hizmetlerinin kapsamı son derece geniştir. Temel olarak bir iktisadi faaliyette bulunan işletmenin verimini yükselten yollar, limanlar, barajların yanı sıra eğitim, sağlık ve sosyal refah alanlarında insan unsuruna yapılan sermaye yoğun yatırımlar altyapı yatırımı olarak değerlendirilir (Bayraktutan 1992:84).

Bayraktutan'a (1992) göre yatırımlar ekonomiye çoğunlukla gelir artırıcı ve kapasite yaratan etki vasıtasıyla etkilerler. Ekonomik kalkınmanın stratejik araçlarından olan altyapı yatırımlarının ek olarak produktivite artırma, ekonominin yapısal değişimini sağlama ve düşük istihdamdaki ekonominin harekete geçirilmesi gibi diğer etkileri de bulunmaktadır. Kalkınmanın büyük ölçüde ekonominin üretim gücünün artmasına bağlı olduğu dikkate alındığında altyapı yatırımlarının iktisadi kalkınmanın en önemli tetikleyici unsurlarından birisi olduğu iddia edilebilir. Altyapı yatırımları emek verimliliğinin artması, doğal kaynakların işlenmeye hazır hale getirilmesi, sermaye-

hasıla oranının düşmesi, verimli yatırımlara yeni kapasite açılması gibi etkileri sayesinde üretim tekniğini ve en nihayetinde ekonomik kalkınmanın aşamalarının yapı örgüsünü oluşturur (Bayraktutan 1992:90-92).

Bir ekonomide gerek kamu sektörü gerekse de özel sektör tarafından yapılan altyapı yatırımlarının iktisadi büyümeyi hızlandırıcı bir etkisi olduğunu gösteren pek çok çalışmanın olduğu görülmektedir. Aschauer'in (1989) kamu harcamaları ile verimlilik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasında cadde, otoyol, havaalanı, toplu taşıma, temiz su ve kanalizasyon şebekeleri vs. gibi sivil kamusal sermaye stoku kullanılarak gerçekleştirilen temel altyapı yatırımlarının iktisadi verimliliği açıklama noktasında oldukça güçlü bir etmen olduğu belirlenmiştir. Calderón ve Servén (2004) ise altyapı yatırımları, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi incelemiş ve altyapı da meydana gelen iyileşmelerin ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerinde anlamlı düzeyde iyileşmelere yol açarak büyümeyi artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Easterly ve Rebelo (1993) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise ekonomik büyüme ile ulaşım ve iletişim sektörlerine yapılan yatırımlar arasında istikrarlı bir ilişki bulunduğu sonucuna varılırken, Wylie (1996) ise çalışmasında altyapı yatırımlarının yüksek getiriye sahip olduğunu, özellikle kamu tarafından sağlanan altyapı yatırımları başta olmak üzere bu yatırımların ekonomik büyüme kapsamında çok etkili bir unsur niteliğinde olduğunu belirtmektedir.

Yukarıda belirtilen çalışmalarda da değinildiği üzere orta gelir tuzağının asıl olarak ekonomik büyüme hızında yaşanan durağanlaşmadan kaynaklandığı dikkate alındığında orta gelirli ülkelerin sahip oldukları altyapı olanaklarının yetersizliği, bu ülkelerin iktisadi büyümelerini olumsuz bir şekilde etkileyerek tuzağa yakalanma ihtimallerini artırmaktadır.

2.1.2. Ar-Ge ve İnovasyon Yetersizliği

Teknolojik veya bilimsel belirsizliğin olduğu durumlarla ilgili yapılan faaliyetler veya mevcut bir ürünün daha etkin ve ucuz üretilmesi anlamına gelen Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin kapsamını artıracak olan yatırım harcamaları, ulusal ve uluslararası düzeyde finansal piyasaların gelişimi ve dolayısıyla da iktisadi büyüme süreci ile yakından ilişkilidir. Bununla birlikte teknolojik gelişme ve finansal kalkınma arasındaki ilişkilere yoğunlaşan çalışmalarda, yeterli derinliğe sahip olan finansal

piyasaların Ar-Ge harcamalarına ivme kazandırmak yoluyla teknik gelişim sürecini hızlandırdığı bulgusuna ulaşılmıştır (Yüce Akıncı vd. 2014:57-59).

Mast (2013: 26) “inovasyon” olgusunu, “gösteren ile gösterilenin, toplumsal alana sızdığı ve orada kök saldığı isabetli bir edim” olarak tanımlamıştır. Bu zaviyeden inovasyon, doğası gereği her yeni buluşun önceki fikir ve buluşlar üzerine bina edildiği ardışık ve kümülatif bir süreç olarak tanımlanabilir (Akbey 2014:3).

Teknoloji, Ar-Ge ve inovasyon birbirleriyle yakından ilişkili olan ve uzun dönemli ekonomik büyümenin temelini oluşturan faaliyetlerdir. Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerine dayalı teknolojik yeniliklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarda bu faaliyetlerin ekonomik büyümeyi hızlandırdığı sonucu sıklıkla tekrar edilmektedir. Falk (2007), OECD ülkelerinde Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyümeye üzerindeki etkisini incelediği makalesinde hem firmaların Ar-Ge harcamalarının GSMH’ye oranının hem de Ar-Ge yatırımlarının ileri teknolojiyi kullanan sektörlerdeki payının kişi başı gelir ve ortalama saatlik ücretler üzerinde uzun dönemde pozitif etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Aghion ve Howitt (1992), oluşturdukları içsel büyüme modelinde Ar-Ge faaliyetlerinin inovasyona yol açacağını ifade etmişlerdir. Patent yasaları sayesinde yeniliğin tekelci satıcısı olan firma ürününün satışından yüksek kazanç elde eder ve diğer firmaların yeni teknoloji ve ürünler üretme noktasında istekli olmalarına neden olur. Bu süreç ekonomide yeniliklerin üretildiği sektörlerdeki oluşan olumlu katma değer ile birlikte ekonomide büyümeye ve kalkınmaya neden olur.

Orta gelirli ülkelerin sürdürülebilir ekonomik büyüme performansını yakalayabilmeleri için Ar-Ge çalışmalarına ve inovasyona dayalı faaliyetlere bağlı bir ekonomik yapı oluşturmaları önemli bir husustur. Yeni teknolojilerin üretimi Ar-Ge ve inovasyon ile mümkündür. Bir diğer ifadeyle Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri yeni teknolojik ürün ve süreçlere neden olur. Bu faaliyetlerin yetersizliğinde ise ülke ekonomi durağanlaşır ve yüksek gelirli ülkeler düzeyine erişemeyerek orta gelir tuzağına yakalanır.

2.1.3. Beşeri Sermayenin Yetersizliği

İktisadi analizde uzun yıllardır üzerine büyük önem atfedilen konulardan birisi de beşeri sermaye kavramıdır. Beşeri sermaye kavramı günümüzde ülkeler arası yapılan

karşılaştırmalarda sıklıkla kullanılan bir değişkendir. Bir ülkedeki beşeri sermaye kapasitesi ve bunun nitelikleri ülkenin özellikle bilim ve teknoloji altyapısı ve kullanımı ve dolayısıyla ülke içerisinde sürdürülen ekonomik faaliyetlerin nitelikleri üzerinde etki eden önemli bir role sahiptir. Beşeri sermaye kavramı sadece iktisat ve ekonomi alanı ile ilgili olmayıp sosyolojiden sağlığa, teknolojiden hukuka kadar ve hayatın hemen hemen bütün alanları ile ilgili ve etkileşim içerisinde olan bir kavramdır. Beşeri sermaye faktörü, içerdiği ve doğurduğu sonuçlar itibariyle bir ülkenin sahip olduğu başlıca unsurdur. Öte yandan beşeri sermaye kavramı bir ülkedeki mevcut kaynakların ne kadar etkin ve verimli kullanıldığının makroekonomik açıdan çözümlenmesini sağlayacak önemli bir faktör niteliğindedir (Aksu 2016:70-71).

Günümüzde ekonomilerinde rekabetçi bir piyasaya sahip olmak dolayısıyla da kalkınabilmek için beşeri sermayenin kaliteli ve üretken olmasıyla beraber teknolojik gelişme sağlanması şarttır. Nitelikli bir işgücünün oluşması bir diğer ifadeyle vasıflı beşeri sermaye için temel koşul ise eğitimidir(Karahan 2012:115-116).

Ogunade (2011), beşeri sermayenin kalkınma için vazgeçilmez bir unsur olduğunu ve sayısız şekilde oluşturduğu makroekonomik etkiler yoluyla ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ifade etmektedir. Yazara göre beşeri sermayedeki gelişme, ihracat, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gayri safi milli hasıla ve toplam faktör verimliliğinde artışlara sebep olacak, bu durum ise ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yol açacaktır.

Aykırı (2017) bu güne kadar yapılan teorik ve ampirik çalışmaların sonuçlarını incelediği çalışmasında orta gelir tuzağı sorununu aşılabilmesi için uygulanacak politikaları uygulayabilecek yeterli bilgi ve beceriye sahip nitelikli insan unsurunun ortaya çıkmasını sağlayacak etkin beşeri sermaye yatırımlarına ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Yazara göre yüksek gelirli ve aynı zamanda çok yüksek insani gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde gerçekleşen ekonomik büyüme, büyük oranda insan kalitesine yani beşeri sermaye düzeyine bağlıdır. Orta gelir tuzağı riskiyle karşı karşıya kalmamak ve ekonomik büyümenin devamlılığını sağlayabilmenin yolu nitelikli ve yaratıcı insanların varlığından geçmektedir.

Sonuç olarak ilk aşamada bol ve ucuz işgücü çalıştırarak hızlı büyüme yaşayan ve belli bir gelir düzeyine ulaşan ülkeler, bu düşük ücret ve düşük maliyet avantajını kaybettiklerinde kalkınma noktasında sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu noktada eğitim

sisteminin yeterli kalitede olmaması ve toplumun tamamını kapsamıyor olması dolayısıyla beşeri sermaye yetersizliğinden mustarip olan bu ülkelerin, vasıflı emeğin kullanabileceği ileri teknolojiye ve bilgiye dayanan mal ve hizmet sektörlerindeki faaliyetleri yerine düşük ücret ve düşük maliyetli sektörlerdeki faaliyetlere devam etmeleri bu ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanmasına neden olmaktadır.

2.1.4. Bilim ve Teknoloji Yetersizliği

Gill ve Kharas (2007) orta gelir tuzağının, orta gelirli ülkelerin hem teknoloji açısından gelişmiş ülkelerle hem de ucuz emek gücüne sahip az gelişmiş ülkelerle rekabet edemediği durumda ortaya çıktığını ifade etmişlerdir.

Yüksek gelirli ülkeleri yakalayabilmek için teknoloji üretebilir hale gelmek ve buna dayalı sürdürülebilir bir büyüme sağlamak olarak tanımlanabilecek olan ekonomik gelişme aynı zamanda orta gelir düzeyinden çıkarak yüksek gelir düzeyine sahip ülkeleri yakalamak anlamında da gelir. Orta gelirli ülkeler için ancak teknoloji üretebilen ülke konumuna gelmeleri ile sağlanabilecek bu süreç, Güney Kore, İrlanda, İsrail ve Tayvan tarafından ihracat yapılarını düşük ve orta teknoloji yoğun sektörlerden yüksek teknoloji sektörlerine kaydırmaları sayesinde başarılmıştır (Tuncel 2014).

Ülkelerin uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşmaları için ise sistematik olarak üretilen politikaların uygulanması şarttır. Bu çerçevede bilim ve teknoloji politikaları hayati bir öneme sahiptir. Bu politikaların temeli olan bilim ve teknoloji üretimi, küresel rekabetin şartlarına ayak uydurabilmenin ve ekonomik kalkınmaya hız kazandırabilmenin en önemli öğelerinden biridir. Bir diğer ifadeyle bilim ve teknoloji politikası; teknolojik değişim sürecini etkilemek amacıyla devletin ekonomiye müdahalesini içeren politikalar bütünüdür (Çiftçi 2004:66). Teknolojik değişim ve gelişim ise dışa bağımlılığı en aza indirerek, üretimdeki verimliliği artırarak işgücü ve yatırımlardan en uygun düzeyde faydalanılmasını sağlar ve ihracat gelirlerinin yükselmesini sağlayarak kalkınmaya katkıda bulunur (Erkoç 2011:191).

Sanayinin dönüşümünü sağlayan temel faktör firma düzeyinde sağlanacak teknolojik yetenek birikimidir. İktisadi büyümenin ve kalkınmanın en önemli unsurlarından biri olan Teknolojik yetenek ve teknolojik öğrenme iktisadi kalkınmanın ardında yatan en önemli faktörler arasına girmişlerdir. Teknolojik öğrenmenin

sağlayacağı ulusal teknolojik yetenek birikimi ülkelerin çok daha yenilikçi ve rekabetçi olmasını sağlayacak, gelişmiş ülkelerle aradaki farkın kapanmasına dolayısıyla kalkınmaya ivme kazandıracaktır (Tiryakioğlu 2016:21).

Sonuç olarak basit teknolojiler bir şekilde düşük gelir seviyesinden orta gelir seviyesine geçişte ülkelere yardımcı olabilese dahi, ileri seviyede bilim ve teknoloji üretecek ve kullanacak bir ekonomik yapı olmadığı sürece ülkeler, daha üst gelir seviyelerine geçemeyecek, bir diğer ifadeyle var olan gelir seviyesinden daha yüksek bir gelir seviyesine atlamada başarısız olacaklardır.

2.1.5. Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Bir ülkede belli bir dönemde elde edilen gelirin, bireyler, üretim faktörleri ve sektörler arasında paylaşılmasını ifade eden gelir dağılımı eşitliğinin sağlanması iktisadi istikrarın sürdürülebilmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Gelir dağılımının orta gelir tuzağı üzerindeki etkisi konusunda Egawa'nın (2013) görüşüne göre gelir dağılımı adaletsizliğinin artması, faktör verimi ve inovasyon üzerinde etkisi olmadığından, uzun vadede ekonomik büyüme oranını etkilememekte fakat toplumsal huzursuzluğa yol açıp, büyüme üzerinde sınırlandırıcı bir etki oluşturabilmektedir (Alancioğlu vd.2019:479)

Gelir dağılımı eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki genel olarak kuznets hipotezi test edilmektedir. Kuznets (1955)'e göre gelir dağılımı eşitsizliği ilk aşamada ekonomik büyüme ile birlikte artış göstermektedir. Ancak ilerleyen süreçte büyümedeki artış devam ettikçe ilişki tersine dönmekte ve gelir dağılımı adaletsizliği azalma eğilimine girmektedir. Bu hipotez Kuznets tarafından "Ters U Hipotezi" şeklinde ifade edilmiştir (Peçe vd. 2016:140).

Barro (2008) tarafından daha önceki çalışmasını güncellemek suretiyle yapılan çalışmada gelir dağılımı eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi ortaya konmaktadır. Yazara göre kişi başına düşen milli gelir arttıkça bu olumsuz etki azalmakta zengin ülkeler için ise olumlu hale dönebilmektedir.

Peçe vd., (2016) çalışmalarında gelir dağılımı eşitsizliğinin tasarruf hacmini azaltarak, yatırım imkanlarının azalmasına, sermaye birikiminin yavaşlamasına, emek ve sermayenin marjinal getiri oranlarının düşmesine, piyasa başarısızlıkları ve gelir düzeylerinin azalmasına neden olacağını belirtmişlerdir. Ayrıca yazarlar göre gelir dağılımı adaleti hem ülke gelirinin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlayarak bireylerin

refahını artırmak hem de ekonomik anlamda toplam harcamaları artırmak suretiyle sürdürülebilir bir iktisadi büyümeyi yakalamak noktasında oldukça önem arz etmektedir.

Özetle ülkenin yer aldığı gelir grubuna göre eşitsiz bir gelir dağılımı doğuracağı olumsuz sonuçlar vasıtasıyla ekonominin büyüme hızına negatif yönde etki ederek sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasının önüne geçebilir. Düşük ve orta gelirli ülkelerin gelir dağılımında adaleti destekleyen politikalar uygulaması fırsat eşitliği yaratarak ülkenin kapsayıcı kurumsal alt yapısının da gelişmesine yardımcı olabilir.

2.1.6. Kurumsal Yetersizlik

North (1990), Barro (1996), Acemoğlu ve Johnson (2003), Rodrik (2003) gibi iktisatçıların çalışmalarıyla şekillenen ve kurumsal yapının sahip olduğu özelliklerin ekonomik büyümeyi etkileyebileceğini ileri süren görüşler büyüme literatüründe 1990'lı yıllardan itibaren yer almaya başlamışlardır (aktaran Alper 2019:205).

Yamak'a (2017) göre etkin bir kurumsal yapıya diğer bir ifade ile yüksek kurumsal kalite düzeyine sahip ülkelerin ekonomik performanslarını yükseltebilecekler ve böylelikle kalkınma hedeflerini gerçekleştirebileceklerdir. Yazara göre bu ilişkinin sorgulandığı çalışmalar incelendiğinde ülkeler arasındaki performans farklılıklarının "kurum" kavramı çerçevesinde açıklandığı, kurumsal kalite ile ekonomik büyüme arasında çoğu kez anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu yönünde sonuçlara erişildiği ifade edilmektedir.

Acemoglu ve Robinson'a (2010) göre ekonomik, politik ve sosyal hayatın organizasyonu noktasında ülkeler arasında geniş farklılıklar vardır. Kurumlar, karar alma süreçleri (demokrasi ya da diktatörlük) veya ekonominin işleyişini düzenleyen organizasyon yapıları (özel mülkiyetin güvenliği, giriş engelleri, sözleşme yapıları) gibi açılardan toplumlar arasında farklılık gösterebilir. Aynı zamanda kurumsal faktörlerin toplumlar arasında farklılık göstermesi politik gücün dağılımının farklı grup ya da sosyal sınıflar arasında dağıtılması veya bir toplumda demokrasinin işlememesi, diğerinde ise sağlam bir temele sahip olması gibi sebepler dolayısıyla da mümkündür.

Rodrik (2004) çalışmasında mülkiyet haklarının korunması ve sözleşmelerin işlerliğinin sağlanması gibi kurumsal özelliklerin olması gerekli, ancak yeterli olmadığı,

dolayısıyla ülkelerin uzun dönemli sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilmesi için piyasa düzenleyici, makroekonomik istikrarı sağlayıcı ve son olarak da risk paylaşım mekanizması olarak işlev gören sosyal sigorta kurumlarının (piyasayı meşrulaştırıcı kurumlar) oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Yazara göre çatışmaları önleyen, yasaların verimli işleyişini ve toplumsal düzeni sağlayan, sosyal maliyet ve sosyal kârı göz önünde bulundurarak ekonomik teşviklerin düzenlenmesini sağlayan kaliteli kurumlar uzun dönemli ekonomik büyümenin aslını oluşturmaktadır.

Bu çerçevede belli bir kalkınma düzeyine erişmiş, orta gelir düzeyine sahip ülkelerin sahip olduğu kurumlar, ekonomik büyüme sürecinin ilk evrelerinde yeterli iken bir üst gelir seviyesine atlama noktasında yeterli performansı gösterememektedirler. Kurumsal yetersizlik gerekli ekonomik, sosyal ve politik dönüşümlerin eksik ve geç kalmış bir şekilde yapılmasına, bireysel teşviklerin sınırlı kalmasına, yatırımların yeterli seviyelere ulaşmamasına, ekonomik ve politik gücün belirli bir kesimde toplanmasına ve kaynakların verimli kullanılmamasına yol açtığından kalkınma ve ekonomik büyüme anlamlı bir düzeyde devam edememekte ve sekteye uğramaktadır. Bu noktada kurumsal faktörlerini sürekli yenileyemeyen ülkelerde ekonomik büyüme durağanlaşabilecek ve ülkenin orta gelir düzeyinde kısır döngü içine girme riski artacaktır.

2.1.7. Rekabet Gücünün Yetersizliği

Küresel ekonomide hâkim konumda olabilmek için, ülkeler açısından hayati öneme sahip bir nitelik taşıyan rekabet gücü kavramı, kullanılan ölçütlere ve bakış açlarına bağlı olarak farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir. Globalleşme ile birlikte bir ülkede bir endüstrinin diğer ülkelerdeki aynı endüstrilere göre daha yüksek gelir ve istihdam yaratabilme gücü olarak ifade edilebilecek olan rekabet gücü kavramı ülkelerin en önemli büyüme stratejilerinden biri haline gelmiştir (Zengin ve Sağır 2019:869).

Rekabet sadece büyüme veya ekonomik performans ile ilgili olmayıp, rekabet yeteneğine katkıda bulunacak yaşam kalitesi, teknoloji, kamu yönetiminde etkinlik, iş verimliliği ve altyapı gibi anahtar faktörleri de dikkate almaktadır. Bu faktörler iç içe geçmiş olup, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı önemli ölçüde etkilemektedir. Genel anlamda rekabet gücü firma, endüstri ve ülke düzeyinde veya mikro ya da makro düzeyde ele alınabilir (Atik, 2005: 14).

Teknolojik alandaki yenilikleri ve bilişim teknolojisindeki gelişmeleri itici güç olarak kullanan ve ile bilgi toplumuna geçişi başaran ülkeler, küresel rekabet ortamında

önemli avantajlar elde etmektedirler. Ucuz işgücüne ve dışarıdan teknoloji ithaline dayalı kalkınma stratejilerinde bir değişiklik yapmadan devam eden ülkeler ise kalkınma alanında başarısız olacaklardır. Bu noktada strateji değişikliğini başarmanın yolu önemli ölçüde bu ülkelerin ve bu ülkelerde faaliyet gösteren firmaların rekabet güçlerini arttırmalarından geçmektedir (Altunç 2018:65-66).

Agenor (2017) az gelişmiş ülkelerin başlangıçta emek yoğun ve düşük maliyetli ürünleri üreterek uluslararası piyasalarda rekabet gücüne sahip olduklarını ancak orta gelir seviyesine ulaşıldıktan sonra ücretlerin artmasıyla emek yoğun sektörlerdeki uluslararası rekabet avantajı yitirilecektir. Aynı zamanda emeğin sektörler arası yeniden dağılımdan elde edilen verimliliğe dayalı ekonomik büyüme de sonunda etkinliğini kaybedecektir. Orta gelir seviyesine ulaşan bir ülke ücretlerde görülen artış nedeniyle az gelirli ülkeler karşısında basit imalat sanayi ürünlerinde rekabet avantajını yitirirken aynı zamanda yeni ürün ya da süreç tasarımı gibi yüksek beceriye sahip emek kullanımını gerektiren sektörlerdeki yetersizliği sebebiyle gelişmiş ülkeler karşısında başarısız olacaktır. Kalkınmanın erken evrelerinde mevcut teknolojiyi taklit ederek rekabet avantajı elde eden orta gelirli ülkeler, eğitilmiş ve yetenekli emek gücünü oluşturacak eğitimi vermediği sürece orta gelir tuzağına yakalanmaktan kaçınamayacaklardır.

Özetle rekabet gücünün yetersiz kalması dolayısıyla küresel piyasalarda varlık gösteremeyen orta gelirli ülkeler buldukları gelir seviyesinde sıkışıp kalmakta dolayısıyla da orta gelir tuzağına yakalanmaktadırlar.

2.1.8. Ücretlerin Yetersizliği

Ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanmalarındaki bir diğer etmen de rekabet gücünün yetersiz kalmasının da en önemli nedeni olan ücretlerin yetersiz kalmasıdır. Orta gelir grubundaki ülkeler, başlangıçta ucuz ve bol işgücü çalıştırarak ivmeli bir şekilde yüksek büyüme oranları elde ederek hızlı bir büyüme ile düşük gelir kategorisinden çıkmışlardır. Fakat orta gelir düzeyine ulaştıklarında, işçilere ödenecek ücretin yükselmekte ve maliyet avantajı yitirilmektedir. Ücretlerin yükselmesi ile birlikte ucuz ve bol işgücü avantajı kaybolmakta ve ülkeler rekabetçi gücünü kaybetmektedirler (Karahana 2012:96-95).

Paus (2009) orta gelir düzeyine ulaşmış ülkelerin, artık vasıflı işgücünün artmasından kaynaklı ücret artışlarından dolayı ucuz işçilik ile ihracat yapan ülkelerle uluslararası pazarda rekabet edemediklerini ifade etmiştir. Benzer şekilde Aisa 2050 raporunda da ifade edildiği üzere orta gelir düzeyine ulaşmış ülkelerde düşük ücretli imalat sanayine dayanan ihracat stratejileri arzulanan sonuçlar yaratamamakta, dolayısıyla orta gelir tuzağı ortaya çıkmaktadır.

2.2. Orta Gelir Tuzağından Çıkışı Güçleştiren Hususlar

Orta gelir tuzağından çıkışı başarmak bu durumu deneyimleyen her ülkenin öncelikli amacı iken ilgili tuzaktan daha kısa sürede kurtulabilen ve yüksek gelirli ülke seviyesine çıkabilmeyi başaran ülke sayısı oldukça sınırlıdır. Ancak orta gelir tuzağından çıkışı stratejileri hazırlanırken her ne kadar bu olgunun nedenleri politika ve strateji oluşturmada temel odak noktası olsa da tuzaktan çıkışı güçleştiren hususlar da göz ardı edilmemelidir. Nitekim Cai (2012) çalışmasında orta gelir tuzağını tanımlarken kişi başına gelir düzeyini artırmaya yardımcı olan faktörlerin olumlu etkilerinin hissedilmeye başlanmasından sonra başka kısıtlayıcı faktörlerin devreye girmesi ve bu faktörlerin yaratacağı olumsuz etkiler sonucunda kişi başına gelir düzeyinin yine eski seviyesine geri dönmesine neden olan kısıtlayıcı faktörlerden bahsetmektedir.

2.2.1. Dengesiz Nüfus Artışı

Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili araştırmalar son dönemlerde popülerlik kazanmış ve nüfus artışı ile olan ilişkisi geçmişten beri araştırmalara konu olmuştur. Ekonomik yazında nüfus artış oranının gelişmekte olan ekonomiler için oldukça önemli bir kalkınma gücü veya sorunu olabileceğini hatta nüfus artışının sınırlandırılması gerektiğini savunan farklı görüşler mevcuttur.

Gerek gelir gruplarının tanımında kullanılan ATLAS metodunda gerekse orta gelir tuzağının varlığını inceleyen çalışmalarda kişi başına düşen milli gelir kavramı kullanılmaktadır. Kişi başına düşen milli gelir kavramı ise nüfus artışı ile doğrudan ilgili olduğundan dengesiz nüfus artışı milli gelirin dağılımını, istihdam, kişi başına düşen sermaye ve tasarruf gibi birçok faktörü doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Nüfus artışı, piyasaların genişlemesine ve ölçek ekonomilerine sebep olmak suretiyle büyümeyi olumlu veya çalışan yetişkin başına düşen çocuk sayısını artırdığından doğal kaynakların azalması sonucu olumsuz şekilde etkileyebilir (Aktaran Telatar ve Terzi, 2004:198)

Kırılğan beşli olarak adlandırılan ülkeler üzerinde yaptıkları araştırmada yüksek yaşam beklentisinin düşük iktisadi büyüme hızına neden olduğunu saptayan Hansen ve Lonstrup'a (2015) göre yoğun nüfusa sahip olan bu ülkelerde aynı zamanda genç nüfus ve doğurganlık oranı da fazladır. Bu çerçevede nüfus artışının yaşam beklentisinin artışından elde edilen faydayı aşındırdığı ifade edildiğinden dengesiz nüfus artışının da yaşam beklentisi üzerinden kalkınma üzerinde etkili olacak ve orta gelir tuzağından çıkışı zorlaştıracaktır.

Gelişmiş ülkelerde artan refah seviyesi toplumsal yapının da değişmesine dolayısıyla doğum oranının azalmasına neden olmuştur. Toplam nüfus içinde genç nüfusun payının giderek azalması anlamına gelen bu durum nüfusun giderek yaşlanması, üretkenliğin ve gelişmişlik seviyesinin devamlılığının sağlanmasında ciddi bir tehdit unsuru olmaktadır (Telatar ve Terzi, 2004:199).

Özetle dengesiz nüfus artışı dolayısıyla nüfus, ekonomiden daha hızlı bir şekilde büyürse ekonominin daralması sonucu ortaya çıkabilecektir. Dengeli bir nüfus artışı ise kişi başına düşen milli gelir artışını da destekleyeceğinden orta gelir tuzağından çıkışta olumlu bir etkiye sahip olacaktır.

2.2.2. Döviz Kuru Riskleri

Literatürde döviz kuru oynaklığının yatırım, ihracat veya ithalat üzerinden ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği üzerine yapılan pek çok araştırma bulunmaktadır. Döviz kuru istikrarın ise ekonominin bütününde istikrar sağlayacak bir döviz kurunun varlığı ve bu kurun, aşırı hareketlilik ve dalgalanmalar göstermemesi olarak tanımlanmaktadır (Duygulu 1998:110). Diğer taraftan döviz kuru oynaklığı hem mal piyasası hem de finansal varlık piyasasındaki uluslararası işlemlerdeki belirsizlik veya kararsızlık olarak tanımlanmakta ve riskin bir ölçüsü olarak görülmektedir. Ayrıca döviz kuru oynaklığı ekonomideki birimlerin para arzında, faiz oranlarında ve gelirden yaşanan değişimler hakkında beklentilerini de yansıtmaktadır. Parasal bir araç gibi hareket eden döviz kurundaki oynaklık dış ticaret, turizm, uluslararası finansal akımlar, yatırım ve üretim üzerindeki olumsuz etkileri vasıtasıyla ekonomik büyümeyi de negatif etkilemektedir (Ünlü 2016:17-19). Öte yandan dış ticaret hacmi üzerinde her ne kadar birçok faktör etkili olsa da bu faktörler arasında en önemli olan döviz kurudur. Döviz kurunda meydana gelen bir artış dış ticaret üzerinde en büyük etkiye neden olmaktadır (Konak, Keskingöz, Özyalçın ve Dilek 2018:291).

Ekonomik faaliyetlerin seyrini etkileyen döviz kurlarındaki değişmelerinin istikrarlı bir çizgi izlemesi, ekonomik istikrarı olumlu bir şekilde etkileyerek kura dayalı istikrar politikalarının başarısını artıracaktır (Gök 2006:131).

Orta gelir düzeyindeki ülkelerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri olan büyümede yavaşlama problemi Eichengreen vd. göre (2014), reel döviz kurunun yetersiz değerlendiği ülkelerde daha fazladır. Döviz kuru oynaklığının ekonomik büyüme için önemli olan ticareti ve yatırımı azalttığı da yazarın ileri sürdüğü görüşlerdendir. Ayrıca döviz kurundaki oynaklık yatırım kararları için belirsiz bir çerçeve oluşturmakta ve böyle bir ortamda yatırımcılar kur hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilmek için yatırım kararlarını ertelemektedir. Bu durumda da ekonomik performans üzerinde büyük bir olumsuz etki oluşturmaktadır (Ünlü 2016:19).

Yukarıda verilen çalışmalardan da anlaşılacağı üzere döviz kuru değişik vasıtalarla ekonomik büyüme üzerinde olumlu veya olumsuz şekilde etkilere sahiptir. Döviz kuru risklerinde değişmeler ise dış ticaret piyasası dinamikleri, risk algısı, yatırım kararları gibi pek çok etmeni etkilemek suretiyle ekonomik kalkınma, dolayısıyla orta gelir tuzağından kaçış üzerinde etkilere sahip olmaktadır.

2.2.3. Ekonomik Kriz

Genellikle sokak dilinde kriz denildiğinde batış, iflas, çöküş anlaşılma ile birlikte en genel tanımıyla ekonomik kriz; ekonomik göstergelerin kötüleşmesiyle başlayıp ekonominin işleyiş biçimini bozan ve geleceğini etkileyen, olumsuz durumları ifade eder (Eğilmez 2017). Ekonomik krizin bir tanımlaması ise ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Bu çerçevede ekonomik krizler Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlar genel seviyesinde ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, spekülasyon hareketleri vb. gibi çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir (Aktan ve Şen 2001:4).

Marangoz ve Uluyol'a (2010) göre ekonomik kriz döneminde tüketicilerin satın alma davranışları daha çok tasarruf eğilimine doğru değiştiğinden tüketim harcamaları azalmaya başlar. Bunun nedeni tüketicilerin gelecekteki belirsizliklere karşı hazırlıklı olma ve o günlerin kötü koşullarına uyum sağlamayı istemeleri sebebiyle büyük ölçüde

zorunlu tüketim mallarına ilgi göstermeleriyle ilgilidir. Harcamaların azalması ise ekonomik krizlerin daha da derinleşmesine ve daha fazla sürmesine dolayısıyla da krizlerin üstesinden gelmenin daha da zorlaşmasına neden olmaktadır.

Dışa dönük ve ihracata dayalı sanayi politikalarını 1980'lerde hayata geçiren Türkiye 90'lı yıllarda ekonomide istikrarın sağlanamayışından, enflasyondan, krizlerin yoğunluğundan dolayı bir türlü atılım gerçekleştirmemiş, ekonomi adeta kendini askıda tutmuştur. Bu tarihten sonra da ekonomik krizlerle karşı karşıya kalan ülke, yüksek enflasyon, kayıt dışı ekonomi, döviz kurlarındaki ani hareketler sebebiyle yaşanan ekonomik çalkantılar yüzünden gereken atılımı sağlayamamış orta gelirli ülke olmaktan kurtulamamıştır (Yaşar ve Gezer 2014:141).

Gerek organizasyon dışı konjonktürel nedenlerden veya organizasyon içi nedenlerden gerekse doğal afet gibi ekonomik olmayan bir nedenden kaynaklansın ekonomik krizler tüm ekonomi üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurabileceklerdir. Ekonomik kriz toplam faktör verimliliğinde düşme, işgücü piyasasında daralma gibi sonuçlara yol açarak iktisadi kalkınma sürecini baltalamaktadır. Bu çerçevede orta gelir tuzağına yakalanmış bir ekonominin uyguladığı yüksek gelir seviyesine sıçrama politikaları ekonomik kriz tarafından sekteye uğratılabilir ve ülkenin bu tuzakta takılıp kalmasına neden olabilir.

2.2.4. Enflasyon Sorunu

Enflasyon ile büyüme arasındaki ilişki uzun zamandır tartışma konusudur. Bu ilişkinin pozitif mi yoksa negatif mi olduğu konusunda ise tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kormendi ve Meguire (1985), Fischer (1991 ve 1993), De Gregorio (1993), Gomme (1993), Barro (1995) ve Motley (1998) gibi çalışmalar negatif enflasyon-büyüme ilişkisi sonucuna ulaşırken Renelt (1992), Levine ve Zervos (1993) ve Clark (1997) gibi çalışmalar ise kullanılan yöntem ve ele alınan ülkelerin değişiklik gösterdiği için bu sonuçlara kuşkuyla yaklaşmaktadırlar (Aktaran Karaca 2003:247).

Enflasyonun gelecekle ilgili olumsuz beklentilere, ekonomik belirsizliğe ve değişkenliğe yol açması, yatırım kararlarının etkinliğini bozması, ulusal paranın değer kazanmasına neden olması ve ihracatı etkilemesi, finansal derinliği olumsuz etkilemesi, sermayenin maliyetini artırması ve etkin kaynak dağılımını olumsuz etkilemesi gibi sebeplerle yatırımlar azalmakta dolayısıyla da ekonomik büyüme olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (Berber ve Artan, 2004: 3).

Enflasyonla büyüme arasındaki bir diğer görüş ise bu ikili arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığını ileri sürmektedir. Fisher (1993) ve Bullard ve Keating (1995) yaptıkları çalışmalarda bu görüşü destekler nitelikte bulgular elde etmişlerdir. . Benzer şekilde G7 ülkeleri üzerine yapılan çalışmada Ericsson vd. (2001) ekonomik büyüme ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişki tespiti edememişlerdir (Aktaran Yapraklı, 2007:289-290)

Enflasyon iktisadi büyüme performansının belirleyicileri arasında önemli sayılacak bir diğer değişkendir. Uzun dönemde negatif çıktı büyümesine yol açan enflasyon ekonomik büyümenin durağanlaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca enflasyonist ortamdan doğan fiyat yükselişleri, işletmelerin ve tüketicilerin satın alma gücünü azaltarak ve üretimi maliyetlerini artırarak, ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye yol açmaktadırlar. Ayrıca Enflasyonla birlikte ekonomide meydana gelen belirsizlik durumu yerli ve yabancı yatırımcıların ekonomiye olan güvenleri sarstığından durum yatırımların azalmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede hızlı ve istikrarlı bir iktisadi büyüme performansının önemi düşünüldüğünde enflasyonun aynı zamanda orta gelir tuzağına yakalanıp yakalanmama noktasında da önemli bir değişken olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

2.3. Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri

Şimdiye kadar çeşitli eşiklerle ve süreçlerle tanımladığımız orta gelir tuzağı pek çok gelişmekte olan ülkeyi kısılcasına almış, ancak çok az ülke bu tuzaktan kısa sürede kurtulabilmiştir. Diğer yandan bu durum kader olmayıp çeşitli reformlar ve düzenlemelerle bu tuzaktan kurtulmak mümkündür (Alkan ve Ümit 2018:110). Bu bölümde orta gelir tuzağına yakalanmama veya orta gelir tuzağından kurtulma konusunda önerilen belli başlı politikalara değinilecektir. Ancak burada önemli olan nokta orta gelir tuzağı olgusu oldukça karmaşık bir sorun olduğundan tuzaktan çıkış için izlenecek stratejiler birbirine bağımsız değerlendirilemeyeceği gerçeğidir.

2.3.1. Ar-Ge ve İnovasyon Kapasitesinin Artırılması

Orta gelir seviyesine ulaşan ülkeler yabancı teknolojiye dayanmayı bırakıp, verimliliklerini inovasyon ve Ar-Ge yoluyla artırma yoluna gitmezlerse, kendilerini tuzağa düşmüş olarak bulacaklardır. Orta gelir tuzağından kurtulmada başarılı olan ülkelerin deneyimleri incelendiğinde en etkili faktörün, teknolojiye dayalı yenilikçi sanayileşme stratejileri olduğu görülmektedir. Teknolojiye ve inovasyona yeteri kadar

önem veren bu ülkeler, yüksek beceri gerektiren yenilikçi ürünler üretebilmişlerdir. Bu sayede iktisadi büyüme performanslarını artırmışlar ve yüksek gelirli ülkeler ile rekabet edip orta gelir tuzağından kurtulabilmişlerdir (Atik 2015:166).

Nitekim Tuncel (2014) Türkiye'nin orta gelir tuzağından kurtulabilmesi için izlemesi gereken politikaları tartıştığı çalışmasında etkin bir inovasyon ve Ar-Ge oluşturulabilmesi için devletin etkin bir rol üstlenmesinin gerekliliğine vurgu yaparak Güney Kore ve Tayvan'ın sanayi, dış ticaret ve inovasyon politikalarını ulusal kalkınma hedefi doğrultusunda birlikte ve eşgüdüm haline uygulamak suretiyle orta gelir tuzağından kurtulmayı başardıklarını ifade etmiştir.

Alçın ve Güner (2015) ise Güney Kore'nin teknoloji edinimi ve üretilmesinde, yabancı sermaye yatırımlarını belirleyici kriter olarak kullanmadığını daha çok yatırım malları ithal ederek geliştirme yolunu seçtiğini belirtmişlerdir. 1960'lı yıllarda "olduğu gibi taklit" niteliğinde teknoloji üretiminin ve güçlendirilen eğitim sisteminin olumlu sonuçlarının milli Ar-Ge faaliyetleri ile desteklenmesi sonucunda, özgün ürün elde etme becerisi kazanılmış dolayısıyla sonunda yüksek gelir seviyesine ulaşmıştır.

Arslanhan ve Kurtsal (2010) Güney Korenin başarısının temelinde yatan etmenlerin Ar-Ge ve inovasyona verdiği önemle beraber teknolojik altyapı oluşturulması olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çerçevede özellikle Ar-Ge faaliyetlerine yapılan harcamalar açısından önceleri diğer ülkelerin çok gerisinde kalan Güney Kore'nin 80'li yıllardan sonra bu gidişatı tersine çevirdiği belirtilmektedir. Bilgi yoğun ve ileri teknoloji üretimine dayandırdığı ihracat yönlü büyüme modelini benimseyen Güney Kore, bütüncül bir anlayış ile hareket ederek beşeri sermayenin niteliğinin artırılması ve bunun sürdürülebilirliği adına eğitimde de önemli ölçüde yatırımlar gerçekleştirmiştir. Bu politikalar sonucu uzun vadede sürdürülebilir büyüme oranlarına ulaşarak, aynı zamanda kalkınarak yüksek gelirli ülkeler düzeyine erişmiştir. Sonuç olarak uygulanan bütüncül yatırımlar ile politikalar, ülkeyi ihracatta önemli düzeylere çıkarmış ve ayrıca küresel rekabette ön plana çıkan ve piyasaya yön veren dev markaların doğmasına sebebiyet vermiştir.

Karanfil (2016) çalışmasında genel olarak Ar-Ge harcamalarının fazla olduğu ülkelerin orta gelir tuzağından kurtulduğunu, aynı şekilde kişi başına düşen gelir arttıkça Ar-Ge harcamalarına ayrılan payda artış olacağı için öncelikli hedefin inovasyona ve teknolojik alt yapıya gerekli yatırımın yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Yazar

Avrupa Birliği ve Türkiye lke grubunda kişi başına düşen gelir arttıka Ar-Ge harcamalarına ayrılan payın yükseldiği ve orta gelir grubunda yer alan ülkelerin yüksek gelir grubuna geçtiğini iddia etmektedir.

Yukarıda değinilen çalışmalar ve yüksek gelir seviyesine ulaşmış olan ülkelerin deneyimleri ışığında, bu ülkelerin ekonomik yapılarında ağırlıklı olarak inovasyonun, okullaşma oranının, Ar-Ge harcamalarının etkin rol aldığı dolayısıyla orta gelir tuzağından çıkış stratejilerinde Ar-ge ve inovasyon kapasitesinin artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

2.3.2. Eğitim ve Beşeri Sermaye Niteliğinin Artırılması

Bir ülkenin en önemli serveti olan nitelikli insan gücü, ülke kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasında ve iktisadi gelişmenin sağlanmasında belirleyici bir faktördür. Yılmaz (2015), Türkiye'nin orta gelir tuzağında bulunduğunu ifade ettiği çalışmasında düşük beşeri sermaye birikiminin orta gelir tuzağını ortaya çıkardığını ve orta gelir tuzağından çıkabilmek için düşük beşeri sermaye birikimi sorununu zebilecek şekilde yapısal dönüşüme gidilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Diğer taraftan daha önce de değinildiği üzere, ekonomik büyümenin sürdürülmesi ancak, yüksek bilgi ve yetkinlik gerektiren, daha az sayıda ülke tarafından üretilen katma değer değeri yüksek ürünlerle mümkün olabilmektedir. Söz konusu bu ürünlerde uluslararası rekabet, gelişmiş ülkelerin yüksek gelir düzeyi nedeniyle çoktan kaybetmiş olduğu maliyet avantajıyla değil, farklı özelliklerde yeni ürünler üreterek veya kaliteyi yükselterek mümkün olmaktadır. Yüksek gelirli ülke statüsüne geçebilmek için, işgücünün, eğitim ve beceri düzeyinin, yani beşeri sermayenin geliştirilmesi, diğer bir ifadeyle, bilgi sermayesinin oluşturulması yönünde ciddi adımların atılması gerekmektedir (Ercan, 2014).

Ekonomik kalkınmanın önemli bir itici gücünü temsil eden beşeri sermayenin niteliği ne kadar fazlaysa, üretimde kullanılan diğer değişkenlerin verimi yükselerek, çıktı kalitesi ve miktarı artar. Buna ek olarak yeni teknolojilerin icadı ve bunların akılcı bir şekilde kullanılması ekonomik faaliyetlerin rasyonelliği artırarak ülke ekonomisinin daha hızlı kalkınmasına olanak verir (zyakışır, 2011:46-54)

Bilgi, eğitim, tecrübe, beceri, teknolojik gelişme ve motivasyon gibi unsurların üretim içerisindeki etkilerinin artmaya başlamasıyla birlikte bu faktörler insan unsurunun niteliksel özellikleri ve üretim sürecindeki rolüyle alakalı olduğu için beşeri sermaye olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Aykırı ve Tokucu'ya (2017) göre beşeri sermayeye yapılan yatırımlardan kaynaklanan pozitif dışsal etkiler iktisadi büyüme sürecinde, birbirinin nedeni ve sonucu olacak şekilde birbirlerine bağlı ve birbirlerinden beslenen bir ilişkiler bütününe neden olmaktadır. Gerek ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanması konusunda ve gerekse büyümenin devamlılığı konusunda ülkelerin sahip oldukları beşeri sermaye potansiyelinin önemi artık herkesçe kabul edilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan beşeri sermaye oluşum süreci konusunda yapılan çalışmaların büyük bir bölümü eğitime yapılan harcamaları ön plana çıkarmakta dolayısıyla beşeri sermayeye ve eğitime yapılan harcamalar, tüketim değil bir yatırım faaliyeti olarak görülmektedir. Seçilmiş bir grup yüksek gelirli ülke üzerine yapılan bu çalışma, aynı zamanda beşeri sermaye unsurlarında zamanla ortaya çıkan iyileşmelerin ülkelerin büyüme oranı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu da göstermektedir. Bir diğer ifadeyle yüksek gelirli ve aynı zamanda çok yüksek insani gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde gerçekleşen ekonomik büyümenin, büyük oranda insan kalitesine yani beşeri sermaye düzeyine bağlı olduğu ifade edilmektedir.

2.3.3. Fikri Mülkiyet ve Patent Haklarının Korunması

İletişim ve ulaşım ağındaki hızlı gelişmelerle oluşan 'küreselleşme süreci' sermayenin, mal ve hizmetlerin uluslararası bir nitelik kazanmasına sebep olmuş, bu süreçte de iletişim ve bilgi teknolojileri de çok hızlı gelişerek beraberinde 'bilgi ekonomisi' kavramını oluşturmuştur. Bilgi ekonomisinin temelinde ise yaratıcı fikirlerin bir sonucu olan teknoloji yoğun ürünler ve AR-GE yatırımları bulunmakta ve günümüzde ülkeler daha önce de belirtildiği gibi, ekonomik büyüme sağlayabilmek için teknolojik yeniliklere ve AR-GE yatırımlarına daha çok önem vermektedirler. AR-GE yatırımları ile fikri mülkiyet haklarının korunması arasında pozitif ve güçlü bir ilişki vardır. Çünkü AR-GE yatırımları teknolojik yenilik için bir girdi niteliğinde olup; fikri mülkiyet hakları sistemi ise teknolojik yenilik faaliyetlerinin bir çıktısı ya da bir sonucudur. (Parlak yıldız ve Güvel 2015:30).

Günümüzde özellikle uluslararası platformda fikri mülkiyet haklarının korunmasına dair önemli çabalar gösterilmekte ve anlaşmalar yapılmaktadır. Çünkü fikri mülkiyet, uzun vadeli büyümenin sağlanmasında kilit role sahip olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin devam edebilmesi için gerekli görülmektedir. Yapılan bazı analizler ise fikri mülkiyetin araştırma-geliştirme ve fiziki sermaye gibi faktör girdilerinin birikimini teşvik ederek, büyümeyi dolaylı olarak etkilediğini göstermektedir (Uzun 2009:299-300).

Mevcut teknolojiyi araştırıp geliştirmek yeni bir teknolojik gelişme seviyesine çıkılmasına temel teşkil eden patent hakları, yenilikleri ve yeni buluşların sanayi ve endüstride uygulanması açısından ülke ekonomisinin kalkınmasına önemli katkılarda bulunmaktadırlar. Patent harcamalarındaki artışın ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etki yarattığını ifade ettiği araştırmasında Işık (2014), patent koruması ve teknolojinin etkin kullanımı ile yüksek teknoloji üretebilen yeni firmaların bilgiyi teknolojik ürünlere dönüştürmek suretiyle teknolojinin ihracat oranı üzerindeki olumlu etkisinin artacağını ileri sürmektedir. Bu durum dışa bağımlılığı azaltacak, iktisadi faaliyetlerin çeşitlenmesine neden olacak ve buna bağlı olarak da iktisadi verimlilik artılabilecektir. Ayrıca paten koruması istihdam olanaklarını artırabilecek ve ülkeni rekabet düzeyini yukarı çekebilecektir.

Kalkınmanın gerçekleşmesi için daha önce de değindiğimiz üzere verimliliğin yüksek olduğu teknoloji tabanlı üretim yapılabilmelidir. Teknoloji tabanlı üretim ise Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri ile doğrudan ilgili olup, yeniliklerin ve buluşların sahiplerini yani Ar-Ge ve inovasyonun gerçekleştirecek firmaların fikri ve mülki haklarını korumak ve iyi düşünülmüş bir patent sistemi iktisadi kalkınmaya katkıda bulunacaktır.

2.3.4. İş Gücü Piyasasının Düzenlenmesi

1970 ve sonrasında yaşanan küresel krizlerin ve 1980'li yıllar da ivme kazanan küreselleşme olgusu etkileriyle ortaya çıkan işsizlik son yıllarda en önemli ekonomik ve sosyal sorunlardan birisi haline gelmeye başlamıştır. Ekonomik gelişmenin ilk aşamalarında düşük ücret avantajlarıyla rekabet avantajı sağlayan gelişmekte olan ülkeler, daha sonraki aşamalarda bu avantajlarını kaybetmeye başlamışlar ancak bu durumu uzun bir süre sürdürememişlerdir. Bu ülkeler gelişmiş ülkelere karşı kaybettikleri bu rekabet avantajını tekrar kazanabilmek amacıyla işgücü piyasasına

yönelik bazı yapısal reformları hayata geçirmek zorunda kalmışlardır (Yıldız, 2015: 164)

Ceviz (2016:74) seçilmiş bazı ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanıp yakalanmadığı konusunu işlediği çalışmasında Hindistan'da işgücü piyasasındaki ücret hadlerinin düşük olması sebebiyle bireylerin büyümeden ve gelirden minimum düzeyde faydalandığı, bunun önüne geçmek için Hindistan'ın, işgücü piyasasında reformlar gerçekleştirmesi ve ekonomide sıçrama yapabilecek sektörlerle yönelmesi gerektiğini ifade etmiştir.

İş gücü piyasasının düzenlenmesi için kayıt dışı istihdamın azaltılması, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, işgücüne katılım oranının artırılması (özellikle kadınların), nitelikli işgücü oranının ve mesleki eğitimlerin artırılması, istihdamı koruma ve istihdam yaratma ve sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınacak çalışan sayısının artırılması önerilebilecek temel reform önerilerinin başlıcalarıdır (Gürsel, 2011).

Toplu iş sözleşmelerinin tesisi iş gücü piyasasında doğurduğu olumlu sonuçlar gerek kısa vadede de gerekse uzun vadede kalkınmayı destekleyecektir. Firmalar düzeyinde uygulanacak olan toplu iş sözleşmeleri, mikro düzeyde erişilecek olan istikrarlı yapının makro düzeye de sirayet etmesiyle daha istikrarlı ve düzenli bir üretime yol açarak Üretim sürecinin aksamaması sayesinde iktisadi büyümeye pozitif etki yapacaktır. işçi tarafından bakıldığında ise emeğinin karşılığını aldığına inanan işçiler daha istekli ve verimli çalışacak ve bu sayede de emeğin marjinal verimliliği artacak, refahında bir azalama meydana gelmesi ihtimali azalan işçilerin de mal ve hizmet talebi artarak ekonomide genişletici bir etki doğacaktır (Öz ve Göde 2015:88-89) .

Gelişmekte olan ülkeler uzun vadede kalkınmak için işgücü piyasasını düzenleyerek, istihdam oranını artırma hedefli politikalar gütmeleri ve mevcut istihdamda verimliliği artırıcı yönde önlemler alması sayesinde orta gelir tuzağından çıkış konusunda hedefe bir adım daha yaklaşacaklardır.

2.3.5. Tasarruf Oranlarının Artırılması

Yurtiçi tasarruflar farklı boyutları itibariyle ekonomi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Öncelikle finansman boyutu itibariyle bakıldığında yurtiçi tasarruflar masrafsız bir finansman kaynağı olmalarının yanı sıra aynı zamanda yatırımların güvenilirliğini

artıran bir niteliğe sahiptir. Bireyler itibariyle tasarrufların etkilerine bakıldığında ise tasarrufların risklerden koruma etkisi önem arz etmektedir. Özellikle bireysel gelir üzerinde çeşitli faktörlere bağlı olarak meydana gelebilecek dalgalanmaların tüketim faaliyetleri ve ekonomik büyüme üzerinde oluşturacağı olumsuz etki bireysel tasarruflar sayesinde daha düşük seviyelere indirgenebilmektedir. Öte yandan iktisadi analizde tasarruflar ile yatırımlar arasında ve de yeni sermaye mallarının üretimi noktasında yüksek bir etkileşim vardır. Bu itibarla hükümetler sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için genel tasarruf düzeyinde bir artışa her zaman yüksek önem vermektedirler. (Barış ve Uzay 2015:120).

Sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen bir ülkenin, yatırımlarını finanse edebilmesi, yabancı finansmana bağlılığın azaltabilmesi ve sürdürülebilir iktisadi büyüme ve kalkınmasını sağlayabilmesi için yurtiçi tasarrufları artırıcı politikalar belirlemeleri gerekir. Ayrıca tasarrufların azalışına neden olan unsurlar değerlendirilerek sürdürülebilir büyümeye olan etkisinin ne olduğu ekonomi yönetimi tarafından analiz edilmelidir. Ulusal tasarruf oranının düşük olması (tasarruf açığı) veya tasarruf oranlarının azalması önemli sorun olup ekonomideki fabrikalar, donanım veya konut gibi temel sermayelerde artış sağlanabilmesi ancak tasarrufların artırılması ile olur. Fiziki sermayelerdeki bu artış daha sonra yatırımları da artıracak dolayısıyla da iktisadi kalkınmayı destekleyecektir (Sancak ve Demirci, 2012:160-162).

Artan tasarruf oranlarının dış ticaret işlemleri ve dengesi üzerine de olumlu etkileri söz konusudur. Tasarruf düzeyinde meydana gelen artış bir yönü itibariyle ithalat düzeyinde meydana gelen azalış anlamına da gelebilmektedir. Teknolojik yenilik ile birlikte gerçekleşen tasarruf artışı yurtiçi üretimde rantabilite artışı ve dış pazarlara arz edilebilecek nitelikli ürünlerin üretilmesi olarak da kendisini gösterebilmektedir. Bu itibarla ihracata yönelik nitelikli ürünlerin üretilmesi neticesinde dış ticaret dengesi olumlu yönde değişecek ve dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki oluşturulacaktır. (Barış ve Uzay 2015:142). Ulusal tasarrufların yetersiz oluşu sonucu yatırımlar düşürerek ekonomik büyüme oranında azalmalar ortaya çıkmakta, bu durumda yabancı tasarruflara başvurulmakta dolayısıyla cari açık yükselerek ülke dışsal şoklara daha açık hale gelmektedir (Yıldız 2015:59). Sonuç olarak sürdürülebilir bir büyüme sağlanması ve dış tasarruflara bağımlılığın azaltılabilmesi için yurtiçi tasarruf oranlarının artırılması elzemdir.

2.3.6. Toplam Faktör Verimliliği Artışı Sağlanması

Ülkelerin büyüme-kalkınma çabalarının değerlendirilmesinde temel bir gösterge olarak kullanılan toplam faktör verimliliği, ülkeler arasında ortaya çıkan büyüme farklılıklarının nedenlerini açıklamakla birlikte, ayrıca büyümenin kaynaklarını ayırıştırma sürecinde büyümenin itici gücü olarak hangi üretim faktörünün daha etkin olarak üretimde kullanıldığının belirlenebilmesi açısından oldukça önemli bir kavramdır (Vergil ve Abasız 2008:161).

Kharas ve Kohli, (2011), orta gelir tuzağından kurtulmak için söz konusu ülkenin yapması gerekenler arasında fiziki sermaye birikimi odaklı büyüme stratejisinden toplam faktör verimliliği odaklı büyüme stratejisine geçilmesi gerekliliğini de saymışlardır.

Wu (2014), 1961-2010 dönemini kapsayan çalışmasında 109 ülke için toplam faktör verimliliğinin iktisadi büyümeye olan etkisini incelemiş ve yüksek faktör verimliliğine sahip olan Çin'in sürdürülebilir büyüme sürecinin aksamadan devam etmesi için bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırması ve toplam faktör verimliliğine önem vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin 1990-2014 yıllarını kapsayan dönemine ilişkin Toplam Faktör Verimliliği ve ekonomik büyüme ilişkisi araştırdığı çalışmasında Işık (2016), toplam faktör verimliliği ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında anlamlı bir lineer ilişkinin varlığını iddia etmektedir.

Easterly ve Levine (2001)'ye göre toplam faktör verimliliği ekonomilerin gelişiminin asıl itici gücüdür. Sermaye ve işgücü girdilerinin etkisi daha az önemdedir ve ülke ekonomileri arasında kişi başı gelir seviyesi açısından aradaki fark giderek açılmaktadır ve bunun temel nedeni toplam faktör verimliliğidir (Aktaran Yıldız 2105:165).

Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği ve ekonomik kalkınmaya dönüşmesi bağlamında en önemli husus büyümenin temel belirleyicilerinin teknolojik gelişme ve ekonomik yapıdaki değişimin olup olmadığıdır. Bu çerçevede, ekonomik büyümenin emek ve/veya sermaye tarafından açıklanamayan kısmı olan Toplam Faktör Verimliliği ile açıklanmaktadır. Girdilerin üretimde ne kadar verimli ve yoğun kullanıldığını ifade eden bu kavram teknoloji, kurumlar ve diğer üretkenlik şoklarındaki değişikliklerin etkilerini yakalar. Gündüz vd (2018) tarafından ortaya konan bu çalışmada Türkiye'de toplam faktör verimliliğinin üretime katkısının pozitif olduğu hatta kısa dönemde toplam

faktör verimliliğinin etkisinin emek faktörünün etkisinden büyük olmasına rağmen, uzun dönemde emek faktörünün etkisinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

2.3.7. Hizmetler Sektöründe Katma Değer Artışı Sağlanması

Hizmet sektörü, hizmetten yararlananın bizzat kendisinde veya onun yararına bazı değişikliklere neden olan, zaman, mekân ve şekil faydası meydana getiren endüstrilerdir. Kalkınma iktisadı ile ilgili yapılan çalışmalarda çoğunlukla imalat sanayinin katma değer artışı araştırmalara konu edilmişken hizmetler sektörü genelde ikinci plana kalmıştır.

Hizmet sektörü, yirminci yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, diğer iki ana sektör olan tarım ve sanayi sektörünü geride bırakarak, ekonominin gelişme süreci içinde artan bir önem kazanmış ve ülkelerdeki refah ile gelişmişlik düzeyinin göstergesi olmuştur. Ülkeler kendilerine uygun hizmet alt sektörlerini tespit edip geliştirerek, uluslararası ticaretteki paylarını artırabilir ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilirler. Özellikle emek yoğun sektörlerden ziyade bilgi yoğun sektörlerde yapılacak yatırımlar ve reformlar ve bunun sonucu oluşacak katma değer artışı diğer ülkelere oranla karşılaştırmalı üstünlüğün korunması dolayısıyla da ekonomik büyümenin devamını sağlayabilecektir (Özsağır ve Akın 2012).

Felipe vd. 2012 ise çalışmalarında Latin Amerika ülkelerinin orta gelir tuzağına yakalanmalarının sebebini, düşük katma değerli endüstrilerden yüksek katma değerli endüstrilere geçememeleri olarak ifade etmişlerdir. Tuncer ve Özüğurlu (2004), 1982-2000 dönemi için büyümenin kaynaklarını bulmaya çalıştıkları çalışmada, emek faktörünün büyümeye olan katkısını sadece altyapı ve hizmet sektöründe anlamlı olduğunu ifade etmişlerdir.

Kharas ve Kohli'ye (2012) göre orta gelir grubunda bulunan ülkelerin orta gelir tuzağından kurtulmaları sermaye ve bilgi yoğun imalat sektörü ve yüksek verimliliğin olduğu hizmet sektörü yoluyla sağlanan ekonomik büyüme ile mümkündür. Finans, danışmanlık, sağlık gibi ekonomik verimliliğe sahip ve uluslararası ticarete konu olabilecek hizmet sektörlerinde katma değer artışı ülkelerin orta gelir tuzağından çıkış ve sürdürülebilir ekonomik büyüme performansı açısından çok önemlidir. Genel olarak söylemek gerekirse hizmetler sektöründe katma değeri yüksek alanlara yönelik politika ve reformlara verilecek önem orta gelir tuzağından çıkışta önemli bir rol oynayacaktır.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN ORTA GELİR TUZAĞI AMPİRİK ANALİZİ

Ampirik uygulamaya ilişkin üçüncü bölüm sekiz başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta araştırmanın konusuna değinilmiştir. İkinci başlıkta araştırmada kullanılan model açıklanmıştır. Üçüncü başlıkta araştırma verisi ve değişkenler belirtilmiştir. Dördüncü başlıkta verilerin analizine yer verilmiştir. Beşinci başlıkta veri setine ilişkin karakteristik bilgileri sunulmuştur. Altıncı başlıkta ise, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığı matematiksel olarak ölçülmüştür. Yedinci başlıkta, Felipe, Abdon ve Kumar (2012) yaklaşımına göre, son olarak sekizinci başlıkta da, Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımına göre Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığına ilişkin test bulguları değerlendirilmiştir.

3.1. Araştırma Konusu

Bu araştırmanın ana konusu Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığının test edilmesidir. Bu genel amaç çerçevesinde, çalışmanın bu bölümde, matematiksel olarak ölçüm modeli, Felipe, Abdon ve Kumar (2012) modeli ile Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli uygulanmıştır.

3.2. Uygulanacak Model

Araştırmada "1.2.5 Robertson ve Ye (2013) Karşılaştırmalı Yaklaşımı" alt başlığında belirtilen metodoloji benimsenerek ekonometrik model uygulanmıştır.

$$Y_t = \ln(KBDGELIR_{TR,t}) - \ln(KBDGELIR_{Referans,t}) \quad (1)$$

$KBDGELIR_{TR,t}$ = 2010 yılı sabit fiyatlarıyla Türkiye'nin t yılına ilişkin kişi başına düşen geliri

$KBDGELIR_{Referans,t}$ = 2010 yılı sabit fiyatlarıyla referans ülkenin t yılına ilişkin kişi başına düşen geliri

Araştırmada Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını tespit etmek için aşağıdaki hipotez test edilecektir.

Hipotez #1: Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağındadır.

Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeline göre Y_t serisinin durağanlığının incelenmesi sonucunda, serinin durağan olması diğer bir ifade ile birim kök olmaması test edilen ülkenin orta gelir tuzağında olduğunu göstermektedir.

Durağanlık ise, ortalaması ile varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansı, bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. (Gujarati, 2003:797).

Bu araştırmada durağanlığın araştırılmasında, Genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF: *Augmented Dickey-Fuller*) testi uygulanmıştır. ADF birim kök testi denklemleri aşağıdaki gösterilmiştir.

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \partial_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \partial_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \gamma Y_{t-1} + \lambda_t + \sum_{i=1}^k \partial_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (4)$$

Yukarıdaki denklemlerden (2) numaralı olan sabitsiz-trendsiz, (3) numaralı olan denklem sabitli-trendsiz ve (4) numaralı olan da sabitli-trendli model olarak adlandırılmaktadır. ADF birim kök testi uygulanmasında gecikme katsayısı (k) belirlenmesinde; Akaike Bilgi Kriteri (AIC: *Akaike's Information Criterion*) ve Schwarz Kriteri (*Schwarz Criterion*) olarak da adlandırılan Bayesian Bilgi Kriteri (BIS: *Bayesian Information Criterion*) kullanılmaktadır.

ADF birim kök testinde durağanlığın belirlenmesinde kullanılan sıfır hipotezler aşağıda gösterilmektedir.

(2) Numaralı Sabitsiz-Trendsiz Modelin Sıfır Hipotezi : $\gamma = 0$

(3) Numaralı Sabitli-Trendsiz Modelin Sıfır Hipotezi : $\alpha = \gamma = 0$

(4) Numaralı Sabitli-Trendli Modelin Sıfır Hipotezi : $\alpha = \lambda = \gamma = 0$

Araştırmada durağanlığın incelenmesinde ADF birim kök testinin yanı sıra geleneksel birim kök testleri olan; Phillips-Perron birim kök testi, Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, Shin (KPSS) birim kök testi, Dickey Guller GLS birim kök testi, ERS Point Optimal birim kök testi ve Ng-Perron birim kök testi de uygulanmıştır.

Diğer taraftan, makroekonomik zaman serilerinde; ekonomik krizler, politika değişiklikleri, seçim süreçleri, doğal afetler gibi birçok etkiden dolayı yapısal kırılmalar oluşabilmektedir. Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığının test edilmesinde makroekonomik zaman serileri kullanıldığı için, meydana gelebilecek yapısal kırılmaları dikkate alan tekniklerin kullanılması yapılacak analizlerin geçerliliğini ve doğruluğunu arttıracaktır.

Bu kapsamda araştırmada; tek yapısal kırılmaya izin veren Zivot ve Andrews testi uygulanmıştır. Zivot ve Andrews yapısal kırılmalı birim kök testinde üç model kullanılmaktadır: düzeyde tek kırılmaya izin veren Model A (5) , eğimde tek kırılmaya izin veren Model B (6) ve hem eğimde hem de düzeyde tek kırılmaya izin veren Model C (7). Zivot ve Andrews yapısal kırılmalı birim kök testinin denklemleri aşağıdaki gösterilmiştir.

$$Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \theta_1 DU(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (5)$$

$$Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \theta_2 DT(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (6)$$

$$Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \theta_1 DU(\lambda) + \theta_2 DT(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (7)$$

$$DU(\lambda) = \begin{cases} 1 & t > T_B \\ 0 & t \leq T_B \end{cases} \quad DT(\lambda) = \begin{cases} t - T\lambda & t > T\lambda \\ 0 & t \leq T\lambda \end{cases}$$

Araştırmada yapısal kırılmanın göz önüne alınarak durağanlığın incelenmesinde Zivot ve Andrews yapısal kırılmalı birim kök testinin yanı sıra iki yapısal kırılmayı dikkate alan Lee Strazicich LM iki yapısal kırılmalı birim kök testi de uygulanmıştır.

3.3. Araştırma Verisi ve Değişkenler

Araştırmada Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımına ilişkin modelin uygulanmasında referans ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin ve ABD'nin Atlas yöntemiyle kişi başına düşen gelirlerine ilişkin veriler, Dünya Bankası on-line veritabanından elde edilmiştir.

Dünya Bankası, Atlas yöntemiyle kişi başına düşen gelirlere ilişkin verileri hesaplamakta “Atlas Dönüşüm Faktörü” olarak adlandırılan özel bir döviz kuru kullanmaktadır. Herhangi bir yıl için Atlas dönüşüm faktörü, bir ülkenin o yılki döviz kuru ve önceki iki yıldaki döviz kurlarının ortalaması olup, ülkedeki enflasyon oranı ile uluslararası enflasyon arasındaki farka göre belirlenmektedir. Atlas dönüşüm faktörünün kullanılması, ülkeler arasındaki milli gelir kıyaslamalarında enflasyonun neden olduğu döviz kurundaki dalgalanmaların etkisini azaltmayı amaçlamaktadır. Atlas dönüşüm faktörü, e_t yıllık ortalama döviz kuru olmakla birlikte aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.¹

$$e_t^{atlas} = \frac{1}{3} \left[e_t + e_{t-1} \left(\frac{r_{t-1}}{r_{t-1}^{SDR \text{ ABD Doları}}} \right) + e_{t-2} \left(\frac{r_{t-2}}{r_{t-2}^{SDR \text{ ABD Doları}}} \right) \right] \quad (5)$$

$$r_{t-n} = \frac{GDP \text{ deflatörü}_t}{GDP \text{ deflatörü}_{t-n}} \quad (6)$$

Atlas yöntemiyle kişi başına düşen gelir ise aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$Y_t^{Atlas \text{ ABD Doları}} = \frac{Y_t}{e_t^{atlas}} \quad (7)$$

Bu çerçevede Türkiye'nin ve ABD'nin Atlas yöntemiyle kişi başına düşen gayrisafi milli gelirleri (Güriş ve Astar (2019), Yavuz Tıftıkçığıl, Güriş ve Yaşgöl (2018)) ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirleri (Altun Ada ve Acaroğlu (2016), Karhan (2019), Manga, Ballı ve Güreşçi (2019), Ünlü ve Yıldız (2018)) araştırmanın değişkenlerini oluşturmaktadır. Araştırma verisinin frekansı yıllık ve gözlem sayısı tüm veriler için 52'dir.

¹ <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378832-the-world-bank-atlas-method-detailed-methodology>

3.4. Uygulanacak Modele İlişkin Seçilen Bazı Ampirik Çalışmalar

Güriş ve Astar (2019) BRICS-TM ülkelerinin orta gelir tuzağında olup olmadığını Robertson ve Ye (2013) yaklaşımı çerçevesinde incelemiştir. ADF testi sonuçlarına göre Brezilya ve Rusya'nın orta gelir tuzağında olduğu belirlenmiştir. Narayan ve Popp (2010) testinde Meksika'nın M1 modellemesi orta gelir tuzağında olduğunu göstermiştir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu diğer BRICS-TM ülkeleri ile ilgili olarak elde edilen bulgulara ise, orta gelir tuzağında olmadıkları sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Yavuz Tıftıkçıl, Güriş ve Yaşgöl (2018) çalışmalarında Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Meksika, Endonezya ve Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını incelemiştir. 1969-2015 dönemini kapsayan araştırmada Atlas yöntemiyle kişi başına düşen gayrisafi milli gelir değişkeni kullanılmıştır. Tek değişkenli ve panel birim kök testleri doğrusal ve doğrusal olmayan formlarda kullanılmış ve test bulgularına göre serilerin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada, Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Meksika, Endonezya ve Türkiye'nin orta gelir tuzağında bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Altun Ada ve Acaroğlu (2016) orta gelir tuzağına neden olan faktörler arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Orta gelir tuzağı ile “yüksek teknoloji ihracatı” ve “eğitim için kamu harcamaları” arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada 1983-2013 dönemi verileri kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları; Türkiye'nin eğitim alanında kamu harcamalarına gerekli önemi vermesinin orta gelir tuzağından çıkmasına yardımcı olacağını göstermektedir.

Karhan (2019) çalışmasında, 1968-2017 yılları arasında Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye ekonomilerinin, orta gelir tuzağında olup olmadıklarını birim kök testi aracılığıyla araştırmıştır. Çalışmanın bulgularına göre kırılmalı beşli olarak da adlandırılan bu ülkelerin tamamının orta gelir tuzağında oldukları sonucuna varılmıştır.

Manga, Ballı ve Güreşçi (2019) araştırmasında Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını Robertson ve Ye (2013) yaklaşımı ile test etmiştir. Çoklu yapısal birim kök testi uygulanan çalışmanın bulguları Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığını göstermektedir.

Ünlü ve Yıldız (2018) aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 71 ülkenin orta gelir tuzağında olup olmadığını kişi başına düşen gelir verileri ile araştırmıştır. Robertson ve

Ye'nin (2013) yaklaşımı uygulanarak yapılan ADF birim kök testi ve Narayan ve Popp (2010) tarafından geliştirilen iki yapısal kırılmalı birim kök testi bulgularına göre; 1950-2014 dönemi 35 ülkenin orta gelir tuzağında iken 36 ülkenin orta gelir tuzağında olmadığı sonucuna varılmıştır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye orta gelir tuzağında olmayan ülkeler grubunda yer almıştır.

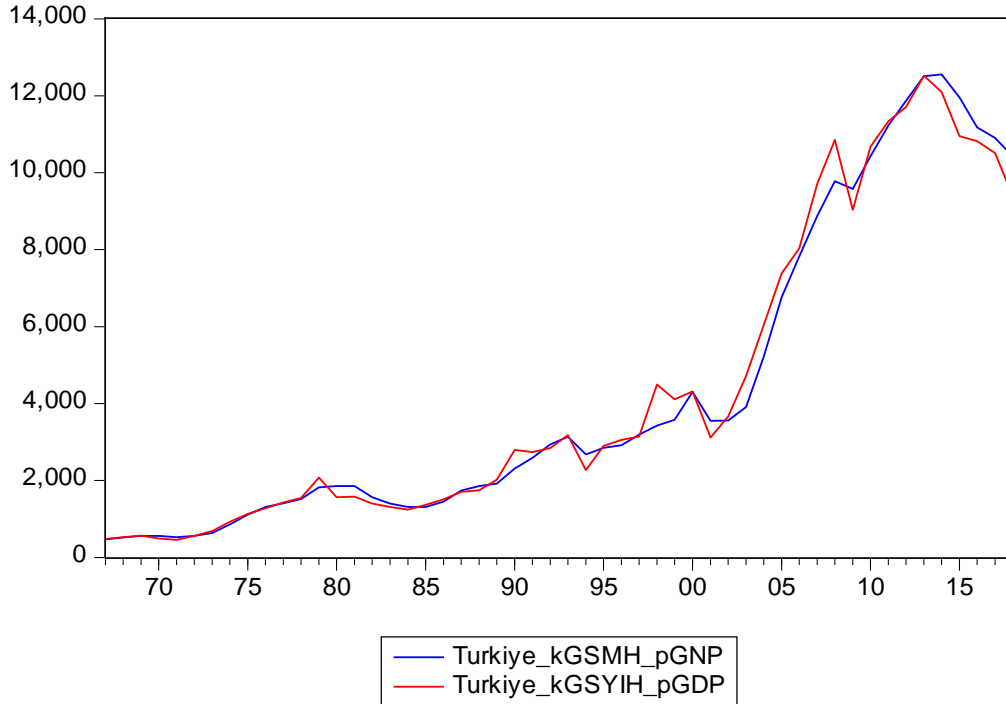
3.5. Verilerin Analizi

Yukarıdaki (2), (3) ve (4) nolu formüllerde yer alan katsayılar, E-Views 9 ekonometrik programı ile tahmin edilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığına ilişkin tahmin sonuçları aşağıdaki alt başlıklarda sunulmaktadır.

3.6. Açıklayıcı İstatistikler

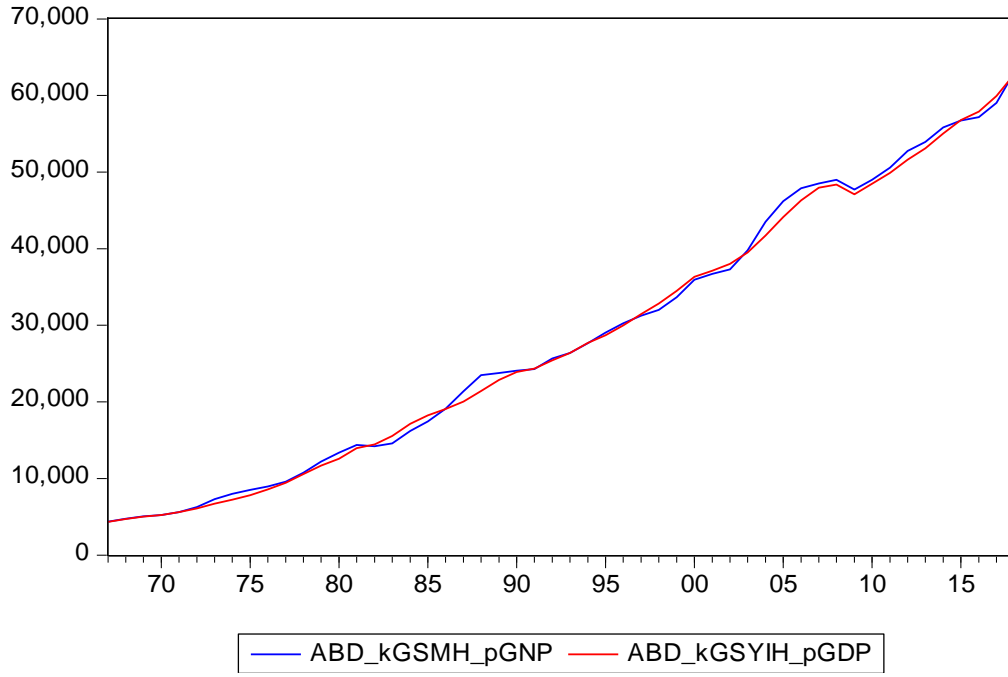
Türkiye'nin kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlerinin ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlerinin yıllara göre değişimi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1 : Türkiye'nin Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlerinin Ve Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelirlerinin Yıllara Göre Değişimi (ABD Doları)

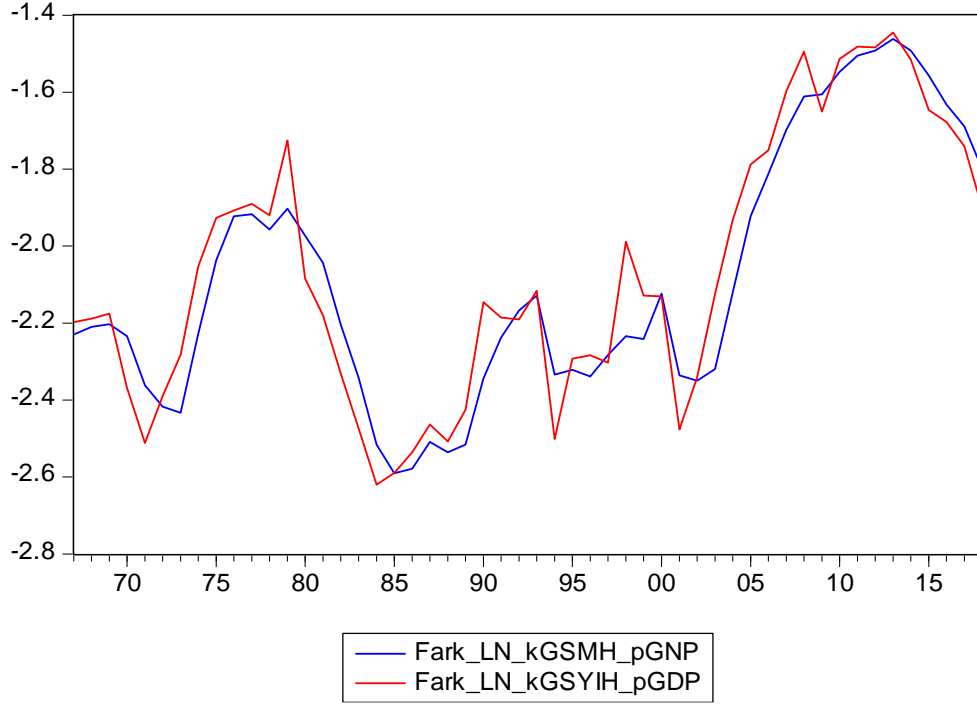
ABD'nin kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlerinin ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlerinin yıllara göre değişimi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 2 : ABD'nin Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlerinin Ve Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelirlerinin Yıllara Göre Değişimi (ABD Doları)

Yukarıdaki (1) nolu formül ile elde edilen fark serilerinin yıllara göre değişimi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 3 : Fark Serilerinin Yıllara Göre Değişimi

Yukarıdaki şekilde yukarı yönündeki hareketler Türkiye ekonomisi ile ABD ekonomisi arasındaki gelir farkının kapandığını, aşağı yönündeki hareketler ise söz konusu farkın açıldığını göstermektedir. Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere Türkiye ekonomisi ile ABD ekonomisi arasında gelir farkı 2000’li yıllarla birlikte kapanma eğilimini göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda Türkiye’nin ve ABD’nin kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlerine ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlerine ilişkin açıklayıcı istatistikler sunulmuştur.

Tablo 2: Açıklayıcı İstatistikler

	ABD KGSMH	ABD KGSYIH	TÜRKİYE KGSYIH	TÜRKİYE KGSMH
Ortalama	28644.42	28377.38	4346.293	4311.538
Medyan	26035.00	25903.14	2818.360	2765.000
Maksimum	63080.00	62794.59	12519.39	12560.00
Minimum	4370.000	4336.427	455.1049	470.0000
Std. Dev.	17875.57	17792.71	3938.912	3980.008
Skewness	0.275792	0.277081	0.887694	0.970096
Kurtosis	1.774684	1.802543	2.223648	2.375171
Jarque-Bera	3.912230	3.772163	8.135231	9.001964

Olasılık	0.141407	0.151665	0.017118	0.011098
Gözlem Sayısı	52	52	52	52

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin ve ABD'nin kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlerine ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlerine ilişkin seriler arasındaki korelasyon katsayıları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3: Korelasyon Katsayıları

	ABD KGSMH	ABD KGSYIH	TÜRKİYE KGSYIH	TÜRKİYE KGSMH
ABD KGSMH	1.000000			

ABD KGSYIH	0.999180***	1.000000		
	0.0000	-----		
TÜRKİYE KGSYIH	0.930907***	0.928166***	1.000000	
	0.0000	0.0000	-----	
TÜRKİYE KGSMH	0.934433***	0.930970***	0.994457***	1.000000
	0.0000	0.0000	0.0000	-----

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

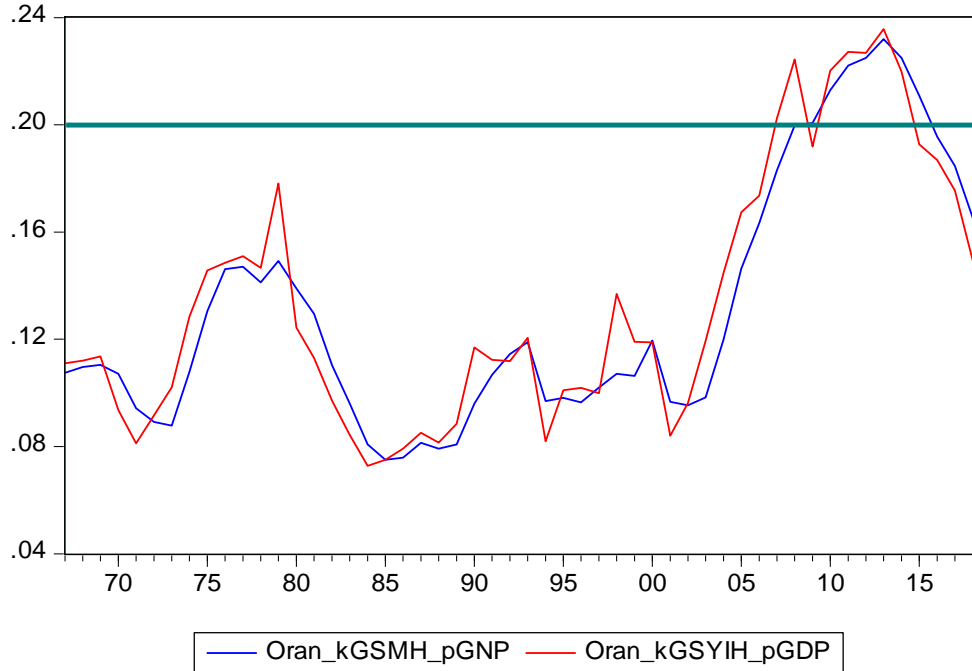
Türkiye'nin ve ABD'nin kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlerine ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlerine ilişkin seriler arasındaki korelasyon katsayıları ve anlamlılık seviyeleri incelendiğinde değişkenler arasında pozitif yüksek istatistiksel

olarak anlamlı korelasyon olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ve ABD'nin kişi başına düşen gayrisafi milli gelirleri arasındaki korelasyon katsayısı (0.934433), Türkiye'nin ve ABD'nin kişi başına düşen yurtiçi gelirleri arasındaki korelasyon katsayısından (0.928166) biraz daha yüksektir. Türkiye'nin kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlerine ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlerine ilişkin seriler arasındaki korelasyon (0.994457) da çok yüksektir.

3.7. Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağında Olup Olmadığının Matematiksel Olarak Ölçülmesi

Türkiye'nin kişi başına düşen gayrisafi gelirlerin, ABD'nin kişi başına düşen gayrisafi gelirlerine ilişkin oranları aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Gelir Oranlarının Yıllara Göre Değişimi

Türkiye'nin kişi başına düşen gayrisafi milli gelirinin, ABD'nin kişi başına düşen gelirine ilişkin oranı 2009-2015 dönemi hariç diğer yıllarda 0.20'den düşüktür. Kişi

başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirin oranına bakıldığında ise; söz konusu oran 2007-2008 ve 2010-2014 dönemi hariç diğer yıllarda 0.20'den düşüktür.

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin ve ABD'nin Atlas yöntemiyle kişi başına düşen gayrisafi milli gelirleri ve bu gelirlere ilişkin Dünya Bankası tanımları gösterilmektedir.

Tablo 4: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirler (ABD Doları) ve Dünya Bankasının Tanımları

Yıl	Türkiye		ABD	
1967	470	Düşük Gelirli	4,370	Üst Orta Gelirli
1968	520	Düşük Gelirli	4,740	Üst Orta Gelirli
1969	560	Düşük Gelirli	5,070	Üst Orta Gelirli
1970	560	Düşük Gelirli	5,230	Üst Orta Gelirli
1971	530	Düşük Gelirli	5,620	Üst Orta Gelirli
1972	560	Düşük Gelirli	6,280	Üst Orta Gelirli
1973	640	Düşük Gelirli	7,290	Üst Orta Gelirli
1974	860	Düşük Gelirli	7,980	Üst Orta Gelirli
1975	1,110	Düşük Orta Gelirli	8,510	Üst Orta Gelirli
1976	1,310	Düşük Orta Gelirli	8,960	Üst Orta Gelirli
1977	1,410	Düşük Orta Gelirli	9,590	Üst Orta Gelirli
1978	1,520	Düşük Orta Gelirli	10,760	Üst Orta Gelirli
1979	1,820	Düşük Orta Gelirli	12,200	Üst Orta Gelirli
1980	1,860	Düşük Orta Gelirli	13,380	Yüksek Gelirli
1981	1,860	Düşük Orta Gelirli	14,360	Yüksek Gelirli
1982	1,570	Düşük Orta Gelirli	14,220	Yüksek Gelirli
1983	1,400	Düşük Orta Gelirli	14,570	Yüksek Gelirli
1984	1,310	Düşük Orta Gelirli	16,210	Yüksek Gelirli
1985	1,310	Düşük Orta Gelirli	17,460	Yüksek Gelirli
1986	1,450	Düşük Orta Gelirli	19,110	Yüksek Gelirli
1987	1,740	Düşük Orta Gelirli	21,390	Yüksek Gelirli
1988	1,860	Düşük Orta Gelirli	23,490	Yüksek Gelirli
1989	1,920	Düşük Orta Gelirli	23,770	Yüksek Gelirli
1990	2,310	Düşük Orta Gelirli	24,060	Yüksek Gelirli
1991	2,590	Düşük Orta Gelirli	24,270	Yüksek Gelirli
1992	2,940	Düşük Orta Gelirli	25,680	Yüksek Gelirli
1993	3,140	Düşük Orta Gelirli	26,390	Yüksek Gelirli
1994	2,680	Düşük Orta Gelirli	27,650	Yüksek Gelirli

1995	2,850	Düşük Orta Gelirli	29,040	Yüksek Gelirli
1996	2,920	Düşük Orta Gelirli	30,270	Yüksek Gelirli
1997	3,190	Düşük Orta Gelirli	31,270	Yüksek Gelirli
1998	3,430	Düşük Orta Gelirli	32,030	Yüksek Gelirli
1999	3,580	Düşük Orta Gelirli	33,670	Yüksek Gelirli
2000	4,300	Düşük Orta Gelirli	35,960	Yüksek Gelirli
2001	3,550	Düşük Orta Gelirli	36,710	Yüksek Gelirli
2002	3,560	Düşük Orta Gelirli	37,310	Yüksek Gelirli
2003	3,910	Düşük Orta Gelirli	39,770	Yüksek Gelirli
2004	5,220	Üst Orta Gelirli	43,510	Yüksek Gelirli
2005	6,760	Üst Orta Gelirli	46,190	Yüksek Gelirli
2006	7,820	Üst Orta Gelirli	47,880	Yüksek Gelirli
2007	8,880	Üst Orta Gelirli	48,500	Yüksek Gelirli
2008	9,780	Üst Orta Gelirli	48,980	Yüksek Gelirli
2009	9,580	Üst Orta Gelirli	47,730	Yüksek Gelirli
2010	10,430	Üst Orta Gelirli	48,990	Yüksek Gelirli
2011	11,230	Üst Orta Gelirli	50,570	Yüksek Gelirli
2012	11,870	Üst Orta Gelirli	52,760	Yüksek Gelirli
2013	12,510	Üst Orta Gelirli	53,940	Yüksek Gelirli
2014	12,560	Üst Orta Gelirli	55,830	Yüksek Gelirli
2015	11,960	Üst Orta Gelirli	56,720	Yüksek Gelirli
2016	11,180	Üst Orta Gelirli	57,160	Yüksek Gelirli
2017	10,900	Üst Orta Gelirli	59,030	Yüksek Gelirli
2018	10,420	Üst Orta Gelirli	63,080	Yüksek Gelirli

Veri: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>

Dünya Bankasının tanımlarına göre; Türkiye'nin 1967-1974 yıllarında düşük-gelir (*lower-income*), 1975-2003 yıllarında düşük-orta gelir (*lower middle-income*) ve 2004-2018 yıllarında ise üst-orta gelir (*upper middle-income*) sınıflandırmasında olduğu, ABD'nin ise 1967-1979 yıllarında üst-orta gelir (*upper middle-income*) ve 1980-2018 yıllarında ise yüksek gelirli (*high income*) sınıflandırmasında olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre; Türkiye düşük-orta gelir sınıflandırmasında 29 yıl, üst-orta gelir sınıflandırmasında ise 15 yıl kalmıştır.

3.8. Felipe, Abdon ve Kumar (2012) Yaklaşımına Göre Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağında Olup Olmadığına İlişkin Test Bulguları

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin Felipe v.d. (2012) sınıflandırması çerçevesinde alt orta gelir ve üst orta gelir sınıflandırmasında olduğu yıllara ilişkin veriler gösterilmektedir.

Tablo 5: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirler (ABD Doları) ve Felipe v.d. (2012) Sınıflandırması

Yıl	Türkiye		ABD	
1990	2,310	Alt Orta Gelir	24,060	Yüksek Gelirli
1991	2,590	Alt Orta Gelir	24,270	Yüksek Gelirli
1992	2,940	Alt Orta Gelir	25,680	Yüksek Gelirli
1993	3,140	Alt Orta Gelir	26,390	Yüksek Gelirli
1994	2,680	Alt Orta Gelir	27,650	Yüksek Gelirli
1995	2,850	Alt Orta Gelir	29,040	Yüksek Gelirli
1996	2,920	Alt Orta Gelir	30,270	Yüksek Gelirli
1997	3,190	Alt Orta Gelir	31,270	Yüksek Gelirli
1998	3,430	Alt Orta Gelir	32,030	Yüksek Gelirli
1999	3,580	Alt Orta Gelir	33,670	Yüksek Gelirli
2000	4,300	Alt Orta Gelir	35,960	Yüksek Gelirli
2001	3,550	Alt Orta Gelir	36,710	Yüksek Gelirli
2002	3,560	Alt Orta Gelir	37,310	Yüksek Gelirli
2003	3,910	Alt Orta Gelir	39,770	Yüksek Gelirli
2004	5,220	Alt Orta Gelir	43,510	Yüksek Gelirli
2005	6,760	Alt Orta Gelir	46,190	Yüksek Gelirli
2006	7,820	Üst Orta Gelir	47,880	Yüksek Gelirli
2007	8,880	Üst Orta Gelir	48,500	Yüksek Gelirli
2008	9,780	Üst Orta Gelir	48,980	Yüksek Gelirli
2009	9,580	Üst Orta Gelir	47,730	Yüksek Gelirli
2010	10,430	Üst Orta Gelir	48,990	Yüksek Gelirli
2011	11,230	Üst Orta Gelir	50,570	Yüksek Gelirli
2012	11,870	Üst Orta Gelir	52,760	Yüksek Gelirli
2013	12,510	Üst Orta Gelir	53,940	Yüksek Gelirli
2014	12,560	Üst Orta Gelir	55,830	Yüksek Gelirli
2015	11,960	Üst Orta Gelir	56,720	Yüksek Gelirli

2016	11,180	Üst Orta Gelir	57,160	Yüksek Gelirli
2017	10,900	Üst Orta Gelir	59,030	Yüksek Gelirli
2018	10,420	Üst Orta Gelir	63,080	Yüksek Gelirli

Felipe v.d. (2012) sınıflandırması çerçevesinde Türkiye'nin alt-orta gelir sınıflandırmasında olduğu yıllar 1990-2005, üst-orta gelir sınıflandırmasında olduğu yıllar ise 2006-2018 olarak belirlenmiştir. Bu bulgulara göre; Türkiye alt-orta gelir sınıflandırmasında 16 yıl, üst-orta gelir sınıflandırmasında ise 13 yıl kalmıştır. Felipe (2012) yaklaşımına göre; alt-orta gelir sınıflandırmasında 28 yıl ve daha fazla kalan ülkelerin alt-orta gelir tuzağında, üst-orta gelir sınıflandırmasında 14 yıl ve daha fazla kalan ülkelerin de üst-orta gelir tuzağında oldukları sonucuna varılmaktadır. Bu çerçevede Türkiye 2020 yılında üst-orta gelir sınıflandırmasında olması halinde Felipe v.d. (2012) sınıflandırması çerçevesinde üst-orta gelir tuzağında olduğu değerlendirilecektir.

3.9. Robertson ve Ye (2013) Karşılaştırmalı Yaklaşımına Göre Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağında Olup Olmadığına İlişkin Test Bulguları

3.9.1. ADF Birim Kök Testi Bulguları

Kişi başına düşen gayrisafi milli gelirleri serileri ile yukarıdaki (2), (3) ve (4) nolu formüllerde yer alan katsayılar tahmin edilmiştir. ADF birim kök testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlere İlişkin Fark Serisinin ADF Birim Kök Testi

	Akaike Bilgi Kriteri			Schwarz Kriteri		
	Test Değeri	P Değeri	Gecikme	Test Değeri	P Değeri	Gecikme
Sabitsiz-Trendsiz	-0.505176	0.4926	1	-0.505176	0.4926	1
Sabitli-Trendsiz	-2.076836	0.2546	2	-1.880093	0.3388	1
Sabitli-Trendli	-2.701082	0.2408	2	-2.443110	0.3540	1

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya bakıldığında, ADF birim kök testi sonuçlarına göre H_0 hipotezi kabul edilmiş olup serilerin durağan olmadığına karar verilmiştir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlere ilişkin fark serisinin ADF birim kök testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirleri serileri ile yukarıdaki (2), (3) ve (4) nolu formüllerde yer alan katsayılar tahmin edilmiştir. ADF birim kök testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 7: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelirlere İlişkin Fark Serisinin ADF Birim Kök Testi

	Akaike Bilgi Kriteri			Schwarz Bilgi Kriteri		
	Test Değeri	P Değeri	Gecikme	Test Değeri	P Değeri	Gecikme
Sabitsiz-Trendsiz	-0.520171	0.4865	0	-0.520171	0.4865	0
Sabitli-Trendsiz	-1.593516	0.4786	0	-1.593516	0.4786	0
Sabitli-Trendli	-2.037303	0.5673	0	-2.037303	0.5673	0

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya bakıldığında, ADF birim kök testi sonuçlarına göre H_0 hipotezi kabul edilmiş olup serilerin durağan olmadığına karar verilmiştir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlere ilişkin fark serisinin ADF birim kök testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna varılmıştır.

3.9.2. Phillips-Perron Birim Kök Testi Bulguları

Araştırmada ADF birim kök testinin eksikliklerini gidermesi ve alternatif oluşturması açısından Phillips-Perron birim kök testi de uygulanmıştır. Phillips-Perron birim kök testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 8: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Gelirlere İlişkin Fark Serilerinin Phillips-Perron Birim Kök Testleri

	Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelir		Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelir	
	Test Değeri	P Değeri	Test Değeri	P Değeri
Sabitsiz-Trendsiz	-0.641047	0.4347	-0.520496	0.4863
Sabitli-Trendsiz	-1.430596	0.5602	-1.785970	0.3832
Sabitli-Trendli	-1.956095	0.6107	-2.282386	0.4355

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya bakıldığında, Phillips-Perron birim kök testi sonuçlarına göre H_0 hipotezi kabul edilmiş olup serilerin durağan olmadığına karar verilmiştir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi gelirlere ilişkin fark serilerinin Phillips-Perron birim kök testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

3.9.3. Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, Shin (KPSS) Birim Kök Testi Bulguları

Durağanlığın test edilmesinde kullanılan diğer bir birim kök testi ise Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, Shin (KPSS)'dir. KPSS testinde kurulan hipotezler ADF ve Phillips-Perron birim kök testlerinden farklı olarak; H_0 hipotezi serinin birim kök içermediği, diğer bir ifade ile serinin durağan olduğudur. KPSS testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 9: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Gelirlere İlişkin Fark Serilerinin KPSS Testleri

		Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelir		Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelir	
		Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli	Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli
KPSS Test İstatistiği LM-Stat		0.480222**	0.169403*	0.483193**	0.154281**
Asymptotic Kritik Değerler	% 1	0.739000	0.216000	0.739000	0.216000
	% 5	0.463000	0.146000	0.463000	0.146000
	% 10	0.347000	0.119000	0.347000	0.119000

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya göre LM test istatistikleri %5 anlamlılık düzeylerinde KPSS Testi kritik değerlerinden küçük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilmiş olup fark serilerinin durağan olmadığına karar verilmiştir. Bu bulgulara göre Türkiye, Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeline göre orta gelir tuzağında değildir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi gelirlere ilişkin fark serilerinin KPSS testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna varılmıştır.

3.9.4. Dickey Fuller GLS Birim Kök Testi Bulguları

Durağanlığın test edilmesinde kullanılan diğer bir birim kök testi ise Dickey Fuller GLS'dir. DF-GLS testinde kurulan hipotezler ADF ve Phillips-Perron birim kök testlerindeki gibi; H_0 hipotezi serinin birim kök içerdiği, diğer bir ifade ile serinin durağan olmadığıdır. DF-GLS testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 10: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlere İlişkin Fark Serisinin DF-GLS Testi

		Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelir		Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelir	
		Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli	Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli
DF-GLS Test İstatistiği (Akaike Bilgi Kriteri)		-2.065387**	-2.659926	-1.556633	-2.004146
DF-GLS Test İstatistiği (Schwarz Bilgi Kriteri)		-1.858206*	-2.408050		
Asymptotic Kritik Değerler	% 1	-2.613010	-3.770000	-2.611094	-3.766200
	% 5	-1.947665	-3.190000	-1.947381	-3.186800
	% 10	-1.612573	-2.890000	-1.612725	-2.887000

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya göre kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serisinin DF-GLS test istatistikleri Akaike Bilgi Kriterine göre %5 anlamlılık düzeyinde, Schwarz Bilgi Kriterine göre %10 anlamlılık düzeyinde DF-GLS testi kritik değerlerinden mutlak değer olarak büyük olduğu için H_0 hipotezi ret edilmiş olup fark serilerinin durağan olduğuna karar verilmiştir. Diğer taraftan, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serisinin DF-GLS test istatistikleri hem Akaike Bilgi Kriterine hem de Schwarz Bilgi Kriterine göre %10 anlamlılık düzeyinde DF-GLS testi kritik değerlerinden mutlak değer olarak küçük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilmiş olup, fark serilerinin durağan olmadığına karar verilmiştir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlere ilişkin fark serisinin DF-GLS testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin Akaike Bilgi Kriterine göre %5 anlamlılık düzeyinde Schwarz Bilgi Kriterine göre %10 anlamlılık düzeyinde orta gelir tuzağında olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, kişi başına düşen

gayrisafi yurtiçi gelirlere ilişkin fark serisinin DF-GLS testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

3.9.5. ERS Point Optimal Birim Kök Testi Bulguları

Durağanlığın test edilmesinde kullanılan diğer bir birim kök testi ise ERS Point Optimal testi'dir. ERS Point Optimal testinde kurulan hipotezler ADF, Phillips-Perron ve DF-GLS birim kök testlerindeki gibi; H_0 hipotezi serinin birim kök içerdiği, diğer bir ifade ile serinin durağan olmadığıdır. ERS Point Optimal testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 11: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlere İlişkin Fark Serisinin ERS Point Optimal Testi

		Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelir		Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelir	
		Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli	Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli
ERS Point Optimal Test İstatistiği (Akaike Bilgi Kriteri)		2.417511**	4.596048**	5.458174	13.13862
ERS Point Optimal Test İstatistiği (Schwarz Bilgi Kriteri)		3.655181*	7.651059		
Asymptotic Kritik Değerler	% 1	1.873200	4.221600	1.873200	4.221600
	% 5	2.975600	5.716800	2.975600	5.716800
	% 10	3.920400	6.770800	3.920400	6.770800

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya göre kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serisinin ERS Point Optimal test istatistikleri Akaike Bilgi Kriterine göre %5 anlamlılık düzeyinde, Schwarz Bilgi Kriterine göre ise sabitli-trendsiz modelin %10 anlamlılık düzeyinde ERS Point Optimal testi kritik değerlerinden küçük olduğu için H_0 hipotezi ret edilmiş olup fark serisinin durağan olduğuna karar verilmiştir. Diğer taraftan, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serisinin ERS Point Optimal testi istatistikleri hem Akaike Bilgi Kriterine hem de Schwarz Bilgi Kriterine göre %10 anlamlılık düzeyinde DF-GLS testi kritik değerlerinden büyük olduğu için H_0 hipotezi

kabul edilmiş olup, fark serilerinin durağan olmadığına karar verilmiştir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlere ilişkin fark serisinin ERS Point Optimal testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin Akaike Bilgi Kriterine göre %5 anlamlılık düzeyinde Schwarz Bilgi Kriterine göre sabitli-trendsiz modelde %10 anlamlılık düzeyinde orta gelir tuzağında olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlere ilişkin fark serisinin ERS Point Optimal testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

3.9.6. Ng-Perron Birim Kök Testleri Bulguları

Durağanlığın test edilmesinde kullanılan diğer bir birim kök testi ise Ng-Perron testi'dir. Ng-Perron testlerinde; MZa, MZt testleri için kurulan hipotezler ADF, Phillips-Perron, DF-GLS ve ERS Point Optimal birim kök testlerindeki gibi; H_0 hipotezi serinin birim kök içerdiği, diğer bir ifade ile serinin durağan olmadığıdır. Ng-Perron testlerinde; MSB ve MPT testlerinde ise kurulan hipotezler KPSS testindeki gibi; H_0 hipotezi serinin durağan olduğudur. Ng-Perron testlerinin sonuçları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 12: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlere İlişkin Fark Serisinin Ng-Perron Birim Kök Testleri

Ng-Perron Test İstatistikleri		Sabitli-Trendsiz			
		MZa	MZt	MSB	MPT
(Akaike Bilgi Kriteri)		-11.8771**	-2.38618**	0.20091**	2.26066**
(Schwarz Bilgi Kriteri)		-7.59652*	-1.88657*	0.24835*	3.45433*
Asymptotic Kritik Değerler	% 1	-13.8000	-2.58000	0.17400	1.78000
	% 5	-8.10000	-1.98000	0.23300	3.17000
	% 10	-5.70000	-1.62000	0.27500	4.45000
Ng-Perron Test İstatistikleri		Sabitli-Trendli			
		MZa	MZt	MSB	MPT
(Akaike Bilgi Kriteri)		-20.1160**	-3.17142**	0.15766**	4.53004**
(Schwarz Bilgi Kriteri)		-12.1014	-2.45981	0.20327	7.53018

Asymptotic Kritik Değerler	% 1	-23.8000	-3.42000	0.14300	4.03000
	% 5	-17.3000	-2.91000	0.16800	5.48000
	% 10	-14.2000	-2.62000	0.18500	6.67000

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya göre kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serisinin Ng-Perron test istatistikleri Akaike Bilgi Kriterine göre hem sabitli-trendsiz hem de sabitli-trendli modelde %5 anlamlılık düzeyinde, Schwarz Bilgi Kriterine göre ise sabitli-trendsiz modelde %10 anlamlılık düzeyinde durağan oldukları belirlenmiştir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlere ilişkin fark serisinin Ng-Perron testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin Akaike Bilgi Kriterine göre %5 anlamlılık düzeyinde Schwarz Bilgi Kriterine göre sabitli-trendsiz modelde %10 anlamlılık düzeyinde orta gelir tuzağında olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 13: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelirlere İlişkin Fark Serisinin Ng-Perron Birim Kök Testleri

Ng-Perron Test İstatistikleri		Sabitli-Trendsiz			
		MZa	MZt	MSB	MPT
(Akaike Bilgi Kriteri)		-4.61539	-1.48799	0.32240	5.37147
(Schwarz Bilgi Kriteri)					
Asymptotic Kritik Değerler	% 1	-13.8000	-2.58000	0.17400	1.78000
	% 5	-8.10000	-1.98000	0.23300	3.17000
	% 10	-5.70000	-1.62000	0.27500	4.45000
Ng-Perron Test İstatistikleri		Sabitli-Trendli			
		MZa	MZt	MSB	MPT
(Akaike Bilgi Kriteri)		-6.94321	-1.85416	0.26705	13.1350
(Schwarz Bilgi Kriteri)					
	% 1	-23.8000	-3.42000	0.14300	4.03000

Asymptotic Kritik Değerler	% 5	-17.3000	-2.91000	0.16800	5.48000
	% 10	-14.2000	-2.62000	0.18500	6.67000

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya göre kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serisinin Ng-Perron test istatistikleri Akaike ve Schwarz Bilgi Kriterine göre hem sabitli-trendsiz hem de sabitli-trendli modelde durağan olmadıkları belirlenmiştir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlere ilişkin fark serisinin Ng-Perron testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin Akaike ve Schwarz Bilgi Kriterine göre orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

3.9.7. Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Bulguları

Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımına göre Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığının test edilmesinde geleneksel birim kök testlerinin yanı sıra yapısal kırılmalı birim kök testleri de uygulanmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen testlerin ilki olan Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi, tek kırılma öngören ve kırılma döneminin modelde içsel olarak belirlendiği bir testtir. Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testlerinin sonuçları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

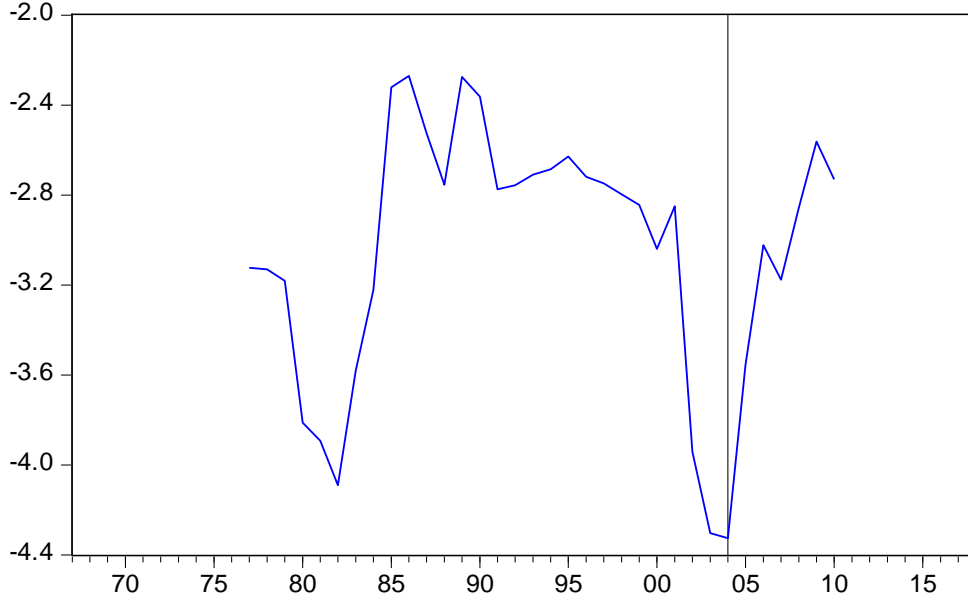
Tablo 14: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri

		A			C		
		t-istatistiği	TB	k	t-istatistiği	TB	k
Zivot-Andrews Test İstatistiği		-4.325624	2004	2	-4.031259	1982	2
Kritik Değerler	% 1	-5.34			-5.57		
	% 5	-4.93			-5.08		
	% 10	-4.58			-4.82		

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

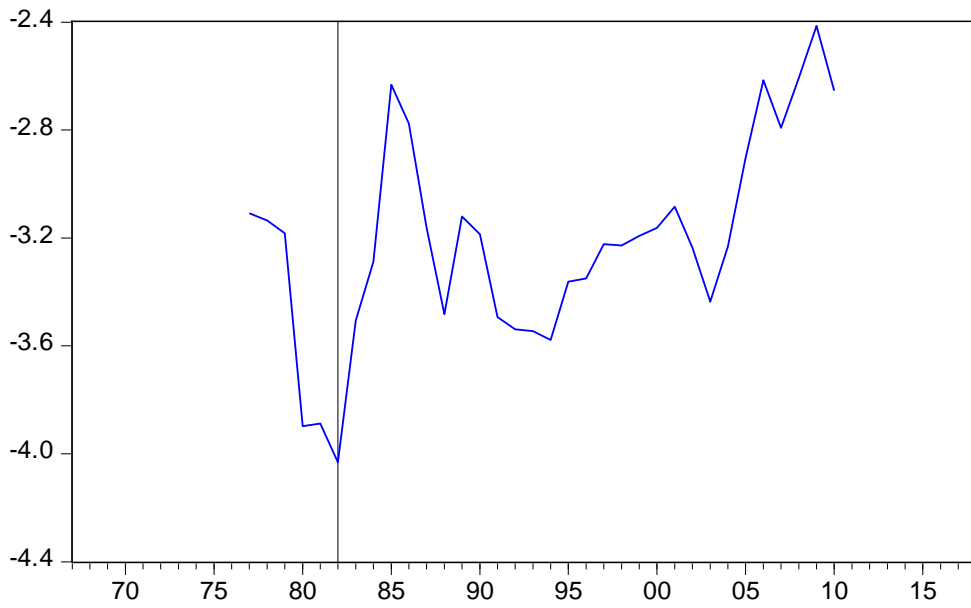
Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonucunda kırılma tarihi Model A için 2004 olarak elde edilmiştir.

Şekil 5 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Birim Kök Testi Kırılma Grafiği (Model A)

Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonucunda kırılma tarihi Model C için 1982 olarak elde edilmiştir.

Şekil 6 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Birim Kök Testi Kırılma Grafiği (Model C)

Yukarıdaki Tablo'ya göre kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serisinin Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi değeri kritik değerlerden büyük olduğu için fark serisi durağan değildir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serisinin Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 15: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri

		A			C		
		t-istatistiği	TB	k	t-istatistiği	TB	k
Zivot-Andrews Test İstatistiği		-3.743416	1980	0	-3.934330	1980	0
Kritik Değerler	% 1	-5.34			-5.57		
	% 5	-4.93			-5.08		
	% 10	-4.58			-4.82		

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

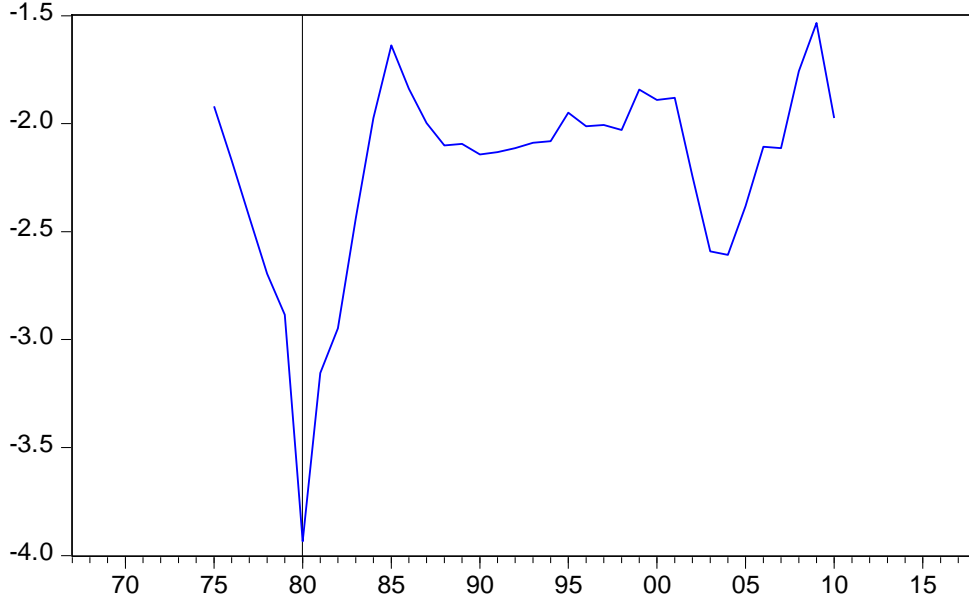
Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonucunda kırılma tarihi Model A için 1980 olarak elde edilmiştir.

Şekil 7 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Birim Kök Testi Kırılma Grafiği (Model A)

Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonucunda kırılma tarihi Model C için 1980 olarak elde edilmiştir.

Şekil 8 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Birim Kök Testi Kırılma Grafiği (Model C)

Yukarıdaki Tablo'ya göre kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serisinin Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi değeri kritik değerlerden büyük olduğu için fark serisi durağan değildir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serisinin Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

3.9.8. Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

Yapısal kırılmalı durağanlığın test edilmesinde kullanılan diğer bir birim kök testi ise, iki kırılma dönemi olabileceğini göz önüne alan Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testidir. Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testlerinin sonuçları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 16: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelire İlişkin Fark Serilerinin Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri

		A			C		
		Tau istatistiği	TB	k	Tau istatistiği	TB	k
Lee-Strazicich Test İstatistiği		-3.090201	1987 2004	2	-5.420361	1981 2005	5
Kritik Değerler	% 1	-4.073			-6.691		
	% 5	-3.563			-6.152		
	% 10	-3.296			-5.798		

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya göre kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serisinin Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testi değeri kritik değerlerden büyük olduğu için fark serisi durağan değildir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serisinin Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 17: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelire İlişkin Fark Serilerinin Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri

		A			C		
		Tau istatistiği	TB	k	Tau istatistiği	TB	k
Lee-Strazicich Test İstatistiği		-3.499783*	1997 2002	3	-4.861410	1987 2000	3
Kritik Değerler	% 1	-4.073			-6.978		
	% 5	-3.563			-6.288		
	% 10	-3.296			-5.998		

(*) İstatistikler $\alpha=0,10$ önem düzeyinde, (**) istatistikler $\alpha=0,05$ önem düzeyinde ve (***) istatistikler $\alpha=0,01$ önem düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki Tablo'ya göre kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serisinin Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testi değeri düzeyde yapısal

kırılmaya izin veren Model A için %10 kritik değerinden küçük olduğu için fark serisi durağandır. Diğer taraftan, eğitimde ve düzeyde yapısal kırılmaya izin Model C için Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testi değeri kritik değerlerden büyük olduğu için fark serisi durağan değildir. Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli çerçevesinde; kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serisinin Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçlarına göre, Türkiye'nin düzeyde yapısal kırılmaya izin veren Model A için %10 önem seviyesinde Türkiye'nin orta gelir tuzağında olduğu, eğitimde ve düzeyde yapısal kırılmaya izin Model C için ise Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Orta gelir tuzağı, orta gelirli ekonomilerin uzun bir süre içinde belirli bir eşik gelirini aşarak daha yüksek gelirli ekonomilerin düzeyine yükselememesi olarak tanımlanabilir. Dünya ekonomisinde sadece bazı orta gelirli ekonomiler gelirlerini yüksek gelirli ekonomilerin seviyesine çıkarabilmiştir. Bundan dolayı gelişmekte olan ülke ekonomileri için orta gelir tuzağının varlığı, bu tuzaktan çıkış stratejileri iktisat literatüründeki önemli araştırma konuları arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda bu tezin konusu orta gelir tuzağı ve Türkiye ekonomisidir. Çalışmanın birinci bölümünde orta gelir tuzağı bağlamında literatür incelemesi yapılmıştır. Orta gelir tuzağı, gelişmekte olan ülke ekonomilerini tehdit eden önemli bir iktisadi sorun potansiyelini taşıdığı için birçok araştırmacı çeşitli yaklaşımlar geliştirerek orta gelir tuzağını irdelemiş ve ekonometrik olarak varlığının test edilmesine yönelik modeller geliştirmişlerdir.

Söz konusu modellerden Robertson ve Ye (2013) yaklaşımında, bir ülkenin orta gelir tuzağında bulunup bulunmadığı yapısal ve yapısal olmayan birim kök testleri kullanılarak ekonometrik olarak test edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, referans alınan ülkenin gelir serisi ile orta gelir tuzağının test edildiği ülkenin gelir serisinin farkından oluşturulan serinin durağanlığının incelenmesi sonucunda, söz konusu fark serisinin durağan olması diğer bir ifade ile birim kök olmaması halinde, test edilen ülkenin orta gelir tuzağında olduğu sonucuna varılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise orta gelir tuzağının arkasındaki temel nedenler ve orta gelir tuzağından çıkma stratejileri incelenmiştir. Her ekonomi için bu nedenler farklılık arz etmekle birlikte temel olarak; altyapı yatırımlarının, ar-ge ve inovasyonun, beşeri sermayenin, bilim ve teknolojinin, rekabet gücünün, kurumsal kapasitenin ve ücretlerin yetersiz olmaları, gelir dağılımındaki eşitsizlik, ekonomilerin orta gelir tuzağına yakalanmalarına yol açmaktadır. Ayrıca, dengesiz nüfus artışı, döviz kuru riski, ekonomik kriz, enflasyon sorunu ve tasarruf paradoksu ülkelerin orta gelir tuzağından çıkışlarını zorlaştıran hususlardır.

Bu bağlamda orta gelir tuzağına yakalanan ülkeler için çıkış stratejileri; ar-ge ve inovasyon kapasitesinin artırılması, eğitim ve beşeri sermaye niteliğinin artırılması,

fikri mülkiyet ve patent haklarının korunması, işgücü piyasasının düzenlenmesi, tasarruf oranlarının artırılması toplam faktör verimliliği artışının sağlanması ve hizmetler sektöründe katma değer artışının sağlanması olarak özetlenebilir.

Çalışmada Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığı üçüncü bölümde sunulan amprik uygulama ile test edilmiştir. Bu çerçevede, matematiksel olarak ölçüm modeli, Felipe, Abdon ve Kumar (2012) modeli ile Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modeli karşılaştırmalı olarak uygulanmıştır. Amprik uygulamada referans alınan ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Kişi başına düşen gayrisafi milli gelir ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelir verileri araştırmada kullanılmıştır.

Dünya Bankasının tanımlarına göre; Türkiye, 1967-1974 yıllarında düşük-gelir (*lower-income*), 1975-2003 yıllarında düşük-orta gelir (*lower middle-income*) ve 2004-2018 yıllarında ise üst-orta gelir (*upper middle-income*) sınıflandırmasında olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre; Türkiye düşük-orta gelir sınıflandırmasında 29 yıl, üst-orta gelir sınıflandırmasında ise 15 yıl kalmıştır.

Felipe v.d. (2012) sınıflandırması çerçevesinde ise; Türkiye, 1990-2005 yıllarında alt-orta gelir sınıflandırmasında, 2006-2018 yıllarında ise üst-orta gelir sınıflandırmasında olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulara göre; Türkiye alt-orta gelir sınıflandırmasında 16 yıl, üst-orta gelir sınıflandırmasında ise 13 yıl kalmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin 2020 yılı sonunda da üst-orta gelir sınıflandırmasında kalması halinde, Felipe v.d. (2012) sınıflandırması çerçevesinde üst-orta gelir tuzağına girmiş olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Robertson ve Ye (2013) karşılaştırmalı yaklaşımı modelinin uygulanmasında, ADF, Phillips-Perron, KPSS, DF-GLS, ERS Point Optimal, ve Ng-Perron birim kök testleri ile Zivot-Andrews ve Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılmıştır.

ADF birim kök testi, Phillips-Perron birim kök testi, KPSS birim kök testi sonuçlarına göre H₀ hipotezi kabul edilmiş olup serilerin durağan olmadığına karar verilmiştir. Bu bulgulara göre; Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı sonucuna varılmıştır.

Kişi başına düşen gayrisafi milli gelirlere ilişkin fark serisinin DF-GLS birim kök testi, ERS Point Optimal testi ve Ng-Perron testi bulgularına göre, Akaike Bilgi Kriterine göre %5 anlamlılık düzeyinde ve Schwarz Bilgi Kriterine göre %10 anlamlılık düzeyinde, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olduğu sonucuna varılmıştır.

Diğer taraftan, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelirlere ilişkin fark serisinin DF-GLS testi, ERS Point Optimal testi ve Ng-Perron testi bulgularına göre, bulgularına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testlerine göre; kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serilerinin kırılma tarihleri 1982 ve 2004, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serilerinin kırılma tarihleri 1980 olarak belirlenmiştir. Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi bulgularına göre, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı sonucuna varılmıştır.

Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testlerine göre; kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serilerinin kırılma tarihleri 1987, 2004 ve 1981, 2005, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serilerinin kırılma tarihleri 1997, 2002 ve 1987, 2000 olarak belirlenmiştir.

Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testi bulgularına göre; kişi başına düşen gayrisafi milli gelire ilişkin fark serisinde düzeyde yapısal kırılmaya izin veren Model A ile eğimde ve düzeyde yapısal kırılmaya izin Model C için Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer taraftan kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi gelire ilişkin fark serisinin Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testi bulgularına göre, düzeyde yapısal kırılmaya izin veren Model A için %10 önem seviyesinde Türkiye'nin orta gelir tuzağında olduğu, eğimde ve düzeyde yapısal kırılmaya izin Model C için ise Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı sonuçlarına varılmıştır.

Bu ampirik sonuçlar çerçevesinde, Türkiye ekonomisinin üst-orta gelir grubundan üst gelir grubuna yükselebilmesi için ar-ge ve inovasyon yatırımlarının artırılması büyük önem arz etmektedir. Üretim faktörlerinden beşeri sermayenin niteliğinin artırılması ve bu bağlamda eğitim kalitesinin yükseltilmesi Türkiye ekonomisinin büyümesine olumlu katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, Türkiye ekonomisinde önemli bir ağırlığı olan hizmet sektörü üzerinde güncel Covid-

19 salgınının oluşturduğu olumsuz etkilerin giderilmesi ve sektördeki katma değer artışıının sağlanması halinde, Türkiye ekonomisinin üst-orta gelir grubundan üst gelir grubuna atlamasının daha hızlı olacağı düşünölmektedir. Bu stratejilere ilave edilmesi gereken öneli bir husus da görece düşük olan tasarruf oranlarının arttırılmasıdır. Son olarak, bu stratejilerin uygulanmasında eşgüdüm sağlanması stratejiler arasında sinerji oluşturacağı hususunun da gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D., & Robinson, J. (2010). The Role of Institutions in Growth and Development. *Review of Economics and Institutions*, 1(2).

Aiyar, M. S., Duval, M. R. A., Puy, M. D., Wu, M. Y., & Zhang, M. L. (2013). *Growth slowdowns and the middle-income trap* (No. 13-71). International Monetary Fund.

Aiyar, S., Duval, R., Puy, D., Wu, Y., & Zhang, L. (2018). *Growth slowdowns and the middle-income trap. Japan and the World Economy*, 48, 22-37.

Agénor, Pierre-Richard; Canuto, Otaviano; Jelenic, Michael. 2012. *Avoiding middle-income growth traps (English)*. Economic premise ; no. 98. Washington DC : World Bank.

Agénor, P. R. (2017). Caught in the Middle? The economics of Middle- income traps. *Journal of Economic Surveys*, 31(3), 771-791.

Aghion, P., & Howitt, P. (1990). *A model of growth through creative destruction* (No. w3223). National Bureau of Economic Research.

Akbey, F. (2014). Ar-Ge, İnovasyon ve Kalkınma İlişkinine Yönelik Bir Literatür Taraması: Kuramsal Özet. *Maliye Dergisi*, 166(2014), 1-16.

Aksu, L. (2016). Türkiye’de Beşeri sermayenin Önemi: İktisadi Büyüme ile İlişkisi, sosyal ve Stratejik Analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 68-129.

Aktan, C. C., & Şen, H. (2001). Ekonomik kriz: Nedenler ve çözüm önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(42), 1.

Alancioğlu, E , Arslan, İ , Bayraktutan, Y . (2019). Orta Gelir Tuzağı, Nedenleri Ve Çıkış Politikaları. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)* , 11 (21) , 472-486 . DOI: 10.20990/kilisiibfakademik.596497

Alçın, S., & Güner, B. (2015). Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 37(1), 27-45.

Alkan, I., & Ümit, A. (2018). Orta gelir tuzağının Türkiye açısından incelenmesi ve tuzaktan çıkış stratejileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4).

Alper, F. O. (2019). Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri: Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye Örneği. *Fiscaoeconomia*, 3(1), 202-227.

Altun Ada, A., Acaroğlu, H. (2016). An Empirical Remark about Middle Income Trap Problem for Turkey. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 81-95.

Altunç, Ö. F. (2018) Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejisi Olarak Uluslararası Rekabetgücü Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(83), 64-79.

Aoki, M. (2011). “The Five Phases Of Economic Development And İstitutional Evolution İn China, Japan and Korea [İktisadi Gelişmenin Beş Aşaması ve Çin Japonya ve Kore’de Kurumsal Gelişim]”, *ADBİ Working Paper Series*, 340, Asian Development Bank Institute, Tokyo.

Arslanhan, S., & Kurtsal, Y. (2010). Güney Kore inovasyondaki başarısını nelere borçlu? Türkiye için çıkarımlar. *TEPAV Politika Notu*, 1-15.

Aschauer, D. A. (1989). Is public expenditure productive?. *Journal of monetary economics*, 23(2), 177-200.

Atik, H. (2005). *Yenilik ve ulusal rekabet gücü*. Detay Yayıncılık.

Atik, H. (2015), “Türkiye İ için Orta Gelir Tuzağından Kurtuluş Önerileri”, *Sosyoekonomi*, Vol. 23(26), 165-174

Ay, A., Akar, G., & Akar, T. (2016). Middle income trap: a comparison between BRICS countries and Turkey. *Economic and Environmental Studies*, 16(2), 38.

Aykırı, M. (2017). Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği ve orta gelir tuzağından çıkışta beşeri sermayenin önemi: yüksek ve üst-orta gelirli ülkeler üzerine bir uygulama. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 683-706.

Aykırı, M., & Tokucu, E. (2017). Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından beşeri sermayenin önemi: yüksek gelirli ülkeler üzerine bir uygulama. *Kafkas University. Faculty of Economics and Administrative Sciences. Journal*, 8(16), 259-293.

Bal, H., Algan, N., Manga, M., & Ballı, E. (2016). Orta Gelir Tuzağıının Belirleyenleri: Türkiye Örneği. In *Proceedings of the International Conference on Eurasian Economies* (pp. 404-411).

Baris, S., & Uzay, N. (2015). Yurtiçi Tasarruflar Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1/The Relationship Between Domestic Savings And Economic Growth: The Case Of Turkey. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (46), 119.

Barro, R. J. (2008). *Inequality and growth revisited* (No. 11). ADB Working paper series on regional economic integration. Asian Development Bank (ADB), <http://hdl.handle.net/11540/1762>

Bayraktutan, Y. (1992). Kalkınma ve altyapı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(03).

Berber, M., & Artan, S. (2004). *Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği* (No. 2004/21). Discussion Paper.

Cai, F. (2012). Is there a “Middle- income Trap”? theories, experiences and relevance to China. *China & World Economy*, 20(1), 49-61.

Calderón, C., & Servén, L. (2004). *The effects of infrastructure development on growth and income distribution*. The World Bank. <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-3400>

Ceviz, O.S. (2016) "Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerde Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye için Ampirik Bir Uygulama", Cumhuriyet Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi

Çaşkurlu, E., & Arslan, C. B. (2014). Orta Gelir Tuzağından Çıkışa Odaklanma: Ürün Tuzağı (Ürün Boşluğu) ve Demiryolu Taşımacılık Sektörü. *Maliye Dergisi*, 167, 71-92.

Çiftçi, H. (2004). Türkiye'nin bilim ve teknoloji stratejisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1).

Dewitte, R. (2014). *Middle Income Trap And Export Sophistication* (Doctoral Dissertation, Ghent University).

Doner, R. F., & Schneider, B. R. (2016). The middle-income trap: More politics than economics. *World Politics*, 68(4), 608-644.

Duygulu, A. A. (1998). Döviz Kuru İstikrarının Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 105-116.

Easterly, W., & Rebelo, S. (1994). *Fiscal policy and economic growth: an empirical investigation* (No. 885). CEPR Discussion Papers.

Egawa, A. (2013). Will income inequality cause a middle-income trap in Asia? Bruegel Working Paper 2013/06, 10 October 2013.

Eğilmez, M. (2017). Türkiye Ekonomisi ve Kriz. 20 Haziran 2017. <http://www.mahfiegilmez.com/2017/06/turkiye-ekonomisi-ve-kriz.html>

Ercan, M. (2014). “İnsani Gelişme ve Orta Gelir Büyüme Tuzağı”, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/metin-ercan/insani-gelisme-ve-orta-gelirbuyume-tuzagi-1211224>

Erkoç, Ç. (2015). Orta Gelir Tuzağında Türkiye: 2023. *Sosyoekonomi*, 23(26), 1-8.

Ersan, Ö. Z., & Bilal, G. Ö. D. E. (2016). Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye'nin Konumu. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(2).

Eichengreen, B., Park, D., & Shin, K. (2012). When fast-growing economies slow down: International evidence and implications for China. *Asian Economic Papers*, 11(1), 42-87.

Eichengreen, B., Park, D., & Shin, K. (2013). *Growth slowdowns redux: New evidence on the middle-income trap* (No. w18673). National Bureau of Economic Research.

Falk, M. (2007). R&D spending in the high-tech sector and economic growth. *Research in economics*, 61(3), 140-147.

Felipe, J., Abdon, A., & Kumar, U. (2012). Tracking the middle-income trap: What is it, who is in it, and why?. *Levy Economics Institute, Working Paper*, (715).

Gill, I. S., & Kharas, H. (Eds.). (2007). *An East Asian renaissance: ideas for economic growth*. The World Bank.

Gök, A. (2006). "Alternatif Döviz Kuru Sistemleri", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 21, Sayı:1, İstanbul, ss. 131-145.

Güriş, S., Astar, M. (2019). Brics-TM Ülkelerinde Orta Gelir Tuzağının İncelenmesi. *XI. IBANES Kongreler Serisi, Tekirdağ, 9-10 Mart 2019*, 751-758.

Gündüz, M., Alakbarov, N., & Erkan, B. (2018). Türkiye'de ekonomik büyümenin belirleyicisi olarak toplam faktör verimliliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 253-270.

Gürsel, S. (2011), "Büyüme Sorunu ve Reform Ajandası", *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM)*.

Hansen, C. W., & Lønstrup, L. (2015). The rise in life expectancy and economic growth in the 20th century. *The Economic Journal*, 125(584), 838-852.

Islam, N. (2015). *Will Inequality Lead China to the Middle Income Trap?*. United Nations, Department of Economics and Social Affairs.

Işık, C. (2014). Patent Harcamaları ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Sosyoekonomi Journal*, (21 (21)).

Ito, T. (2017). Growth convergence and the middle-income trap. *Asian Development Review*, 34(1), 1-27.

Kanchoochat, V. (2014). The Middle-Income Trap Debate: Taking Stock, Looking Ahead. *Kokusai Mondai (International Affairs)*, (633), 5-15.

Karaca, O. (2003). Türkiye'de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 247-255.

Karahan, H. (2012). Kalkınma Yolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı. *İstanbul: MÜSİAD Araştırma Raporları*, (Rapor No: 79).

Karhan, G. (2019). The Middle-Income Trap: Evidence for Fragile Five Economies. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 332-344.

Kaya, Z., Tokucu, E., Aykırı, M., & Durmuş, C. (2015). Türkiye Ekonomisinde Orta Gelir Tuzağı ve Ödemeler Bilançosu Kısıtı. In *Proceedings of the International Conference on Eurasian Economies* (pp. 830-840).

Kharas, H., & Kohli, H. (2011). What is the middle income trap, why do countries fall into it, and how can it be avoided?. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 3(3), 281-289.

Koçak, E., & Bulut, Ü. (2014). Orta gelir tuzağı: teorik çerçeve, ampirik yaklaşımlar ve Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama. *Maliye Dergisi*, 167(2014), 1-21.

Konak A. , Kesgingöz H. , Özyalçın Ö. F. , Dilek S. IMCOFE VI. International Multidisciplinary Congress of Eurasia, Roma, İtalya, 4 - 06 Eylül 2018, ss.288-294

Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American economic review*, 45(1), 1-28.

Lin, J. Y., & Treichel, V. (2012). *Learning from China's rise to escape the middle-income trap: a new structural economics approach to Latin America*. The World Bank.

Manga, M.; Ballı, E., ; Güreşçi, G. (2019). Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (59), 48-60.

Manga, M., & Bal, H. (2019). Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejisi Bağlamında İnovasyonun Etkisinin Ampirik Analizler ile Test Edilmesi. *Dogus University Journal*, 20(2).

Marangoz, M., & Uluyol, O. (2010). Küresel ekonomik krizin tüketicilerin harcama ve tasarruf eğilimleri üzerine etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 82-96.

Mast, J. L. (2013). Cultural theory and its spaces for invention and innovation. *Mind & Society*, 12(1), 23-33.

Narayan, P.K. ve Popp, S. (2010). A New Unit Root Test with Two Structural Breaks in Level and Slope at Unknown Time, *J. Appl. Stat.* 37/9, 1425–1438

Ohno, K. (2009). Avoiding the middle-income trap: renovating industrial policy formulation in Vietnam. *ASEAN Economic Bulletin*, 25-43.

Ogunade, A. O. (2011). Human capital investment in the developing world: an analysis of praxis. . Seminar Research Paper Series. Paper 38. http://digitalcommons.uri.edu/lrc_paper_series/38

Özsağır, A., & Akın, A. (2012). Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri Ve Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(41), 311-331.

Özyakışır, D., (2011) B. Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi* 6(1), 39-58.

Öz E., Göde B (2016). Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye'nin Konumu. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(2).

Parlakayıldız, F., & Güvel, E. A. (2015). Fikri Mülkiyet Hakları Ve Bu Hakları Korumanın Ekonomik Önemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 29-39.

Paus, E. (2009). The rise of China: implications for Latin American development. *Development Policy Review*, 27(4), 419-456.

Peçe, M. A., Ceyhan, M. S., & Akpolat, A. (2016). Türkiye'de Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 2(Special Issue 1), 135-148.

Raiser, M., Wes, M., & Yılmaz, A. (2016). Beyond convergence: Poland and Turkey en route to high income. *Central Bank Review*, 16(1), 7-17.

Robertson, P. E., & Ye, L. (2013). On the existence of a middle income trap. *Available at SSRN 2227776*.

Rodrik, D. (2003). Institutions, integration, and geography: In search of the deep determinants of economic growth. *In Search of Prosperity: Analytic Country Studies on Growth*, Princeton University Press, Princeton, NJ.

Sancak, E., & Demirci, N. (2012). Ulusal tasarruflar ve Türkiye'de sürdürülebilir büyüme için tasarrufların önemi. *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Telatar, O. M., & Terzi, H. (2010). Nüfus ve eğitimin ekonomik büyüme etkisi: Türkiye üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 197-214.

Tıraşoğlu, M., & Karasaç, F. (2018). Orta Gelir Tuzağı: Yapısal Kırılmalar Altında E7 Ülkeleri İçin Ampirik Bir İnceleme. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, 13(2), 337-361.

Tiryakioglu, M. (2016). *Teknolojik Yetenek ve Ogrenme* (No. 1602). STPS-Science and Technology Policy Studies Center, Middle East Technical University.

Tuncel, C. O. (2014). Orta Gelir Tuzağı ve İnovasyon Politikaları: Doğu Asya Deneyimi ve Türkiye İçin Dersler. *Maliye Dergisi*, 167, 40-70.

Tuncer, İ., & Özüğurlu, Y. (2004). *Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve Sektörel Üretkenlik Analizleri: Bölgesel Karşılaştırmalar, 1980-2000* (No. 2004/24). Discussion Paper.

Uzun, A. M. (2009). Mülkiyet Hakları Ve Ekonomik Gelişme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 291-308.

Ünlü, H. (2016). Döviz Kuru Oynaklığı ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği. *Sosyoekonomi*, 24(1).

Ünlü, F., & Yıldız, R. (2017). Orta gelir tuzağını açıklayan teorik ve ampirik yaklaşımlar. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 87-115.

Ünlü, F., & Yildiz, R. (2018). Orta Gelir Tuzağının Belirlenmesi: Ekonometrik Analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(1), 1-20.

Vergil, H., & Abasız, T. (2008). Toplam faktör verimliliği, hesaplanması ve büyüme ilişkisi: Collins Bosworth varyans ayrıştırması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 160-188.

Van Tho, T. (2013). *The middle-income trap: Issues for members of the Association of Southeast Asian Nations* (No. 421). ADBI Working Paper.

Woo, W. T. (2012). China meets the middle-income trap: the large potholes in the road to catching-up. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 10(4),

“World Bank Country and Lending Groups.” *World Bank Country and Lending Groups – World Bank Data Help Desk*, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>. (Erişim Tarihi:19.12.2019)

Wu, Y. (2014). Productivity, Economic Growth And The Middle Income Trap: Implications for China. *Frontiers of Economics in China*, 9(3), 460-483

Wylie, P. J. (1996). Infrastructure and Canadian economic growth 1946-1991. *The Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'Economique*, 29, S350-S355.

Yapraklı, S. (2007). Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye için eş-bütünleşme ve nedensellik analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 287-301.

Yaşar, E., & Gezer, M. A. (2014). Türkiye'nin orta gelir tuzağına yakalanma riski ve bu riskten kurtulma önerileri. *Maliye Dergisi*, 167, 126-148.

Yavuz Tıftıkçıl, B., Güriş, B., Yaşgöl, Y. S. (2018). Does Middle Income Trap Exist?: Evidence from Emerging Economies: E7 Countries for 1969-2015. *Revista Galega de Economía*, 27(1), 145-162.

Yüce Akıncı, G., Akıncı, M., & Yılmaz, Ö. (2014). Finansal Kalkınma Sürecinin Ar-Ge Harcamaları Üzerindeki Etkisi: Schumpeter Haklı mıydı?. *Maliye Dergisi*, 166, 56-74.

Yıldız, A. (2015). "Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 25(2). 155-170

Yılmaz, G. (2015). Turkish middle income trap and less skilled human capital. *Iktisat İşletme ve Finans*, 30(346), 9-36.

Zengin, E. Ç., & Sağır, H. (2019). Rekabet Gücü Kapsamında Dünyadaki ve Türkiye'deki Kentlerin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 867-889.

Zhang, L., Yi, H., Luo, R., Liu, C., & Rozelle, S. (2013). The human capital roots of the middle income trap: the case of China. *Agricultural Economics*, 44(s1), 151-162.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Gelir Gruplarına Göre Ülkeler Sınıflandırılması.....	15
Tablo 2: Açıklayıcı İstatistikler	64
Tablo 3: Korelasyon Katsayıları	65
Tablo 4: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirler (ABD Doları) ve Dünya Bankasının Tanımları.....	67
Tablo 5: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirler (ABD Doları) ve Felipe v.d. (2012) Sınıflandırması	69
Tablo 6: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlere İlişkin Fark Serisinin ADF Birim Kök Testi.....	70
Tablo 7: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelirlere İlişkin Fark Serisinin ADF Birim Kök Testi	72
Tablo 8: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Gelirlere İlişkin Fark Serilerinin Phillips-Perron Birim Kök Testleri	72
Tablo 9: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Gelirlere İlişkin Fark Serilerinin KPSS Testleri	73
Tablo 10: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlere İlişkin Fark Serisinin DF-GLS Testi	74
Tablo 11: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlere İlişkin Fark Serisinin ERS Point Optimal Testi	75
Tablo 12: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlere İlişkin Fark Serisinin Ng-Perron Birim Kök Testleri	76
Tablo 13: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelirlere İlişkin Fark Serisinin Ng-Perron Birim Kök Testleri	77
Tablo 14: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri.....	78
Tablo 15: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri.....	80
Tablo 16: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelire İlişkin Fark Serilerinin Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri	82
Tablo 17: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelire İlişkin Fark Serilerinin Lee-Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 : Türkiye'nin Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlerinin Ve Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelirlerinin Yıllara Göre Değişimi (ABD Doları)	62
Şekil 2 : ABD'nin Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelirlerinin Ve Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelirlerinin Yıllara Göre Değişimi (ABD Doları)	63
Şekil 3 : Fark Serilerinin Yıllara Göre Değişimi	63
Şekil 4 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Gelir Oranlarının Yıllara Göre Değişimi	66
Şekil 5 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Birim Kök Testi Kırılma Grafiği (Model A).....	79
Şekil 6 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Birim Kök Testi Kırılma Grafiği (Model C).....	79
Şekil 7 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Birim Kök Testi Kırılma Grafiği (Model A).....	80
Şekil 8 : Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Gelire İlişkin Fark Serilerinin Zivot-Andrews Birim Kök Testi Kırılma Grafiği (Model C).....	81

ÖZGEÇMİŞ

Sinem HAMALOĞLU,18.01.1993 yılında Safranbolu'da doğdu.Bartın Üniversitesi,İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,İktisat bölümünden mezun oldu.Eskişehir Anadolu Üniversitesi,Dış Ticaret Bölümünde eğitime devam etmektedir.Yüksek Lisans eğitimini Karabük Üniversitesi,İktisat Anabilim dalında almakta.Özel bir Mobilya Fabrikasında Üretim Planlama,Lojistik Sorumlusu,Müşteri İlişkileri ve Finans Sorumlusu olarak yönetim kadrosunda iş hayatına devam etmektedir.